

**SÖZ DERLEME DERGİSİ “FOLKLOR SÖZLERİ”
ADLI ESERİN SÖZ VARLIĞI**

Aleyna YEŞİL
Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı
Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Ferdi GÜZEL
2024
(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

SÖZ DERLEME DERGİSİ “FOLKLOR SÖZLERİ”
ADLI ESERİN SÖZ VARLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aleyna YEŞİL

Danışman: Doç. Dr. Ferdi GÜZEL

BAYBURT - 2024

KABUL VE ONAY

Doç. Dr. Ferdi GÜZEL danışmanlığında, Aleyna YEŞİL tarafından hazırlanan “Söz Derleme Dergisi “Folklor Sözleri” Adlı Eserin Söz Varlığı” başlıklı bu çalışma, 28.08.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Kenan AZILI

Üye : Doç. Dr. Fatih Numan KÜÇÜKBALLI

Üye : Doç. Dr. Ferdi GÜZEL

Bu tezin kabulü Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun/...../20... tarih ve 20...../.....-..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Murat KUL
Enstitü Müdürü

BEYANNAME

Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. Ferdi GÜZEL danışmanlığında hazırlamış olduğum “Söz Derleme Dergisi “Folklor Sözleri” Adlı Eserin Söz Varlığı” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

28.08.2024

Aleyna YEŞİL

ÖN SÖZ

Çalışmamın başından sonuna kadar engin tecrübelerinden faydalandığım, çok kıymetli hocam, tez danışmanım Doç. Dr. Ferdi GÜZEL'e ve üzerimde emeği geçen bütün hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Bütün hayatım boyunca desteklerini esirgemedikleri gibi çalışmamda da bana destek olan annem Meryem YEŞİL'e, babam Şerif YEŞİL'e, amcam Şeref YEŞİL'e, kardeşlerime, yanımda olan bütün aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Aleyna YEŞİL

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÖZ DERLEME DERGİSİ “FOLKLOR SÖZLERİ” ADLI ESERİN SÖZ VARLIĞI

Aleyna YEŞİL

Bayburt Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ferdi GÜZEL

Bayburt-2024, Sayfa: 129

Türkiye Türkçesinin önemli ağız sözlüklerinden, altı ciltten oluşan Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi’nin son cildi olan “Folklor Sözleri” adlı eser bu çalışmada incelenmiştir. “Folklor Sözleri” hem dil bilimi hem de halk bilimi açısından değerlendirildiğinde içerisinde önemli veriler barındırmaktadır. Dolayısıyla ağız çalışmalarında kullanılması gereken önemli bir kaynaktır. Türkiye Türkçesi ağızlarının en önemli sözlüğü olan Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü hazırlanırken “Folklor Sözleri”nden faydalanılmış fakat önemli verilerin hepsi alınmamıştır. Bu çalışma da bu verileri ortaya koyarak Derleme Sözlüğü’ne katkıda bulunmak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmanın “ ‘Folklor Sözleri’ Adlı Eserin Derleme Sözlüğü ile Karşılaştırılması” adlı birinci bölümünde iki eserin karşılaştırılması yapılmıştır. “Folklor Sözleri” adlı eserin söz varlığını detaylı bir şekilde ortaya koymak amacıyla ikinci bölümde eserin tematik dizini hazırlanmıştır. Karşılaştırma yapılırken kelimelerin Derleme Sözlüğü’nde olup olmama durumları incelenmiş, Derleme Sözlüğü’nde olan kelimelerin de varyant, tanım ve derleme yeri eksiklik ve farklılıkları tespit edilmiştir. Çalışmanın son bölümü ise “Bulgular”dan oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dil, ağız, sözlük bilimi, Derleme Sözlüğü, Folklor Sözleri.

ABSTRACT

M. SC. THESIS

VOCABULARY OF THE WORK CALLED SÖZ DERLEME DERGİSİ “FOLKLOR SÖZLERİ”

Aleyna YEŞİL

Bayburt University

Institute of Graduate Studies

Department of Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ferdi GÜZEL

Bayburt-2024, Pages: 129

The six-volume "Derleme Sözlüğü," one of the most significant dialect dictionaries of the Turkish language, includes the work "Folklor Sözleri," which was the sixth volume of the Söz Derleme Dergisi. "Folklor Sözleri" holds great importance both from the perspective of linguistics and folklore studies. Hence, it is essential for use in dialect studies. The "Derleme Sözlüğü," the comprehensive dictionary of Turkish dialects, has been significantly informed by "Folklor Sözleri." However, crucial data was not fully utilized. This study aims to bring these data to light and contribute to the "Derleme Sözlüğü." The first part of this study, titled "The Comparison of 'Folklor Sözleri' and 'Derleme Sözlüğü,'" compares these two works. The second part details the lexicon of "Folklor Sözleri" with the aim of providing an in-depth exploration. Words present in "Folklor Sözleri" were compared and analyzed to understand their presence in the "Derleme Sözlüğü." Additionally, variations, definitions, and new deficiencies and distinctions of words found in "Derleme Sözlüğü" were identified. The last part of the study consists of “findings”.

Keywords: Language, dialect, lexicography, Derleme Sözlüğü, Folklor Sözleri.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	II
BEYANNAME	III
ÖN SÖZ	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
TABLolar.....	XI
KISALTMALAR.....	XII
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Konusu ve Problemi	2
Araştırmanın Amacı	3
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	3
Araştırmanın Sınırlılıkları	3
Araştırmanın Yöntemi	3
Terim ve Tanımları	4
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1. “FOLKLOR SÖZLERİ” ADLI ESERİN “DERLEME SÖZLÜĞÜ” İLE KARŞILAŞTIRILMASI.....	5
1.1. “DERLEME SÖZLÜĞÜ”NDE OLMAYAN KELİMELER VE KELİME GRUPLARI ..	5
1.1.1. -A-	5
1.1.2. -B-	8
1.1.3. -C-	10
1.1.4. -Ç-	11
1.1.5. -D-	13
1.1.6. -E-	14
1.1.6. -F-	15
1.1.7. -G-	15
1.1.8. -H-	16
1.1.9. -I-	16
1.1.10. -İ-	16
1.1.11. -K-	17
1.1.12. -M-	20
1.1.13. -N-	21
1.1.14. -O-	21
1.1.15. -Ö-	22
1.1.16. -P-	22
1.1.17. -S-	22
1.1.18. -Ş-	24
1.1.19. -T-	24
1.1.20. -U-	26
1.1.21. -Ü-	26
1.1.22. -V-	27
1.1.23. -Y-	27

1.1.24. -Z-	28
1.2. “DERLEME SÖZLÜĞÜ”NDE OLAN KELİMELER VE KELİME GRUPLARI	28
1.2.1. Ses Farklılıkları Olan Kelimeler ve Kelime Grupları (Varyantlar)	32
1.2.1.1. -B-	32
1.2.1.2. -C-	32
1.2.1.3. -Ç-	32
1.2.1.4. -D-	33
1.2.1.5. -E-	33
1.2.1.6. -G-	33
1.2.1.7. -H-	33
1.2.1.8. -K-	34
1.2.1.9. -M-	34
1.2.1.10. -O-	34
1.2.1.11. -Ö-	34
1.2.1.12. -S-	34
1.2.1.13. -T-	35
1.2.1.14. -Y-	35
1.2.2. Tanım Eksiklikleri veya Farklılıkları Olan Kelime ve Kelime Grupları	35
1.2.2.1. -A-	35
1.2.2.2. -B-	39
1.2.2.3. -C-	41
1.2.2.4. -Ç-	43
1.2.2.5. -D-	48
1.2.2.6. -E-	51
1.2.2.7. -G-	52
1.2.2.8. -H-	53
1.2.2.9. -I-	53
1.2.2.10. -İ-	54
1.2.2.11. -K-	54
1.2.2.12. -M-	58
1.2.2.13. -O-	59
1.2.2.14. -Ö-	59
1.2.2.15. -P-	59
1.2.2.16. -S-	60
1.2.2.17. -Ş-	62
1.2.2.18. -T-	63
1.2.2.19. -U-	64
1.2.2.20. -Ü-	64
1.2.2.21. -Y-	65
1.2.2.22. -Z-	66
1.2.3. Derleme Yeri Eksiklikleri veya Farklılıkları Olan Kelimeler ve Kelime Grupları	67
1.2.3.1. -A-	67
1.2.3.2. -B-	69
1.2.3.3. -C-	71
1.2.3.4. -Ç-	71
1.2.3.5. -D-	73

1.2.3.6. -E-	74
1.2.3.7. -G-.....	75
1.2.3.8. -H-.....	75
1.2.3.9. -I-	76
1.2.3.10. -İ-	76
1.2.3.11. -K-.....	76
1.2.3.12. -M-.....	77
1.2.3.13. -O-.....	78
1.2.3.14. -Ö-.....	78
1.2.3.15. -P-	78
1.2.3.16. -S-	79
1.2.3.17. -Ş-	81
1.2.3.18. -T-	81
1.2.3.19. -U-.....	82
1.2.3.20. -Ü-.....	83
1.2.3.21. -Y-.....	83
İKİNCİ BÖLÜM	85
2. “FOLKLOR SÖZLERİ” ADLI ESERİN TEMATİK DİZİNİ	85
2.1. OYUNLAR VE EĞLENCELER	86
2.1.1. Sokak Oyunları	86
2.1.1.1. Aşık kemiği ile oynanan oyunlar	86
2.1.1.2. Top ile oynanan oyunlar	87
2.1.1.3. Taşla oynanan oyunlar	88
2.1.1.4. Değnek ile oynanan oyunlar	89
2.1.1.5. Bilye ile oynanan oyunlar	91
2.1.1.6. Topaç ile oynanan oyunlar	91
2.1.1.7. Diğer sokak oyunları	91
2.1.2. Düğün ve Eğlencelerde Oynanan Oyunlar	95
2.1.2.1. Seyirlik oyunlar	95
2.1.2.2. Halk oyunları ve barlar	96
2.1.3. Oyunlarda Verilen Cezalar	97
2.1.4. Oyun Terimleri	97
2.1.4.1. Aşık oyunları terimleri	97
2.1.4.2. Çelik çomak oyunu terimleri	100
2.1.4.3. Diğer terimler	100
2.2. ÂDETLER	102
2.2.1. Geçiş Dönemleriyle İlgili Âdetler	102
2.2.1.1. Doğum ve çocuklarla ilgili âdetler	102
2.2.1.2. Düğün âdetleri	103
2.2.1.3. Cenaze ve ölü ile ilgili âdetler	106
2.2.2. Bayram Âdetleri	106
2.2.3. Hediyeleşme	106
2.2.3.1. Düğün hediyeleri	106
2.2.3.2. Diğer hediyeler	109
2.2.4. Diğer Âdetler	109
2.3. HASTALIKLAR VE HALK HEKİMLİĞİ.....	110

2.3.1. İnsan Hastalıkları ve Halk Hekimliği	110
2.3.2. Hayvan Hastalıkları ve Halk Veterinerliği	112
2.3.3. Şifalı Bitkiler	112
2.4. HALK İNANIŞLARI	113
2.4.1. Nazar ve Nazardan Korunma ile İlgili Halk İnanışları.....	113
2.4.2. Halk Takvimi.....	113
2.4.3. Cinler ve Kötü Ruhlarla İlgili Halk İnanışları.....	114
2.4.4. Büyü ve Sihir ile İlgili Halk İnanışları	114
2.4.5. Cansız Maddelerle İlgili Halk İnanışları	115
2.4.6. Bereket, Uğur ve Uğursuzlukla İlgili Halk İnanışları	115
2.4.7. Çocuklarla İlgili Halk İnanışları	115
2.4.8. Hayvanlarla İlgili Halk İnanışları	116
2.4.9. Gökyüzü Cisimleri ve Doğa Olaylarıyla İlgili Halk İnanışları	116
2.4.10. Diğer Halk İnanışları	116
2.5. YEMEKLER	116
2.5.1. Düğün Yemekleri	116
2.5.2. Bayram Yemekleri.....	117
2.5.3. Diğer Yemekler	117
2.6. ARAÇLAR VE GEREÇLER.....	117
2.6.1. Oyuncaklar	117
2.6.2. Eğlence Araçları	118
2.6.3. Diğer Araç Gereçler	119
2.7. ÜNVAN VE LAKAPLAR	119
2.8. GİYSİLER.....	119
2.9. YILDIZLAR.....	119
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	121
3. BULGULAR	121
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	125
Sonuç	125
Tartışma.....	125
Öneriler.....	126
KAYNAKÇA.....	127
ÖZ GEÇMİŞ	129

TABLÖLAR

Tablo 1: Karşılaştırmadan Elde Edilen Sayısal Verilerin Tablosu	121
Tablo 2: Tematik Dizine Ait Sayısal Veriler Tablosu	122

KISALTMALAR

bk.	: Bakınız
C	: Cilt
DS	: Derleme Sözlüğü
krş.	: Karşılaştırınız
s.	: Sayfa
SDD	: Söz Derleme Dergisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: Ve benzeri

GİRİŞ

“Bir dilin veya bir lehçenin daha küçük yerleşim bölgelerinde yazı diline oranla birbirinden azçok ayrılan konuşma biçimlerine ağız denir” (Korkmaz, 1992, s. 4). Kaynak, ağızların özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

“Bir lehçe sınırları içerisinde konuşulması,

Bağlı olduğu lehçeden söz dizimi, yapı ve ses açısından bazı farklılıklar göstermesi,

Farklılıkların aynı lehçe içerisinde hiçbir alanda karşılıklı anlaşmaya engel olmaması,

Belli bölgelerde belli topluluklara ait söyleyiş özelliği olarak kendini göstermesi,

Toplumun bazı kesimlerince saygınlığının standart dile göre düşük görülmesi,

Resmi ortamlarda tercih edilmemesi” (Kaynak, 2020, s. 294).

Türkiye’de ağız araştırmalarıyla ilgili ilk yayın 1867 yılında Maksimov tarafından yapılmış ve Maksimov’un çalışmasını Giese, Thury, Kunos, Hartmann, Bonelli gibi isimlerin çalışmaları takip etmiştir. Anadolu ağızları ile ilgili önemli derleme yayınları ise Rasanen ile başlamıştır (Korkmaz, 1976, s. 143-144; Akar, 2006, s. 38; Adıgüzel, 2013, s. 389). 1940’lı yıllardan başlayarak yerli araştırmacılar tarafından derleme ve araştırma niteliğinde birçok ağız çalışması yapılmıştır (Korkmaz, 2000, s. 7; Ercilasun, 2000, s. 115-118).

Atatürk döneminde gerçekleştirilen dil reformu, Türkiye Cumhuriyeti’nin modernleşme sürecinin en önemli parçalarından biridir. Akalın’ın belirttiği gibi, Türk Dil Kurumu’nun kurulması ve Türkçe üzerindeki çalışmalar, yeni bir ulusal kimlik inşasında önemli bir rol oynamıştır. Derleme Sözlüğü ve Söz Derleme Dergisi’nde Türkiye’nin her yerinden toplanan kelimeler, ortak bir dil bilincinin oluşmasına katkı sağlamış, böylece dilin birleştirici bir unsur olduğu vurgulanmıştır (Akalın, 2002, s. 1-58).

Türk dilinin söz varlığının zenginleştirilmesi amacıyla halk ağzındaki kelimelerin derlenmesi için Osmanlı’nın son dönemlerinde birkaç teşebbüs yapılmış olsa da ne yazık ki bunlardan bir sonuç elde edilememiştir (Levend, 1960, s. 145, 303). Türkiye Türkçesi ağızlarından ilk başarılı derleme çalışmaları 1920’lerde başlamıştır. İlk adımlar Besim Atalay’ın çalışmalarıyla atılmış ve 1928’de yeni alfabenin kabulüyle birlikte derleme faaliyetleri hız kazanmıştır. İlk derlemelerden elde edilen verileri de içeren “Anadilden Derlemeler” adlı ağız sözlüğü Hamit Zübeyr Koşay ve İshak Refet Işıttan tarafından 1932 yılında yayımlanmıştır.

1932’de Atatürk’ün himayesiyle kurulan Türk Dil Kurumu (TDK), dil çalışmalarını daha da ileriye taşımış, halk ağzındaki kelimeleri derlemek için geniş kapsamlı bir çalışma başlatılmıştır. 1933 yılında başlayan derleme faaliyetleri, hızlıca ilerlemiş ve binlerce derleme fişi toplanmıştır. Bu fişler, 1934 yılına kadar süren yoğun çalışmalar sonucunda 153.504 adede ulaşmıştır (TDK, 1939, s. 7-11). Türkiye’nin çeşitli bölgelerinden gönderilen fişler bir araya getirilmiş ve “Söz Derleme Dergisi” adıyla dört cilt halinde yayımlanmıştır. Folklore ait olan fişler ise özel bir ciltte yayımlanmak üzere ayrılmış, “Folklor Sözleri” adlı altıncı ciltte toplanmıştır. Altıncı cildin basımı beşinci ciltten önce 1953 yılında gerçekleştirilmiştir.

Söz Derleme Dergisi’nin uzman kişiler tarafından hazırlanmış olmaması, ağızlardaki çeşitli söyleniş biçimleriyle anlam farklılıklarını yeterince yansıtmaması ve Anadolu ağızlarındaki bütün sözlerin derlenmemesi yeni bir derleme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Türk Dil Kurumu 1952 yılında başladığı yeni derleme çalışmalarına bu kez Türkçe ve Edebiyat öğretmenlerini de dâhil etmiş, 8 yılın sonunda 450.000 fiş derlenmiştir. “Derleme Sözlüğü” adını alan 12 ciltlik bu çalışma 1963-1982 yılları arasında yayımlanmıştır (Korkmaz, 1976 s. 145-146). “Derleme Sözlüğü” dilbilimi ve halk bilimi çalışmaları için önemli bir kaynak olarak kabul edilmektedir.

Araştırmanın Konusu ve Problemi

"Folklor Sözleri" adlı eser, Türkiye Türkçesi ağızlarının önemli ağız verilerini içeren bir kaynaktır. Folklor uzmanlarını tatmin edecek düzeyde bir eser olmadığı için “Folklor Sözlüğü” yerine “Folklor Sözleri” olarak adlandırılmıştır (İnan, 1952, s. 641). “Folklor Sözleri” birçok folklor sözünü içerir. Eserde maddi kültürden çok manevi kültüre ait kelimeler daha fazladır. Eserin sonunda da kelimeleri konularına göre gruplandırmak için bir tematik dizin hazırlanmıştır. Fakat yeterince detaylandırılmamış olan bu dizinde bazı hatalar da bulunmaktadır. Bu yüzden tematik dizinin tekrar hazırlanması gerekmektedir.

Söz Derleme Dergisi ve bu eserin genişletilmiş biçimi olan Derleme Sözlüğü Türkiye'deki en zengin ağız çalışmalarıdır. Fakat bu eserlerde Anadolu ağızlarındaki zengin söz varlığının tamamının kayıt altına alınmış olduğu söylenemez (Koraş, 2002, s. 172). Ayrıca kayıt altına alınan bütün verilerin Derleme Sözlüğü’ne aktarılmadığı görülmektedir. Türkiye Türkçesi ağızlarının en önemli ve kapsamlı sözlüğü olan on iki ciltlik "Derleme Sözlüğü" hazırlanırken Folklor Sözleri’ndeki fişler de kullanılmış olmasına rağmen eserdeki birçok veri Derleme Sözlüğü’nde yer almamıştır. Bu durum, "Folklor Sözleri"nin içindeki verilerin yeterince değerlendirilmediğine ve Derleme Sözlüğü’nün tam anlamıyla kapsayıcı olmadığına

işaret etmektedir. Dolayısıyla, Derleme Sözlüğü'ne katkı sağlayacak bu verilerin ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Araştırma konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için, "Folklor Sözleri" eserindeki verilerin içeriği ve bu verilerin Türkiye Türkçesi ağızlarına nasıl bir katkı sunduğunun analiz edilmesi önemlidir. Eserdeki folklorik veriler, bölgesel ağızların kelime hazinesini, kültürel ifadelerini kapsamaktadır. Bu veriler, sadece dilbilimsel açıdan değil, aynı zamanda kültürel ve sosyal tarih açısından da büyük bir öneme sahiptir.

Araştırmanın Amacı

Söz Derleme Dergisi'nin "Folklor Sözleri" cildi ile "Derleme Sözlüğü" karşılaştırılacaktır. Folklor Sözleri'nden Derleme Sözlüğü'ne dâhil edilmeyen söz varlığı tespit edilerek Derleme Sözlüğü'ne katkıda bulunmak amaçlanmaktadır. Ayrıca "Folklor Sözleri" adlı eserin söz varlığını ortaya koymak amacıyla bir tematik dizin hazırlanacaktır.

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Söz Derleme Dergisi'nin "Folklor Sözleri" cildi hem halk bilimi hem dil bilimi açısından oldukça önemli bir eserdir. Bu eserdeki söz varlığının birçoğu "Derleme Sözlüğü"ne dâhil edilmemiştir. Çalışmamızda bu iki eserin karşılaştırılması yapılacak ve Derleme Sözlüğü'ne dâhil edilmeyen kelime ve kelime grupları tespit edilecektir.

Kıymetli folklor verilerini içeren "Folklor Sözleri" adlı eserin sonunda tematik bir dizin yer almaktadır. Ayrıntılı bir tasnif yapılmadığı bu dizinde bazı hatalar da bulunmaktadır. Bu yüzden bu çalışmada tematik dizin yeniden düzenlenmiştir.

Söz Derleme Dergisi'nin "Folklor Sözleri" cildi üzerine yapılmış kapsamlı bir çalışma bulunmadığı için bu konu tercih edilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada yalnızca Söz Derleme Dergisi'nin son cildi olan "Folklor Sözleri" incelenmiş ve "Derleme Sözlüğü" ile karşılaştırılmıştır. Eserdeki bazı kelimeler ölçünlü dilde de bulunduğu için çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışma doküman analizi yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır. "Folklor Sözleri" adlı eserdeki bütün maddeler "Derleme Sözlüğü" ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Derleme

Sözlüğü'nde bulunup bulunmama durumları tespit edilmiştir. Eserdeki maddelerin hepsi temalara ayrılarak tematik bir dizin hazırlanmıştır.

Terim ve Tanımları

Ağız: “Aynı kökenden geldiği üst siste durumundaki bir standart dile bağlı, doğal olarak ortaya çıkmış; aile ve dost çevresinde, iş yerlerinde; okuryazarlığı az, bulunduğu bölgeden uzun süre ayrı kalmamış insanlarca sözlü iletişimde dilin başka türleriyle karşı karşıya gelme oranına göre değişen biçimde kullanılan, resmi ortamlarda kullanılmasından kaçınılan, yazılı bir gelenek oluşturamamış, iletişim alanı sınırlı, bağlı olduğu üst sistemden dilin her alanında karşılıklı anlaşmanın korunacağı oranda ayrılabilen, prestiji standart dile göre daha az yerel konuşma biçimleridir” (Demir, 2002, s. 114).

Ağız Sözlüğü: “Belirli bir bölgede konuşulan, yazı dilinde yer almayan yahut anlam farklılığı olan kelimelerin sözlüğüdür” (Akar, 2009, s. 4).

Sözlük: “Bir dildeki kelimeleri esas alarak, onların temel anlamlarını, kazandıkları yan anlamlar ile başka kelimelerle kurdukları ifadelerdeki anlam inceliklerini, değişik kullanımlarını, deyimlerini gösteren ve o dilin bütün kelime varlığını içine alan kitaptır. Sözlükler genellikle alfabe sırasına göre düzenlenir. Ancak kavram alanlarına ve çeşitli konulara göre düzenlenen sözlük türleri de vardır” (Korkmaz, 1992, s. 140).

Tematik Sözlük (Kavram Sözlüğü): “Belirli bir tema etrafında oluşan” sözlük türüdür. Bu sözlüklerde söz varlığı kavram alanlarına göre sıralanmaktadır (İlhan, 2007, s. 27).

Varyant (Değişken Şekil): “Aynı anlam ve görevdeki bir şekil bilgisi biriminin ses yapısı bakımından farklılaşan türü” (Korkmaz, 1992, s. 42).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. “FOLKLOR SÖZLERİ” ADLI ESERİN “DERLEME SÖZLÜĞÜ” İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Derleme Sözlüğü Türkiye Türkçesi ağızlarının en zengin sözlüğü olması açısından büyük öneme sahiptir fakat içerisinde birçok yanlış ve eksiklikler bulunmaktadır (Güzel, 2014, s. 55-70). Sözlük’teki önemli sorunlardan biri de Türkiye Türkçesi ağızlarının söz varlığını tam olarak yansıtmamasıdır. Söz Derleme Dergisi’nin altıncı cildinde yer alan birçok kelime Derleme Sözlüğü’ne alınmamıştır.

Bu bölümde “Folklor Sözleri”ndeki maddeler “Derleme Sözlüğü” ile karşılaştırılmıştır. Öncelikle Derleme Sözlüğü’nde bulunmayan kelimelerin tespiti yapılmış, “Derleme Sözlüğü’nde Olmayan Kelime ve Kelime Grupları” başlığı altında incelenmiştir. Daha sonra ise Derleme Sözlüğü’nde bulunan kelimeler “Derleme Sözlüğü’nde Olan Kelime ve Kelime Grupları” başlığında ele alınmıştır. Bu bölüm “Varyant Farklılıkları Olan Kelimeler ve Kelime Grupları”, “Tanım Eksiklikleri veya Farklılıkları Olan Kelime ve Kelime Grupları”, “Derleme Yeri Eksiklikleri veya Farklılıkları Olan Kelime ve Kelime Grupları” olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir.

Folklor Sözleri’nde sözlük birimi vasfı taşımayan “ayna, su, kurbağa ötmek, kuluçka” gibi sözler de bulunmaktadır. Madde başı yapılan bazı kelimeler ise ölçünlü dilde de bulunmaktadır. Bu tür kelimeler incelemeye dâhil edilmemiştir.

1.1. “DERLEME SÖZLÜĞÜ”NDE OLMAYAN KELİMELER VE KELİME GRUPLARI

Bu kısımda Folklor Sözleri’nde bulunup Derleme Sözlüğü’ne alınmayan kelime ve kelime gruplarının tespiti yapılmış ve bunlar alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu kelime ve kelime gruplarının eserden hareketle kısaca tanımı yapılmış, sonrasında parantez içinde bulundukları sayfa numaraları gösterilmiştir.

1.1.1. -A-

Aba Atma: On beş, yirmi erkek tarafından, ilkbaharda, kırlarda oynanan bir oyun (SDD, s. 6) (bk. Aba Atmaca SDD, s. 6).

Aba Atmaca: On beş, yirmi erkek tarafından, ilkbaharda, kırlarda oynanan bir oyun (SDD, s. 6) (bk. Aba Atma SDD, s. 6).

Aba Dolambaç: Kırlarda, geniş yerlerde oynanan, ebenin bohçayı yakalamaya çalıştığı bir oyun (SDD, s. 6) (bk. Aba Atmaca SDD, s. 6).

Aç: Aşığın çukur göbek tarafı (SDD, s. 6).

Aç-Tok Oyunu: Çocukların yerde duran aşıkla aynı şekilde atabildikleri aşıkları kazandıkları bir aşık oyunu (SDD, s. 6).

Adağını Kesmek: Yeni yürümeğe başladığı vakit sık sık düşen çocuğun, ayağında bulunduğu farzedilen kösteği kesmek (SDD, s. 7) (krş. Kösteğini Kesmek DS C8, s. 2976a).

Adak Aşı: “Çömçe Gelin” töreninin sonunda, toplanılan yiyeceklerle pişirilen bir yemek (SDD, s. 9).

Afagan Yeli: Yürek sıkıntısı ile kendini gösteren bir hastalık (SDD, s. 10) (krş. Afagan Rüzgârı DS C1, s. 68).

Ahırtopu: İki grubun topla birbirini vurmaya çalıştıkları bir çocuk oyunu (SDD, s. 11).

Akat: Aşık ve bilye (zıpzıp) oyunlarında kullanılan bir kemik (SDD, s. 11).

Alçacık Damlar: Yatan çocuğun sırtındaki ellerin, en üsttekinin kimin eli olduğunu bilmeye çalıştığı bir oyun (SDD, s. 15).

Alçılarım (Tünzile): Birkaç kişi ile oynanan, dizili aşıkları vurma oyunu (SDD, s. 15).

Alçılı: Oyuncuların aşıklarını azak düşürmeye çalıştıkları bir aşık oyunu (SDD, s. 16).

Aldım Paran Barı: Eller taraklanarak yürüme ve çömelme hareketleri yapılarak oynanan bar (SDD, s. 16).

Alek: Aşığın say yüzü üzerine oturması (SDD, s. 16).

Al Kızı: Halk inanışına göre “al bastı” hastalığını yaptığı sanılan kötü bir ruh (SDD, s. 16) (krş. Alkarısı DS C1, s. 222b).

Almalı: Aşık, zıpzıp gibi oyunlarda yenilen kimsenin ortaya koyduğu şeyi, yenen kimsenin alıp maletmesi şart koşulmuş olan (oyun) (SDD, s. 16).

Al Terliği: Al basmasına karşı, loğusanın göğsüne konulan takke (SDD, s. 16).

Altı: Kayır çeliği oyununda kazanılan ikinci sayı (SDD, s. 16).

Altı Okka: Oyunda mızıkçılık edenlere tatbik olunan bir ceza (SDD, s. 16).

Amecik: Ev işlerini ve misafir kabul etme törenini taklit suretiyle çocukların oynadıkları oyun, evcilik oyunu (SDD, s. 16) (krş. Hamecik DS C7, s. 2266a).

Anam Boyu Oyunu: Beş on çocukla bir ebenin olduğu, topla oynanan bir çocuk oyunu (SDD, s. 16).

Aprul Beşi: Nisanın on dördüncü (Rumî birinci) gününden on sekizinci (Rumî beşinci) günü sonuna kadar devam eden soğuk günler (SDD, s. 17) (krş. Aprul DS C1, s. 290a).

Apsu: Aşık oyununda nişan alma (SDD, s. 17).

Ara Keskes: Beypazarı'nda, çocuklar tarafından oynanan bir top oyunu (SDD, s. 17) (krş. Ara Kesti DS C1, s. 295a).

Ara Kesme (a): Esir almaca denilen çocuk oyunu (SDD, s. 17) (krş. Ara Kesti DS C1, s. 295a).

Ara Kesmece: Künt oyununun diğer adı (SDD, s. 17) (krş. Ara Kesti DS C1, s. 295a).

Ara Kesmesi: Esir almaca oyununun başka bir adı (SDD, s. 17) (krş. Ara Kesti DS C1, s. 295a).

Arası Kesme: Çocukların iki grup olarak birbirlerine el dokundurmaya çalıştıkları bir oyun (SDD, s. 18) (krş. Ara Kesti DS C1, s. 295a).

Aratma: Hatır sormak maksadıyla gönderilen hediye (SDD, s. 19).

Arttırma: Erkek çocukların, eğilenin üstünden atlayarak oynadıkları bir oyun (SDD, s. 19) (bk. Artırmaç DS C1, s. 335b).

Ası Kesi: Düğünlerde güveyi namına para toplayanların yaptıkları oyun (SDD, s. 19).

Asker Zıkkası: “Aynu fuynu” oyununun Kırşehir'deki adı (SDD, s. 19).

Aşığım Ne Adam (Baht): Bir kimsenin nasıl bir adam olduğunu aşık atarak öğrenmek için oynanan bir eğlence oyunu (SDD, s. 19).

Aşık Filân Ne Kişi: Bir çeşit aşık falı (SDD, s. 21).

Aşık-Gülle Oyunu: Oyuncuların yere dizili olan aşıkları ellerindeki güllerle vurmaya çalıştıkları aşık oyunu (SDD, s. 21).

Aşıktul: Birbirini aşık oyununa davet etme (SDD, s. 21).

Aş Pencik Oyunu: Çocukların ellerini üst üste koyup, sırayla çimdikleyerek yer değiştirdikleri bir çocuk oyunu (SDD, s. 24).

Atlama Bacak: Bir çocuğun bacağıyla oluşturduğu engelden diğer çocukların atlamaya çalıştığı bir oyun (SDD, s. 24).

Atlama Oyunu: Çocukların birbirlerinin üzerine atladıkları ve alttakinin de üzerindeki çocuğu atmaya çalıştığı bir oyun (SDD, s. 25).

Avuk: Saklambaç oyununun başka adı (SDD, s. 25).

Ay Ağılanmak: Ayın etrafında sisten teşekkül etmiş gibi bir halka görünmesi (SDD, s. 25) (krş. Ay Harmanlanmak DS C1, s. 415b).

Ayak Hoplamaca: Kız çocuklarının birbirlerinin ayakları üzerinden atlayarak oynadıkları bir oyun (SDD, s. 26).

Ay Harmanlamak: Ayın etrafında sisten teşekkül etmiş gibi bir halka görünmesi (SDD, s. 26) (bk. Ay Harmanlanmak DS C1, s. 415b).

Ayı Oyunu: İki erkeğin kadın, bir erkeğin de ayı kılığına girerek oynadıkları bir oyun (SDD, s. 26).

Aynu Fuynu: Eğilen iki erkeğin sırasıyla üzerine atlayarak beş on erkekle oynanan bir oyun (SDD, s. 26).

Ayrılık Harçlığı: Gelin, babası evinden ayrılıp arabaya bineceği zaman yakın büyük akrabası tarafından verilen harçlık (SDD, s. 27).

Ay Üzüğü: Ayın otuzuncu günü (SDD, s. 27).

1.1.2. -B-

Bacak Altı: Aşığın bacak altından atılarak diğer aşıkların vurulmaya çalışıldığı aşık oyunu (SDD, s. 27).

Badak Olmak: İki çocuğun kardeş olmak için serçe parmaklarıyla tutuşması (SDD, s. 27) (bk. Badak DS C2, s. 461a).

Baht Oyunu: Bir kimsenin nasıl bir adam olduğunu aşık atarak öğrenmek için oynanan bir eğlence oyunu (SDD, s. 28).

Balaban Keşkeği: Ebenin iki saftan karşıya geçmeye çalışanları yakalamaya çalıştığı bir çocuk oyunu (SDD, s. 28).

Balık Kaçtı: Mendilin bükülüp balık yapılarak ebeye vurulduğu ve ebenin balık şeklindeki mendili yakalamaya çalıştığı bir çocuk oyunu (SDD, s. 28).

Bal Tası Günü: Nikâh günü (SDD, s. 28).

Bapuri: Van çevresinde oynanan halay oyunlarının bir çeşidi (SDD, s. 28).

Baş Bar: Sarhoş barının diğeri adı (SDD, s. 29).

Başkına Gecesi: Düğünden birkaç gün evvel kadınların toplandıkları Perşembe günü akşamı (SDD, s. 33).

Baş Yemeği: Köy düğünlerinden birkaç gün evvel kız babası ve akranlarının, gelinin bütün arkadaşlarına verdiği ziyafet (SDD, s. 34) (bk. Kına Yemeği SDD, s. 88).

Bayrak Yemeği: Danışık yemeğinin diğeri adı (SDD, s. 34) (bk. Bayrak Ekmeği DS C2, s. 583b).

Beklemeli Mucuk: Kaydırak oyununun değişik bir şekli (SDD, s. 34).

Benzetme: Muş-madı oyununun başka bir adı (SDD, s. 34).

Bereket Buğdayı: Gelin ata bindirilip oğlan evin önüne getirildiği zaman, kayınbaba ve kaynananın başına serptiği buğday (SDD, s. 34).

Bete Oyunu: Erkek çocuklar arasında aşığın zar gibi atılarak oynandığı bir oyun (SDD, s. 36).

Bey Dalağına Oturmak: Aşığın, kıt tarafı yukarıya gelecek şekilde oturması (SDD, s. 36) (krş. Dalağa Oturmak SDD, s. 61).

Bih Taşı: Çocukların ellerindeki taşı bacaklarının arasından arkaya doğru en uzağa atmaya çalıştıkları bir oyun (SDD, s. 36).

Biricik: İki kişi ile oynanan ve daha fazla aşık konduranın kazandığı bir aşık oyunu (SDD, s. 38) (bk. Cübertme SDD, s. 44).

Bir, İki, Üç Oyunu: Bir çocuk oyunu. Bu oyunda ebe arkasını dönerek “bir, iki, üç” der. Bu sırada oyuncular ilerlerler. Ebe döndüğünde ayak hareketini görürse o kişi ebe olur (SDD, s. 38).

Bir Top Kendir: Birdirbir oyununda çocukların ebenin üzerinden atlarken söyledikleri söz (SDD, s. 38).

Bitlis Koççarısı: Hareketleri çok çabuk ve karışık olan bir bar çeşidi (SDD, s. 38) (krş. Koçarı DS C8, s. 2894a).

Bohça Atma: On beş, yirmi erkek tarafından, ilkbaharda, kırlarda oynanan bir oyun (SDD, s. 38).

Büyük Başağa: Yaren meclisinde herkesin saygı gösterdiği bir başkan (SDD, s. 38).

1.1.3. -C-

Calgı Yazmak: Bir çeşit ceza vermek için mızıkçının resmini çizmek (SDD, s. 39).

Cennet Cehennem: Çocukların açtıkları çukurlara sırasıyla toplarını atmaya çalıştıkları bir oyun (SDD, s. 39).

Cıddı Cıddı: Saklambaç oyununun değişik bir şekli (SDD, s. 40) (krş. İtti Bitti DS C7, s. 2570a).

Cıngırlık: Bir eğlence aygıtının ve onunla oynanan oyunun adı (SDD, s. 40) (bk. Cıngırluk SDD, s. 41).

Cırık Curuk Oyunu: 10 veya daha çok oyuncu ile oynanan uzun eşek oyununun benzeri bir oyun (SDD, s. 41).

Cızlağı: Bir eğlence aygıtının ve onunla oynanan oyunun adı (SDD, s. 41).

Cığır Ağrısı: Koyun, keçi gibi hayvanlardan görülen ve pek çok ölüme sebebiyet veren bir ciğer hastalığı (SDD, s. 43).

Cihan Göçtü: Halfenenin bir diğer adı (SDD, s. 43).

Cimbiz Oyunu: Beş on çocuk tarafından, tahminen altı metre eninde ve yirmi metre uzunluğunda düz bir alanda oynanan oyun (SDD, s. 43).

Cin-Cin: Çukurlara topu atmaya çalışarak oynanan bir çocuk oyunu (SDD, s. 43).

Cincintak: Cennet cehennem oyununun bir diğer adı (SDD, s. 44).

Cinemen Oyunu: Beş altı çocukla oynanan bir top oyunu (SDD, s. 44).

Cin Kuyusu: Cennet cehennem oyunundaki çukura verilen ad (SDD, s. 44).

Cinlincop: Düğünlerde; un, tahin, su ve şekerle yapılan bir yemek (SDD, s. 44).

Cins: Gelinin beraberinde götürdüğü eşya, çeyiz (SDD, s. 44).

Cirmetür: Çelik çomak oyununun bir diğer adı (SDD, s. 44).

Col: Değnek ve top ile oynanan, hokey gibi bir oyun (SDD, s. 44).

Congazlı: Aşıkların haç şeklinde daire içine dizilerek devrilmeye çalışıldığı aşık oyunu (SDD, s. 44) (krş. Congaz DS C3, s. 999a).

Cuk Oturmak: Oyunda atılan aşığın istenilen şekilde oturması (SDD, s. 44). (krş. Cuk DS C3, s. 1011a)

Cungurluk: “Cıngırak”ın bir diğerk adı (SDD, s. 41) (krş. Çungurgaç DS C3, s. 1304b).

Cübertme: İki kişinin aşıkları en fazla kondurmaya çalışarak oynadıkları bir aşık oyunu (SDD, s. 44) (bk. Biricik SDD, s. 38).

Cüllü Cüllü: Çocukların topla birbirlerine vurarak oynadıkları bir oyun (SDD, s. 44).

1.1.4. -Ç-

Çalınma: Halk inanışına göre cin şerrine uğramak suretiyle çarpılma, uğrama (SDD, s. 45) (krş. Çalınmak DS C3, s. 1055b).

Çapa: Ölü mezara götürüldüğü gün, eve gelenlere verilmek için yapılan helva (SDD, s. 46).

Çarşamba Karısı: Üstü başı pis, kılığı düzensiz, saçları dağınık ve karışık bir kadın şeklinde tasavvur edilen cin, cadı (SDD, s. 46).

Çatçat Çarığı: Çocukların birbirlerinin üzerine binerek oynadıkları “çatalmatal” oyununun diğerk adı (SDD, s. 46).

Çatka: Bir sopayı, uzağı atma oyunu (SDD, s. 46).

Çatkayır: Bir çeşit çelik çomak oyunu (SDD, s. 46).

Çatlanbak: “Cıngırak”ın bir diğerk adı (SDD, s. 46).

Çekirdek Oyunu: “Hahha” denilen yassı taş ile kayısı çekirdeklerinin vurulmaya çalışıldığı oyun (SDD, s. 46).

Çeler Meler Tutmak: Nazar değmesiyle âni olarak hastalanmak (SDD, s. 47).

Çelik Çelmek: Çomak ile çeliğı vurup uzağı atmak (SDD, s. 47).

Çelik Çubuk: Çelik çomak oyununun bir diğerk adı (SDD, s. 50).

Çelle Çeldim: Çelik çomak oyununun bir diğerk adı (SDD, s. 50).

Çelmeci Oyunu: Saylı top oyununun değışik bir şekli (SDD, s. 50).

Çelmeli Top: Saylı top oyununun diğerk adı (SDD, s. 50).

Çey: Çamur gibi bir toprağı ucu sivriltilmiş 25-30 santimetre boyunda değnekler saplanarak oynanan bir oyun (SDD, s. 50).

Çeyiz Yemeğı: Nikâh yemeğinin diğerk adı (SDD, s. 50).

Çıkşa (Çıkşağı): Ağaç tornacıları tarafından, avuca sığacak büyüklükte, ağaçtan çevrilen yassıca daire biçiminde bir oyuncak (SDD, s. 51) (krş. Çıkşağı DS C3, s. 1170b).

Çikine Oma Durma: Aşığın ince tepesi üzerine durması (SDD, s. 52) (krş. Töküne Oma Durma SDD, s. 121).

Çindilli: Takkeyle oynanan bir çocuk oyunu. Ebe takkesini ayaklarının ucunda korumaya çalışırken diğer oyuncular da ayaklarıyla vurarak takkeyi uzağa atmaya çalışırlar (SDD, s. 52).

Çingeneler Barı: Sıçrama, diz bükerek çömelme ve çevirme hareketlerinin olduğu bir bar (SDD, s. 53).

Çizgili: Çocukların daire içindeki aşıkları çizginin dışına çıkarmaya çalıştıkları bir aşık oyunu (SDD, s. 54) (bk. Cızılı DS C3, s. 950a).

Çizgi Oyunu: Taşlarla oynanan sekkeleme oyununun diğer adı (SDD, s. 55).

Çoban Kaydırağı: En az beş oyuncu ile oynanan bir çocuk oyunu (SDD, s. 55).

Çoban Kesesi: Kanamaya karşı ilâç olarak kullanılan bir ot (SDD, s. 55).

Çoban Otu: Sıkılarak sarı suyu baştaki kel yaralarına ve birçok çıbanlara sürülen ilaç otlarından biri (SDD, s. 55).

Çocuk Eşi: Kadınların karnında olan ve bazan aşağıya doğru inen bir ağı (SDD, s. 56).

Çomçom: Topu birbirlerine vurmak suretiyle oynanan bir çocuk oyunu (SDD, s. 56).

Çoş: Çocukların ellerindeki değneklerle yerdeki değneği vurarak en uzağa atmaya çalıştıkları bir oyun (SDD, s. 56).

Çöğmen: “Cıngırak”ın bir diğer adı (SDD, s. 57).

Çök Oyunu: İki kişi ile oynanan bir aşık oyunu (SDD, s. 57).

Çömlek Kapma: Çömlek oyununun diğer adı (SDD, s. 59).

Çömlek Oyunu: İkişer eşli olarak oynanan bir oyun. Ebe oturan “çömlek” denilen oyuncular dışında ayakta olan oyuncuları yakalamaya çalışır (SDD, s. 59).

Çöppen Oyunu: İki çocuk arasında oynanan çöp saklama oyunu (SDD, s. 59).

Çöte Tüzlü: Çocukların ellerindeki değneklerle ağaç dallarından yapılmış çatal sehpayı düşürmeye çalıştıkları bir oyun (SDD, s. 60) (krş. Çöplen DS C3, s. 1290a).

Çöylençok: “Cıngırak”ın bir diğer adı (SDD, s. 60) (krş. Çöylençok DS C3, s. 1299a).

Çukur Atma Oyunu: İki oyuncu ile oynanan bir çocuk oyunu (SDD, s. 60).

Çullu Kadın: Yağmur yağmadığı zamanlarda çocukların küçük bir kadın şekli yapıp değneğe bağlayarak, tekerlemelerle birlikte kapı kapı dolaşıp yumurta toplamaları geleneği (SDD, s. 60).

Çürüklük: "Eyyamı buhur"a verilen ad, ağustosun ilk haftası (SDD, s. 60).

Çüşbindi: Uzun eşek oyununun diğer adıdır (SDD, s. 61).

1.1.5. -D-

Dalağa Oturmak: Aşığın, say veya kıt yüzü üzerine oturması (SDD, s. 61) (bk. Dalak Gelmek SDD, s. 61).

Dalak Gelmek: Aşığın, say veya kıt yüzü üzerine oturması (SDD, s. 61) (krş. Dalak DS C4, s. 1336a).

Darabil: Geniş alanlarda birçok arkadaşla oynanan bir oyun (SDD, s. 61).

Dazdaz: Birkaç kimsenin, beraberce yiyecekleri yemek için yapılacak masrafi aralarında paylaştırmaları veya herkesin kendi evinde yaptırdığı yemeği getirerek hepsini bir sofrada beraberce yemeleri usulü (SDD, s. 62).

Derder Kınası: Bir kimsenin, istediği şey olduğu takdirde komşularına vadettiği eğlentili çerez sofrası (SDD, s. 62).

Deste Gül Çalmak: Yüzük oyununda ilk fincanda yüzüğü bulmak (SDD, s. 62).

Deve Dengi: Çocuklar tarafından, sırayla birbirlerinin ayaklarını yerden kesmek suretiyle oynanan bir oyun (SDD, s. 62).

Deve Oyunu: Çocukların daire şeklinde birbirlerinin omuzlarına binip dönerek oynadıkları bir oyun (SDD, s. 62).

Dığa: Çocukların ağaçtan yaptıkları koni şeklinde ve kanatlı bir oyuncak (SDD, s. 62).

Dikişli: Bir aşık oyunu (SDD, s. 63).

Dil Burma: Erken ve iyi konuşamayan çocukların, çocuk mendildeki şekeri yalamak için dilini çıkarınca, bu mendille dilinin yakalanarak yavaşça bükülmesi (SDD, s. 63).

Dim Oyunu: Edirne'de çocuklar tarafından oynanan bir oyun (SDD, s. 63).

Doğdu: Aşığın kıt yüzü üzerine oturması (SDD, s. 64).

Dozdoz: Bir daire içinde döndürülen bir topaca, diğer bir kimsenin topacı çarptırılıp dışarıya çıkarmak suretiyle oynanan bir çocuk oyunu (SDD, s. 65).

Dön Kuyruğum: Beş, on veya daha fazla kız ve erkek çocuğun oynadığı bir oyun (SDD, s. 65).

Duvaklama: El, ayak ve yüzde şiş halinde görülen ve cildi yağlı gibi gösteren bir hastalık (SDD, s. 66).

Dürtme (Göz Batması): Bir göz hastalığı (SDD, s. 66) (bk. Göz Batması SDD, s. 74).

Dürü Çıkarmak: Düğünden sonra, oğlan ve kız tarafının akrabalarının birbirine hediyeler göndermesi (SDD, s. 67).

Dürü Getirmek: Düğünden önce güveyinin, geline hediye göndermesi (SDD, s. 67) (krş. Cıkı Takmak DS C3, s. 906a).

1.1.6. -E-

Ebe Ardı: Çocuk oyunlarında ebeden sonra gelen oyuncu (SDD, s. 67).

Ebe Beni Kurda Verme: Dön kuyruğum dön oyunundaki “dön kuyruğum dön, dön” sözü yerine kuzuların "ebe beni kurda verme!" diye bağıştıkları oyun (SDD, s. 67).

Ebem Geçti: Birdirbir oyununun diğer adı (SDD, s. 67).

Eldeynek: Birkaç çocuğun sırt sırta dikilen taşları, değnek atarak, yıkmak suretiyle oynadıkları bir oyun (SDD, s. 68).

El El Üstünde Kimin Eli Var: Oda içinde çocukların yatan çocuğun sırtına ellerini koyarak oynadıkları bir oyun (SDD, s. 68) (krş. El Eli Ebeni Eli DS C5, s. 1710a).

Elin Kılandı: Yedi sekiz çocuğun eşli bir şekilde top ile oynadıkları bir oyun. (SDD, s. 69)

Ellik: Oyunlarda kullanılan zıpzip (SDD, s. 69).

Eneği Çillemek: Çizgi içinde bulunan aşığı enek ile dışarı fırlatıp, enege aşığın yerini aldirtmak (SDD, s. 70).

Epelek Oyunu: "El el üstünde kimin eli var" oyununun bir benzeri (SDD, s. 70) (bk. Elim Elim Öpelek DS C5, s. 1718a).

Ergenlik: Ergen kimselerin yüzünde çıkan sivilceler (SDD, s. 70) (bk. Ergencelik DS C5, s. 1768a).

Erkulak: Sol el ile sağ kulağı tutarken daireden aşıkları çıkarmaya çalışarak oynanan bir aşıık oyunu (SDD, s. 70).

Eşeğim Krre: Çocuklar tarafından oynanan bir "binek" oyunu (SDD, s. 70) (krş. Eşeğim Kunu DS C5, s. 1788b).

Eşek Dalağına Oturmak: Aşığın, say tarafı yukarıya gelerek oturması (SDD, s. 71).

Eş Tutuşmak: "Badaşmak"a ankırı'da verilen ad (SDD, s. 71) (krş. Badaşmak DS C2, s. 464a).

1.1.6. -F-

Fiş-Tak-Kt: Gerdek gecesi güveyi yatsı namazını camide kıldıktan sonra alayla eve götürülürken kalabalığın silâh sesini taklit ederek ve bağırarak telffuz ettikleri ses (SDD, s. 71).

Fitiş: “izgili” oyununun diğer adı (SDD, s. 71).

1.1.7. -G-

Gelbuna: Aşıık oyununda, oyuncuların sıralarını tayin için uygulanan usul (SDD, s. 72).

Gel De Geç: “Birdirbir” oyununun diğer adı (SDD, s. 72).

Gelin vme: Oğlan evine gelen gelini, çalgıcı kadının, düğün halkı huzurunda, meziyetini sayarak mani ile methetmesi (SDD, s. 72).

Gerede: Erkek ocuklar tarafından, ebenin sırtına vurarak oynanan bir oyun (SDD, s. 72).

Gıcırın: “ıngırak”ın bir diğer adı (SDD, s. 73).

Gıldırđaç: “ıngırak”ın bir diğer adı (SDD, s. 73).

Gızgıncık: Yaz geceleri köy delikanlılarının oynadıkları bir oyun (SDD, s. 73).

Gilbudan: Uzak bir yerden oğlan evine gelin getirilirken, gelinin damada ulaştırılmak üzere verdiği mendil (SDD, s. 73).

Gonuk: Gelinin arkasına arkadaşları birer birer geçip oyun oynamaları deti (SDD, s. 73) (krş. Konukluk DS C8, s. 2918b).

Göde Göde: Hava kurak gittiği zaman yağmur dileğinde bulunmak için yapılan bir tören (SDD, s. 73).

Göz Batması: Bir göz hastalığı (SDD, s. 74) (bk. Dürtme SDD, s. 66).

Gülle Oyunu: Gülle ile oynanan bir oyun (SDD, s. 74) (krş. Gülle DS C6, s. 2219b).

Güllü: Van çevresinde oynanan halay oyunlarından biri (SDD, s. 74).

Gütmeli Mucuk: Çocukların sırık ve “mucuk” denilen taşla oynadıkları oyun (SDD, s. 74).

1.1.8. -H-

Hahha: Çekirdek oyununda kullanılan yassı taş (SDD, s. 75).

Hamam Oyunu: Toprağa delik açarak su ile oynanan bir oyun (SDD, s. 76).

Hanak: Rize'de iki ağaç arasına gerilen salıncak (SDD, s. 76).

Hançer Barı: Karşı karşıya iki kişi tarafından, ellerde hançerlerle oynanan barlardan biri (SDD, s. 76).

Heynare Barı: Sonunda yürüme ve çömelme hareketlerinin bulunduğu bir bar çeşidi (SDD, s. 76) (bk. Hoynari Barı SDD, s. 78).

Hikâri Barı: Heynare barının diğer adı (SDD, s. 77).

Hol Getir: Cin-cin oyununun diğer adı. (SDD, s. 77).

Honek: Küçük aşık (SDD, s. 77).

Horpiç: Bir çocuk oyunu (SDD, s. 77).

Hoynari Barı: Heynare barının diğer adı (SDD, s. 78) (bk. Heynare Barı SDD, s. 76).

Hülü Oyunu: Kaydırak oyununun değişik bir şekli (SDD, s. 78).

1.1.9. -I-

Irıklama: Yel ve romatizmayı sağaltmak için ağrıyan yer üzerinde makasla çöp kesme (SDD, s. 78) (krş. Irıklamak DS C7, s. 2485b).

1.1.10. -İ-

İçli Kömbe: İçine kıyma ve pişmiş patates konulan bir çeşit çörek (SDD, s. 79) (krş. Kömbe DS C8, s. 2955b).

İmam Çifti: Kasım arifesi, Kasımın birinci ve ikinci günleri (SDD, s. 79).

İncizleme: Ebe seçme tekerlemelerinin diğer adı (SDD, s. 79).

İto Oyunu: Bir çocuk oyunu (SDD, s. 79).

1.1.11. -K-

Kâhya: Aşığın çukur göbek tarafına verilen ad (SDD, s. 79).

Kaka: Çocuk oyunlarında, oyuna en sonra katılan oyuncu (SDD, s. 79) (krş. Kakacı DS C8, s. 2599b).

Kakınç: Kaydırak oyununun diğer adı (SDD, s. 80).

Kale Kapmaca: Arası kesme oyununa Elazığ'da verilen ad (SDD, s. 80).

Kalık: Ebe (SDD, s. 80).

Kalın Başlığı Görmek: Düğünlerden önce, oğlan tarafının kıza, kız tarafının da oğlana vereceği örtü, döşek, kaftan kuşak, yedi parça bakır (Saçayağı, tencere, sahan, tava, tepsi, tas, leğen-ibrik), yarım inek gibi şeyleri görüp tespit etmek (SDD, s. 80).

Kalın Bozmak: Gelin olacak kız için elbise ve ev eşyası almak, çeyiz hazırlamak (SDD, s. 80).

Kalkancı Kadın: Korku basma durumunda kalkandan su geçiren kadın (SDD, s. 80).

Kallak Oyunu: İki veya daha ziyade çocukla oynanan bir oyun (SDD, s. 80).

Kapaklı Ot: Kulak ağrısına karşı tütsüsü kullanılan yabani bir ot (SDD, s. 80).

Kapı ve Yatak Parası: Düğün günü, oğlan tarafı gelini almaya geldikleri zaman oğlan babası vekili tarafından verilen bahşiş (SDD, s. 81).

Kara Düğüm: Hastalığa dair bir inanış (SDD, s. 81).

Karadüzen: Hanımlara mahsus yemekli ve çalgılı toplantı, ziyafet (SDD, s. 81).

Kara Süpürge: Yorgun iken çok su içip de öksüren atlara tütsü tedavisi yapmakta kullanılan bir cins ot (SDD, s. 82).

Kardeşkanı: Korku basmak için yapılan şurupta kullanılan maddelerden biri (SDD, s. 82).

Karşılama: Sayılı günlerden, Aralık ayının onundan yirmi ikisine kadar olan zemheriden önceki on iki gün (SDD, s. 82).

Karşılama Oyunu: İki kişinin karşılıklı el, kol ve ayak hareketleriyle oynadıkları bir oyun (SDD, s. 82).

Kasık Tutmak: Korkan kimse arka üstü yatırılarak kasık damarları üstüne basılması (SDD, s. 82).

Kayası: Çocukların iki grup olarak dizili taşları ilk ne devirmeye çalıştıkları bir oyun (SDD, s. 82).

Kaynata Yolu: Gelini, evinden ata bindirirken kaynatanın verdiği hediye (SDD, s. 86).

Kayır: Kayır çeliği oyununda beşinci ve son sayıya verilen ad (SDD, s. 86).

Kayır Çeliği: Bir çeşit çelik çomak oyunu (SDD, s. 86) (krş. Kayır DS C8, s. 2700b).

Kayk: Kaydırak oyununun diğer adı (SDD, s. 86).

Kazak Barı: Omuz kırma hareketlerinin olduğu ve Erzurum'a Kafkas'tan geçen bar (SDD, s. 86).

Kazıklı Met: Bir çeşit çelik çomak oyunu (SDD, s. 86).

Keklik Kınası: Kayseri'de kadınlar arasında, yalnız parmakların ucuna konulan kına (SDD, s. 86).

Kel Ali: Aşığın üzeri S şeklinde oyuklu ve çıkıntılı olan tarafına verilen ad (SDD, s. 86).

Kemik: Kemikle oynanan bir çocuk oyunu (SDD, s. 86).

Kepçe Kadın: İlkbahar kurak gittiği ve yağmura çok ihtiyaç duyulduğu zaman, eski bir geleneğe uyularak, çocuklar tarafından yapılan bir tören (SDD, s. 87) (krş. Kepçecik DS C8, s. 2744b).

Kersi: Van çevresinde oynanan halay oyunlarından biri (SDD, s. 87).

Kılıç Oyunu: Bir veya iki kişi tarafından oynanan, çabuk çömelip kalkmaların, bıçak atıp tutmaların olduğu horonlardan biri (SDD, s. 88).

Kına Yemeği, (Baş Yemeği): Köy düğünlerinden birkaç gün evvel kız babası ve akranlarının, gelinin bütün arkadaşlarına verdiği ziyafet (SDD, s. 88) (bk. Baş Yemeği SDD, s. 34).

Kıptı (Tıptı) Taşı: Bir kimsenin çocuğu doğduğu dakikada, onun düşmanı olan kimsenin avucunda sıkarsa çocuğun öleceğine inanılan yuvarlak bir taş (SDD, s. 88).

Kırcırlık: "Cıngırak"ın diğer adı (SDD, s. 88).

Kırk Bastı: Loğusa kırk gününü geçirmeden yanına kırklı bir kadın gelirse yakalandığı hastalık (SDD, s. 89) (krş. Al Basma DS C1, s. 207a).

Kırkı Karışmak: Bir çocuğun, doğumundan kırk gün geçmeden başka bir çocuğun dünyaya gelmesi (SDD, s. 89) (krş. Barartı DS C2, s. 526a).

Kıyıkçı: Dalak veya sarılık kesen, ocağa mensup kimse (SDD, s. 90).

Kıyık Ocağı: Kıyılan (dalak veya sarılığı kesilen) çocuklara tedavi için ilâç veren veya uğrasa (üfürük tedavisi) yapan aile (SDD, s. 90).

Kıyılma: Dalağı büyüyen kimsenin, dalağın sağaltılması için kesilmesi (SDD, s. 90).

Kız Övmesi: Gelin olacak kızın, kına gecesi arkadaşları tarafından manilerle övülmesi (SDD, s. 91).

Kilbah: Kıt ve say tarafları taşa sürülerek aşındırılmış ve dümdüz hale getirilmiş aşık (SDD, s. 91).

Kindek Oyunu: Çocukların ellerindeki bilyeyle yerde dizili olan bilyeleri vurmaya çalıştıkları bir oyun (SDD, s. 91).

Kişi Yemeği: Güveyinin kaynana ve kayın babasına düğünden sonra oğlan evinde Pazartesi gecesi verilen yemek, ziyafet (SDD, s. 91) (krş. Kişi DS C8, s. 2885b).

Koçu Günü: Gelinin alındığı Perşembe günü (SDD, s. 92) (krş. Koçu DS C8, s. 2895b).

Koltuk: Barbaşının yanına geçen adam (SDD, s. 92).

Koltukçu: Düğünde, erkek veya kıza rehberlik eden, sağdıç (SDD, s. 92).

Kondurma: İki kişinin aşıkları kondurmaya çalışarak oynadıkları bir aşık oyunu (SDD, s. 92) (bk. Biricik SDD, s. 38).

Korku Basmak: Korkudan ileri geldiği sanılan herhangi bir hastalıkta uygulanan bir sağaltma usulü (SDD, s. 92).

Kozak: Çocukların ellerindeki yassı taşı kaydırarak ortaya koydukları yuvarlak taşı vurmaya çalıştıkları bir oyun (SDD, s. 93) (bk. Kozik SDD, s. 93).

Kozik: Kozak oyununun tahtayla oynanan şekli (SDD, s. 93) (bk. Kozak SDD, s. 93).

Köndek Oyunu: Erkek çocukların değnekle oynadıkları bir oyun (SDD, s. 94) (krş. Köndek DS C8, s. 2958b).

Kör: Aşığın say yüzünün karşısındaki düzce tarafı (SDD, s. 94).

Kör Çapar: Kız çocuklarının oynadıkları bir çeşit körebe oyunu (SDD, s. 94) (krş. Körlebbek SDD, s. 95).

Körlebbek: Oyuncuların birinin gözlerinin bağlandıktan sonra diğer arkadaşlarını yakalamaya çalıştığı oyun (SDD, s. 95) (krş. Kör Çapar SDD, s. 94).

Köroğlu Barı: Hançer barına benzeyen, sağ elde kama ile oynanan bar (SDD, s. 95).

Kötele: Oyuncuların ellerindeki sopalarla tuğla parçalarından yapılmış olan kuleyi devirmeye çalıştıkları oyun (SDD, s. 95).

Köy Göçtü: Çocukların birbirlerinin sırtlarına binerek topla oynadıkları bir oyun (SDD, s. 95).

Kubbe: Mamişik oyunundaki yuvarlak taşa verilen ad (SDD, s. 95).

Kubbe Çötürüm: İki grup hâlinde oynanan bir çocuk oyunu (SDD, s. 95).

Kuku: Rize ve dolayında saklambaça verilen ad (SDD, s. 96).

Kumbe: Cin-cin oyununun diğer adı (SDD, s. 96).

Kum Oyunu: Çocukların iki gruba ayrılarak kum torbasıyla birbirlerine değıdirmeye çalıştıkları bir oyun (SDD, s. 96).

Kumru: Kadınların ziynet için gerdanlık gibi kullandıkları şerit üzerine dikilmiş yarım veya çeyrek altın dizisi (SDD, s. 96).

Kurt Aşığı: Nazar değmemesi için çocukların omuzlarına takılan kemik (SDD, s. 97).

Küçük Başağa: Yaren meclisinin ikinci başkanı (SDD, s. 97).

Künt: Çocukların “künt” adını verdikleri yeri almaya çalıştıkları bir oyun (SDD, s. 97) (krş. Künd DS C8, s. 3036b).

Kütük Atma: Bir ailenin ilk çocuğı oğlan olursa mahallenin delikanlılarının yaptıkları tören (SDD, s. 97) (krş. Kütük Atmak DS C8, s. 3055a).

Küydüme: Çelik çomak oyununa Malatya’da verilen ad (SDD, s. 97).

1.1.12. -M-

Madı: Yerdeki duruşu enegın duruşuna benzemeyen aşık (SDD, s. 98).

Mamsuz: Tiko oyununda ebenin, fırlayan tikoyu getirip yerine koymaya çalışırken kaydırarak sahibinin ayağını tikonun üzerine koyarken söylediğı söz (SDD, s. 98).

Maya: Kaydırak oyununun diğ er adı (SDD, s. 98).

Mermer İliğı: Korku basmak için yapılan şurupta kullanılan maddelerden biri (SDD, s. 98).

Muş: Yerdeki duruşu eneğ in duruşuna benzeyen aşık (SDD, s. 98).

Muş-Madı: Bir aşık oyunu (SDD, s. 98).

1.1.13. -N-

Nakna : Kaydırak oyununun diğ er adı (SDD, s. 99).

Nallı: G beğı delinerek içine kurşun akıtılmış aşık (SDD, s. 99).

Narlı: Çocukların, yerdeki  am kozalağına sopa ile vurarak oynadıkları bir oyun (SDD, s. 99).

Nefse Emi: Doğumdan yirmi veya kırk gün sonra hamamda loğusaların gövdesine sürülen ve kuvvet verici olarak yenilen bir macun (SDD, s. 100).

Ney Ney:  arşamba (kına) gecesi, gelin olacak kızın ellerine kınası konulurken söylenen maniler (SDD, s. 100).

Nikâh Yemeğı: Köylerde düğün sırasında kız babası tarafından davetlilere verilen birkaç sofralık yemek (SDD, s. 101).

1.1.14. -O-

Ocak Verme: Her sohbet gecesinde, gelecek sohbet için kimin hazırlık göreceğini kararlaştırma (SDD, s. 101).

Of Otuzcuk: Yüzük oyununda kaybedene verilen ceza (SDD, s. 101).

Oğul Yaşı: Loğusayı ziyaret etme; oğlun yaşasın, ömürlü olsun gitme (SDD, s. 101).

O Olsun, Bu Olsun Barı: Hareketleri hançer barına benzeyen ve aslında Azerbaycan'a ait olan bir bar (SDD, s. 102).

Orta Sayı:  elik  omak oyununda kazanılan üçüncü sayı (SDD, s. 102).

Ortaca: Gelin ve güveyinin birbirlerine verdikleri ziyafet (SDD, s. 102).

Orum u: Kayıptan haber veren; şimşek çakması, yıldız kayması, güneş tutulması, deprem gibi olayları kıtlık, bolluk olacağına veya hastalık çıkacağına yoran adam (SDD, s. 102).

Otan: Sıtmayı sağıaltmak için kullanılan bir ot (SDD, s. 102).

Oturmacı Parpar: 5-10 tane çocuğun halka olarak oynadıkları bir çocuk oyunu (SDD, s. 102).

1.1.15. -Ö-

Öbülük: Çelik çomak oyununun diğeri adı (SDD, s. 102).

1.1.16. -P-

Panti: Bir sopayı uzaktaki belli bir işarete atarak vurmaktan ibaret olan bir çocuk oyunu (SDD, s. 103).

Papuç Çitmesi: Kız çocuklarının papuç ve iplerle oynadıkları bir oyun (SDD, s. 103) (krş. Papuççitir DS C9, s. 3394a).

Pay Aştı: Dim oyununda bütün bilyelerin daire içinden çıkarılması (SDD, s. 104).

Pay Üstü: Daire içinde bulunan bilyelerin üstünden aşırarak atmak (SDD, s. 104).

Pazarlık Görmek: Çocuklarını evlendirecek olan köylüler, oğlan ve kız tarafı birlikte, şehire gelerek parası oğlan evi tarafından verilmek üzere kız için yataklık ve elbiselik beğenip almak (SDD, s. 104) (bk. Pazarlık Kesme DS C9, s. 3417a).

Peri Âlâmeti: Uyku esnasında konuşma sayıklama hâli (SDD, s. 104).

1.1.17. -S-

Saçı Düğünü: İki de öksüz olan oğlan ve kızın düğünü (SDD, s. 105).

Saçı Yemeği: Düğün yemeği (SDD, s. 105).

Sade: Üzerinde sunî olarak uğraşılmamış, tabîî şekildeki aşık (SDD, s. 105).

Sağdak: Düğünlerde kız tarafından erkek tarafına verilen hediye (SDD, s. 105).

Sağdıç Yastığı: Gelin, evinden arabasına bindiği zaman, beraberinde güveyiye götürdüğü yastık (SDD, s. 105).

Sağ, Sol Aşık: "Kıt" tarafı üste, "say" tarafı alta gelmek şartıyla sağ elin baş ve şahadet parmakları arasına alınan aşığın "çık" tarafı içe gelirse yani aşığı tutanın soluna doğru bakarsa o aşığa "sağ" denilir. Bu şekilde sol el ile tutulan aşığın "çık" tarafı içe gelirse yani aşığı tutanın sağına doğru bakarsa o aşığa "sol" denilir (SDD, s. 105).

Sakasıdur: Atılan aşığın, oyuna göre, bazan bir daire çevresinde veya düz bir çizgi üzerindeki aldığı şekil (SDD, s. 105).

Salındırık: Kadının süs eşyası (SDD, s. 107).

Samıra: Uyku esnasında konuşma sayıklama hâli (SDD, s. 107) (krş. Samıramak DS C10, s. 3532b).

Sapancalık: Gelin tarafının erkeklerine, güveyi tarafından verilen para, eşya, hayvan gibi hediye (SDD, s. 107).

Sarılık Kesmek: Halk arasında sarılık hastalığını sağaltma usulü (SDD, s. 107).

Savay: Saklambaç oyununda ebenin diğer çocuklardan birini gördüğünde söylediği söz (SDD, s. 108).

Say: (a) Aşık kemiğinin üzeri S şeklinde oyuklu ve çıkıntılı olan tarafa verilen ad (SDD, s. 108).

Saylı Top: Eşit sayıda karşılıklı iki kız grubu tarafından oynanan bir top oyunu (SDD, s. 108).

Sayma Oyunu: 10 veya daha fazla oyuncu ile oynanan bir çocuk oyunu (SDD, s. 109).

Sekedeni Yarma: Bir sığır hastalığı (SDD, s. 110).

Seysene Günü: Gelin çeyizinin teşhir edildiği gün (SDD, s. 111) (krş. Seysene DS C10, s. 3599a).

Sıçan Yuvası: Bir çeşit at hastalığı (SDD, s. 111).

Sıra Gezmek: Birkaç arkadaşın sırayla birinin evinde ve sofrasında toplanarak yiyip içmesi, eğlenmesi (SDD, s. 111).

Sin Gitti: Kör çapar oyununun bir diğer adı (SDD, s. 112).

Sohbet Yeme: Kış geceleri "yaren" denilen belli arkadaşlarla birlikte yapılan yemekli sohbet (SDD, s. 113).

Sokuşturma: Kurban bayramı arifesinde yapılan ve o günün akşamı konu komşuya dağıtılan çörek (SDD, s. 114).

Su İçmek: Enek veya aşığın çizilen çizgi üzerinde kalması (SDD, s. 115) (krş. Suluk DS C10, s. 3693a).

Sultat Oyunu: “Sultat” adı verilen boyalı güzel aşıkla oynanan iki kişilik oyun (SDD, s. 115).

Sülük: Çelik çomak oyununun başlangıçta “met”in çelinme tarzı değişik olan şekli (SDD, s. 115) (krş. Sülü DS C10, s. 3708b) (bk. Şilük SDD, s. 116).

1.1.18. -Ş-

Şakı Bilbilim Oyunu: Birkaç arkadaşla oynanan bir oyun (SDD, s. 115).

Şeytan Parası: Karakuranın gece üzerine çöküp altın şeklinde getirdiği ve sabah soğan kabuğuna dönüşen para (SDD, s. 116).

Şibibik: Her iki ucu aksi taraflardan mailen kesilmiş çelik (SDD, s. 116).

Şilük: Çelik çomak oyununun başlangıçta “met”in çelinme tarzı değişik olan şekli (SDD, s. 116) (krş. Sülü DS C10, s. 3708b) (bk. Sülük SDD, s. 115).

Şüdük: Kırk hamamında loğusanın vücudüne sürülen baharlı ballı macun (SDD, s. 116).

1.1.19. -T-

Taktaki: 10-15 santimetre uzunluğunda, ağaçtan yapılmış ve “tak” sesi çıkaran bir çocuk oyuncacı (SDD, s. 117).

Tala: Aşığın say yüzünün karşısındaki düzce tarafa verilen ad (SDD, s. 117).

Talih Çağırma: Kadir gecesi sabaha yakın, kasabadan dışarıda yüksek bir yere çıkarak "talihim dağda mısın, taşta mısın, ulu ulu ağaçta mısın, gel!" diye üç dört defa çağırma (SDD, s. 117).

Tamzara Barı: Yürüme hareketleri, ayak değiştirmek şartıyla ileri geri gitmekten ibaret olan bir bar çeşidi (SDD, s. 117).

Tarakul: Çalgılı bir türlü millî oyun (SDD, s. 117).

Taran Baba: Umacı gibi, mevhum ve korkunç bir yaratık (SDD, s. 117) (krş. Taran Karı SDD, s. 118; krş. Tarankedi DS C10, s. 3832b).

Taran Karı: Cadı karı (SDD, s. 118) (krş. Taran Baba SDD, s. 117; krş. Tarankedi DS C10, s. 3832b).

Taş Aşası: Düğünlerde Perşembe gününden sonra ayrıca Cuma günü verilen ziyafet, paça günü (SDD, s. 118) (krş. Taşası DS C10, s. 3839b).

Tavuk Barı: En mühim vazifenin bacaklarda ve tabanlarda olduğu, diğer barlara göre daha zor olan bir bar çeşidi (SDD, s. 118).

Tavuk Karanlığı: Gözün akşamdan sonra görmemesi hastalığı (SDD, s. 118) (bk. Tavuk Karağısı SDD, s. 118; krş. Tavukgarağısı DS C10, s. 3849b).

Tehnel Yağı: Romatizmaya karşı ilaç olarak kullanılan defne yağı (SDD, s. 118) (krş. Tehnel DS C10, s. 3861b).

Tel Hamamı: Gelinin evinde saçları örülüp, ellerine kına yakıldığı gün (SDD, s. 118).

Temir Ağa: Van çevresinde oynanan halay oyunlarının iki grup halinde karşılıklı türküler söylenerek oynananlarından biri (SDD, s. 119).

Teybet Kuşağı: Gelinlere gelinlik elbisesi giydirirken erkek kardeşi tarafından özel bir törenle beline kuşatılan gümüş aynalı kemer (SDD, s. 119).

Teyze Teyze Oyunu: Kız çocuklarının oynadıkları misafirlik oyunu (SDD, s. 119).

Tıngızlı: Çizgili oyununun diğer adı (SDD, s. 119).

Tıpkı Taşı: Bir çocuk doğduğu anda düşmanının onu elinde sıkarsa çocuğun öleceğine inanılan yuvarlak bir taş (SDD, s. 119).

Tıskalama: Çocuklarda görülen hazımsızlık hastalığını sağaltma yolu (SDD, s. 119).

Tiko: Oyunlarda ortaya dikilen büyükçe, yuvarlakça ve hafifçe bir taş veya teneke ve onunla oynanan oyun (SDD, s. 120).

Timurağa Barı: Bayburt, Erzurum ve havalisinde en az iki kişi tarafından el ele tutuşularak ve davul zurna takımının eşliğiyle oynanan bar oyunlarından biri (SDD, s. 120).

Tohumu Dökülmek: İnsanın erkekliği kalmıyacak derecede çok korkması (SDD, s. 120).

Topuz Ayak: Çizgili oyununun diğer adı (SDD, s. 120).

Tostik Oyunu: Oyuncuların ellerindeki değneklerle aşıkları çukura sokmaya çalıştıkları bir aşık oyunu (SDD, s. 120).

Tök-Çik Atışmak: Tavla zarı atar gibi aşığı atarak kumar oynamak (SDD, s. 121).

Töküne Oma Durmak: Aşığın kalın tepesi üzerine durması (SDD, s. 121) (krş. Çikine Oma Durma SDD, s. 52).

Tuka: Bir daire içinde döndürülen bir topaca, diğer bir kimsenin topacı çarptırılıp dışarıya çıkarmak suretiyle oynanan bir çocuk oyunu (SDD, s. 121).

Turanç: İki kişi ile oynanan bir aşık oyunu (SDD, s. 121).

Turna Barı: Erkek ve kadının bir çift turnayı temsil ederek oynadıkları bar (SDD, s. 121).

Tuz Çevirmek: Nazar değmesiyle hasta olduğuna inanılan kimsenin hastalığını gidermek için uygulanan bir usul (SDD, s. 122).

Tuzluk: Çocuk dünyaya geldikten sonra verilen ziyafet (SDD, s. 122).

Tünzile: İki, üç veya dört kişi ile oynanan bir aşık oyunu (SDD, s. 122).

1.1.20. -U-

Ulama Çevre: Zifaf akşamı gelinin hazırladığı sofraya oturan güveğinin kucağına gelinin açtığı, etrafı telli sırma ile işlenmiş çevre (SDD, s. 123).

Umma: Aşığın iki boynuzlu gibi olan keskince tepesine verilen ad (SDD, s. 123) (krş. Omba DS C9, s. 3279b).

Urasacılık: Büyücülük (SDD, s. 123) (krş. Urasa DS C11, s. 4040b).

Uydu: Muş-madı oyununun diğer adı (SDD, s. 124).

Uzun Eşek: Erkek çocukların oynadıkları bir oyun (SDD, s. 124) (bk. Uzunumeşşek DS C11, s. 4054a).

1.1.21. -Ü-

Üç Ayak: Bir aşık oyunu (SDD, s. 124).

Üçe: Çiftçi halk takvimine göre "beşe"den sonra gelen, güllerin açtığı zaman (SDD, s. 125).

Üç Tök, Dört Çik Oyunu: Turanç oyununun diğer adı (SDD, s. 125).

Ülker Vurması: Güneşle beraber doğan ülke yıldızı sebebiyle sabah güneşinin hayvanların üzerine gelerek onları hasta etmesi (SDD, s. 126).

Üste Binmece: Bir çocuk oyunu (SDD, s. 126).

1.1.22. -V-

Van Koççarı Barı: Kolkola girilerek bel hareketleriyle birlikte oynanan bar (SDD, s. 127) (krş. Koçarı DS C8, s. 2894a).

Varan Gelen: Sayılı top oyununun değişik bir şekli (SDD, s. 127).

Vızılık: Tahta ve ipten yapılan, iplerin iki ucundan çekilince vızıldayarak dönmeye başlayan bir çocuk oyuncağı (SDD, s. 127) (bk. Vızıldak DS C11, s. 4103a).

1.1.23. -Y-

Yalak Oyunu: Cin-cin oyununun diğer adı (SDD, s. 128).

Ya Şunda Ya Bunda: İki çocuk arasında oynanan çöp saklama oyunu. Saklanan şeyin hangi avuç içinde olduğunu anlamak için "ya şunda, ya bunda" tekerlemesinden faydalanılır (SDD, s. 128).

Yaş Uzatmasına Gitmek: Bir hediye ile loğusayı ziyaret ederek çocuğunun ömürlü olmasını dilemek (SDD, s. 128).

Yatak Parası: Düğün günü, oğlan tarafı gelini almaya geldikleri zaman oğlan babası vekili tarafından verilen bahşiş (SDD, s. 128).

Yedeklik: Gelin, babası evinden çıkarken kağrı veya ata bindirilmeden önce, baba veya annesi tarafından verilen inek, dana gibi bir hediye (SDD, s. 128).

Yedi Ayak: Vurulan aşığın yedi ayak uzağa gitmesi şart koşulmuş olan aşık oyunu (SDD, s. 128).

Yediliğe Gitme: Güveyinin, evlendiğinin yedinci günü kayın babasına el öpmeğe gitmesi (SDD, s. 128).

Yel Beşiği: Rize'de iki ağaç arasına gerilen salıncak (SDD, s. 129).

Yenge Yanı: Konya ve çevresinde gelin gitme günü ki çok kere Perşembe günüdür (SDD, s. 129).

Yer Topu: Kız çocuklarının oynadıkları bir oyun (SDD, s. 129).

Yığma Kayrak: Yığma taşları vurmada elindeki taşın en yakın yere atılmaya çalışıldığı bir çocuk oyunu (SDD, s. 129).

Yıkılı Bamya: Eldeki enek ile aşıkların yıkılmaya çalışıldığı bir çocuk oyunu (SDD, s. 129).

Yıllarlık: Gelin, babası evinden çıkarken kağını veya ata bindirilmeden önce, baba veya annesi tarafından verilen inek, dana gibi bir hediye (SDD, s. 130).

Yıldız Bakıcı: Yıldızname denilen kitaba bakarak bir kimsenin talihinden ve hastalıklarından haber veren adam (SDD, s. 130).

Yom Ağacı: Gelinin odasına konulan Noel ağacına benzeyen dallı budaklı bir ağaç (SDD, s. 130).

Yumucu: Saklambaç oyununun bir çeşidi (SDD, s. 130) (krş. Yumuç SDD, s. 130).

Yumuç: Çocuklardan birinin duvara yumulup diğer çocukların saklandığı bir oyun (SDD, s. 130) (bk. Yumulmaç DS C11, s. 4317a).

Yuva: Çivtelik oyununda yere çizilen daire (SDD, s. 131).

Yüz Görümceliği: Gerdeğe giren güveğinin, gelinin duvağını açarken verdiği hediye, yüz görümlüğü (SDD, s. 131) (bk. Yüzgörümcəsi DS C11, s. 4336b).

Yüz Görümü: Yüz görümceliği hediyesinin bir diğer adı (SDD, s. 131) (bk. Yüzgörümcəsi DS C11, 4336b).

1.1.24. -Z-

Zığa: Aşığın say yüzünün karşısındaki düzce tarafa verilen ad (SDD, s. 132).

Zıpçık: Gerdek gecesi güveği donatıldıktan sonra yanına konulan ve konuşmaması, gülmemesi âdet olan 10-13 yaşındaki çocuk (SDD, s. 132).

Zıvkaç: “Cıngırak”ın diğer adı (SDD, s. 132).

1.2. “DERLEME SÖZLÜĞÜ”NDE OLAN KELİMELER VE KELİME GRUPLARI

Bu bölümde “Folklor Sözleri”ndeki kelime ve kelime grupları “Derleme Sözlüğü” ile karşılaştırılmış ve Derleme Sözlüğü’nde aynı veya çok yakın bir biçimde bulunan maddeler açıklama yapılmadan alfabetik olarak sıralanmıştır. Sonrasında ilgili maddenin iki eserdeki sayfa numaraları parantez içerisinde gösterilmiştir.

Derleme Sözlüğü’ndeki maddelerden ses, şekil veya anlam farkı taşıyan maddeler ise üç bölümde incelenmiştir: “Varyant Farklılıkları Olan Kelime ve Kelime Grupları”, “Tanım Eksiklikleri veya Farklılıkları Olan Kelime ve Kelime Grupları”, “Derleme Yeri Eksiklikleri veya Farklılıkları Olan Kelime ve Kelime Grupları”.

Folklor Sözlere ile Derleme Sözlüğü'nde ortak olan; herhangi bir varyant, anlam veya derleme yeri farkı olmayan kelimeler aşağıda listelenmiştir:

Al (SDD, s. 11; DS C1, s. 166a)	Çık (SDD, s. 52; DS C3, s. 1212a)
Alazlama (SDD, s. 13; DS C1, s. 206a)	Çulpan (SDD, s. 60; DS C3, s. 1304a)
Ata Yolluğu (SDD, s. 24; DS C1, s. 367a)	Damaç (SDD, s. 61; DS C4, s. 1348b)
Ayak Eni (SDD, s. 26; DS C1, s. 402b)	Dana Küçü (SDD, s. 61; DS C4, s. 1356b)
Bağışlama (SDD, s. 28; DS C2, s. 480b)	Doğ (SDD, s. 64; DS C4, s. 1535b)
Başçevresi (SDD, s. 33; DS C2, s. 555b)	Doğa (SDD, s. 64; DS C4, s. 1536a)
Baş Dermek (SDD, s. 33; DS C2, s. 556b)	Domaç (SDD, s. 65; DS C4, s. 1548b)
Başığa Gitmek (SDD, s. 33; DS C2, s. 562b)	Dutu (Tutu) (SDD, s. 66; DS C4, s. 1613a)
Bayram Aşı (SDD, s. 34; DS C2, s. 584a)	Düllük (SDD, s. 66; DS C4, s. 1628a)
Belek (a) (SDD, s. 34; DS C2, s. 609a)	Düngülüş (SDD, s. 66; DS C4, s. 1631b)
Beşik Kertiği (SDD, s. 34; DS C2, s. 643a)	Dürü (SDD, s. 66; DS C4, s. 1635b)
Bey (SDD, s. 36; DS C2, s. 646b)	Ebede (SDD, s. 67; DS C5, s. 1652a)
Biççili (SDD, s. 37; DS C2, s. 683a)	El Öpmelik: (SDD, s. 70; DS C5, s. 1727a)
Bitti (SDD, s. 38; DS C2, s. 712a)	Emen (SDD, s. 70; DS C5, s. 1733a)
Cıkı Takmak (SDD, s. 40; DS C3, s. 906a)	Eneke (SDD, s. 70; DS C5, s. 1749b)
Çeki (SDD, s. 46; DS C3, s. 1112b)	Evirli (Evirlik) (SDD, s. 71; DS C5, s. 1809a)
Çelik (SDD, s. 49; DS C3, s. 1123a)	Gancırdak (SDD, s. 71; DS C6, s. 1910a)
Çellik (SDD, s. 49; DS C3, s. 1124b)	Gelin Aşboğazı (SDD, s. 72; DS C6, s. 1979a)
Çençi (SDD, s. 50; DS C3, s. 1134a)	Gelin Göre (SDD, s. 72; DS C6, s. 1980b)
Çıkma (SDD, s. 51; DS C3, s. 1170a)	Gelin Kıtı (SDD, s. 72; DS C6, s. 1981a)
Çıldır (SDD, s. 52; DS C3, s. 1171a)	Gelinlik Tutmak (SDD, s. 72; DS C6, s. 1981b)
Çırakman (SDD, s. 52; DS C3, s. 1185b)	Gelin Yanı (SDD, s. 72; DS C6, s. 1982b)
Çır Oyunu (SDD, s. 52; bk. Çır DS C3, s. 1184b)	

Gezek (SDD, s. 72; DS C6, s. 2020a)
Gıcır (SDD, s. 73; DS C6, s. 2028a)
Gıcırın (SDD, s. 73; DS C6, s. 2028b)
Hadek (SDD, s. 75; DS C7, s. 2250a)
Hıcılalık (SDD, s. 76; DS C7, s. 2356b)
Honça (SDD, s. 77; DS C7, 2402a)
Hota (SDD, s. 78; DS C7, s. 2418a)
Hotak (SDD, s. 78; DS C7, s. 2418b)
Höncü (SDD, s. 78; DS C7, s. 2433a)
Humma (SDD, s. 78; DS C7, s. 2443a)
Ilıncak (SDD, s. 78; DS C7, s. 2471b)
İnandık (SDD, s. 79; DS C7, s. 2537b)
İndirme (SDD, s. 79; DS C7, s. 2540a)
Kazak (SDD, s. 86; DS C8, s. 2710a)
Kepçecik (SDD, s. 87; DS C8, s. 2744b)
Kertme (SDD, s. 87; DS C8, s. 2759a)
Keskelle (SDD, s. 88; DS C8, s. 2765b)
Kıllı (SDD, s. 88; DS C8, s. 2800b)
Kırıntı (SDD, s. 88; DS C8, s. 2826b)
Kıta Gitmek (SDD, s. 90; DS C8, s. 2846b)
Kıt Ekmeği (SDD, s. 90; DS C8, s. 2846b)
Kıvırdım (SDD, s. 90; DS C8, s. 2850a)
Kızık (SDD, s. 91; DS C8, s. 2863a)
Kirve (SDD, s. 92; DS C8, s. 2883b)
Kivre (SDD, s. 92; DS C8, s. 2888a)
Konga (SDD, s. 92; DS C8, s. 2917a)
Kömbe (SDD, s. 93; DS C8, s. 2955b)

Mede (SDD, s. 98; DS C9, s. 3148b)
Met (SDD, s. 98; DS C9, s. 3173b)
Mire (SDD, s. 98; DS C9, s. 3202b)
Mucuk (SDD, s. 98; DS C9, s. 3214b)
Nokul (SDD, s. 101; DS C9, s. 3254b)
Oturak (SDD, s. 102; DS C9, s. 3296a)
Oturtma (SDD, s. 102; DS C9, s. 3298a)
Özne (SDD, s. 103; DS C9, s. 3372b)
Pişi (SDD, s. 94; DS C9, s. 3462a)
Poççık (SDD, s. 104; DS C9, s. 3465a)
Saçılık (SDD, s. 105; DS C10, s. 3509a)
Saçı Saçmak (SDD, s. 105; DS C10, s. 3509a)
Seymen (SDD, s. 111; DS C10, s. 3598a)
Seysene (SDD, s. 111; DS C10, s. 3599a)
Sınıkçı (SDD, s. 111; DS C10, s. 3612a)
Söğüş (SDD, s. 114; DS C10, s. 3675b)
Söüş (SDD, s. 114; DS C10, s. 3680b)
Söviş (SDD, s. 114; DS C10, s. 3681b)
Sövüş (SDD, s. 114; DS C10, s. 3682a)
Söyletmelik (SDD, s. 114; DS C10, s. 3684b)
Şaka (SDD, s. 115; DS C10, s. 3735b)
Şek (SDD, s. 116; DS C10, s. 3757a)
Şipindirik (SDD, s. 116; DS C10, s. 3782b)
Tahme (SDD, s. 116; DS C10, s. 3801b)

Takı Günü (SDD, s. 117; DS C10, s. 3807b)

Yüz Yazıcı (SDD, s. 131; DS C11, s. 4339b)

Tan Yıldızı (SDD, s. 117; DS C10, s. 3822a)

Taş Aşma (SDD, s. 118; DS C10, s. 3839b)

Tıkıt (SDD, s. 119; DS C10, s. 3911a)

Tohan (SDD, s. 120; DS C12, s. 4765a)

Tohum (SDD, s. 120; DS C10, s. 3945b)

Tohum Davarı (SDD, s. 120; DS C10, s. 3945b)

Tohum Kavudu (SDD, s. 120; DS C10, s. 3946a)

Tok (SDD, s. 120; DS C10, s. 3946a)

Tolaka (SDD, s. 120; DS C10, s. 3952b)

Tomgavıt (SDD, s. 120; DS C10, s. 3956b)

Tot (SDD, s. 120; DS C10, s. 3974a)

Tök (SDD, s. 120; DS C10, s. 3978a)

Ulaşmak (SDD, s. 123; DS C11, s. 4033b)

Utuzmak (SDD, s. 123; DS C11, s. 4046b)

Ülü (SDD, s. 126; DS C11, s. 4064a)

Yallı (SDD, s. 128; DS C11, s. 4147b)

Yâren (SDD, s. 128; DS C12, s. 4814b)

Yastık (SDD, s. 128; DS C11, s. 4195b)

Yazmak (SDD, s. 128; DS C11, s. 4219a)

Yuma (SDD, s. 130; DS C11, s. 4314b)

Yütük Oyunu (SDD, s. 131; DS C11, s. 4334b)

1.2.1. Ses Farklılıkları Olan Kelimeler ve Kelime Grupları (Varyantlar)

Bu kısımda “Folklor Sözleri”ndeki maddelerin “Derleme Sözlüğü”nde farklı varyantları bulunan maddeleri alfabetik sıra ile dizilmiştir. Öncelikle ilgili kelimelerin Folklor Sözleri’ndeki tanımları kısaca verilmiş daha sonra da parantez içinde her iki eserdeki sayfa numaraları ve Derleme Sözlüğü’ndeki varyantı belirtilmiştir.

1.2.1.1. -B-

Bali: Aşık kemiğinin say yüzünün karşısındaki düzce tarafa verilen ad (SDD, s. 20) (bk. Bâlı DS C2, s. 504a).

1.2.1.2. -C-

Cıfıdı Isıtması: Şiddetli tutan ısıtma (SDD, s. 40) (bk. Cıfit Isıtması DS C3, s. 898b).

Citti Bitti: Saklambaç oyununun bir diğer adı (SDD, s. 44) (bk. İtti Bitti DS C7, s. 2570a).

Cota (Çota): Gütmeli mucuk oyununun diğer adı (SDD, s. 44) (bk. Çota DS C12, s. 4480b).

Cungurgeç: “Cıngırak”ın bir diğer adı (SDD, s. 41) (bk. Çungurgaç DS C3, s. 1304b).

1.2.1.3. -Ç-

Çekem Sakızı: Toparlak bir tohum olup, ezildiği zaman yapışkan bir hale gelir. Çıbanlara yapıştırılır. Cerahati çeker (SDD, s. 46) (bk. Çekkem Sakızı DS C3, s. 1114b).

Çelken: Isparta’da uçurtmaya verilen ad (SDD, s. 50) (bk. Çerken DS C3, s. 1146b).

Çıtma: Çocukların ellerindeki çubukları en uzağa atmaya çalıştıkları bir oyun (SDD, s. 52) (bk. Çitme DS C3, s. 1247a).

Çıvga: Çocukların ağaçtan yaptıkları koni şeklinde ve kanatlı bir oyuncak. Yapılışındaki özellik dolayısıyla, bir değnekle vurulunca döne döne havaya fırlar (SDD, s. 52) (bk. Çıvka DS C3, s. 1200b).

Cızılı: Bir aşık oyunu (SDD, s. 52) (bk. Cızılı DS C3, s. 950a).

Çifte Ellik: Birkaç çocuk arasında oynanan bir zıpzıp oyunu (SDD, s. 52) (bk. Çiftelik DS C3, s. 1205b).

Çiğ: Aşığın çukur göbek tarafı (SDD, s. 52) (bk. Çik DS C3, s. 1212a).

Çiftelik: Birkaç çocuk arasında oynanan bir zıpzıp oyunu (SDD, s. 54) (bk. Çiftelik DS C3, s. 1205b).

Çomça Gelin: İlkbahar kurak gittiği ve yağmura çok ihtiyaç duyulduğu zaman, eski bir geleneğe uyularak, çocuklar tarafından yapılan bir tören (SDD, s. 57) (bk. Çömçe Gelin DS C3 s. 1285b).

Çöğlençüş: “Cıngırak”ın bir diğer adı (SDD, s. 57) (bk. Çöylencüş DS C3, s. 1299a).

Çür: Bir oyunda kabul edilen sahanın dışı (SDD, s. 60) (bk. Cür DS C3, s. 1028).

1.2.1.4. -D-

Dışarılık: Sar'a hastalığı (SDD, s. 62) (bk. Dışarılık DS C4, s. 1473b).

1.2.1.5. -E-

Ebem Girgalaç: Beş altı çocuğun yuvarlak bir nesneyi değneklerle çukura sokma oyunu (SDD, s. 67) (bk. Ebem Girgulaç DS C5, s. 1654b).

Elim Elim Epenek: Yedi sekiz yaşlarındaki kız ve erkek çocukların oynadıkları bir oyun (SDD, s. 69) (bk. Elim Elim Öpelek DS C5, s. 1718a).

Enik: Baş aşık (SDD, s. 70) (bk. Enek DS C5, s. 1749a).

1.2.1.6. -G-

Gargari: Bir çocuk oyuncağı (SDD, s. 71) (bk. Gargarı DS C6, s. 1923a).

Golanga: Bayramlarda bir mahallenin başka mahalleye verdiği ziyafet (SDD, s. 73) (bk. Kolanga DS C8, s. 2907b).

Güllük: Üzerine çelik konmak üzere açılan ince uzun çukur ve ito oyununda kaleye verilen ad (SDD, s. 74) (bk. Hüllük DS C7, s. 2449a).

1.2.1.7. -H-

Halfene: Birkaç kimsenin, beraberce yiyecekleri yemek için yapılacak masrafı aralarında paylaştırmaları veya herkesin kendi evinde yaptırdığı yemeği getirerek hepsini bir sofrada beraberce yemeleri usulü (SDD, s. 75) (bk. Herfene DS C7, s. 2344a).

Hellapu: Çocukların ellerindeki taşlarla daire içindeki taşları çıkarmaya çalıştıkları bir oyun (SDD, s. 76) (bk. Hellep DS C7, s. 2336b).

Höngülmeç: Tahtaravalli (SDD, s. 78) (bk. Hongülmeç DS C7, s. 2403a).

1.2.1.8. -K-

Kağhacı: Çocuk oyunlarında sırası en sonra gelen oyuncu (SDD, s. 79) (bk. Kakacı DS C8, s. 2599b).

Kıntırmak: Aşığı enek ile dibinden vurmak (SDD, s. 88) (bk. Kıtırmak DS C8, s. 2848a).

Külürçe: Bir çeşit yağlı çörek (SDD, s. 97) (bk. Külüçe DS C8, s. 3032a).

1.2.1.9. -M-

Met Değnek: Çelik çomak oyunu (SDD, s. 48) (bk. Metdeynek DS C9, s. 3173b).

1.2.1.10. -O-

Oma Durmak: Aşık kemiğinin, tepelerinden biri üzerine dik durması (SDD, s. 23) (bk. Homa Durmak DS C7, s. 2399b, krş. Omba DS C9, s. 3279b).

1.2.1.11. -Ö-

Örfene: Halfene âdetinin bir diğer adı (SDD, s. 76) (bk. Hörfene DS C7, s. 2434b).

1.2.1.12. -S-

Sağırdak: Düğünlerde kız tarafından erkek tarafına verilen hediye (SDD, s. 105) (bk. Sañırdak DS C10, s. 3537b).

Sanırdak: Köy düğünlerinde kız evinin oğlan evine verdiği koyun, keçi gibi canlı hediyeler (SDD, s. 107) (bk. Sañırdak DS C10, s. 3537b).

Savu Sağmak: Kına gecesinde gelinin kınası yakılırken, anasından, babasından, kardeşlerinden ayrılacağını, onun lisanından, ağılıya ağılıya anlatmak (SDD, s. 108) (bk. Savu Satmak DS C10, s. 3556b).

Saya Gezmesi: Kış mevsiminin yarısı geçince, köy delikanlılarının geceleyin içlerinden birine gelin elbisesi giydirip şarkı ve türkü ile ev ev dolaşarak bulgur, tarhana, yumurta, ceviz gibi şeyler toplamaları (SDD, s. 108) (bk. Saya Gezmek DS C12, s. 4675b).

Sekkeleme: Birkaç arkadaşla oynanan bir çocuk oyunu (SDD, s. 110) (bk. Sekelemek DS C10, s. 3567; krş. Sekdelemek DS C12, s. 4678b).

1.2.1.13. -T-

Tavuk Karağısı: Tavuk karanlısı hastalığının diğer adı (SDD, s. 118) (bk. Tavukgarağısı DS C10, s. 3849b).

Tüğ: Aşığın çik yüzünün arkasındaki yumru tarafa verilen ad (SDD, s. 122) (bk. Tög DS C10, s. 3977b).

1.2.1.14. -Y-

Yamak: Yaren meclisinde hizmet eden, kahve yapan kimse (SDD, s. 128) (bk. Yamağ DS C11, s. 4152a)

Yönyöş: Düğün sırasında gelinin, kız evinde teşhir olunan çeyizi (SDD, s. 130) (bk. Yonyoş DS C11, s. 4295a).

1.2.2. Tanım Eksiklikleri veya Farklılıkları Olan Kelime ve Kelime Grupları

Bu bölümde “Folklor Sözleri”nde yer alıp Derleme Sözlüğü’nde eksik veya farklı tanımlamalar ile bulunan kelime ve kelime grupları alfabetik olarak yer almaktadır. Öncelikle maddelerin Folklor Sözleri’ndeki tanımı ve bulunduğu sayfa numarası, daha sonra da Derleme Sözlüğü’ndeki tanımı ve sayfa numarası verilmiştir. Derleme Sözlüğü’ne dâhil edilmeyen veya daha farklı olan tanımlar ise italik olarak gösterilmiştir.

1.2.2.1. -A-

Afagan Rüzgârı:

Yürek oynaması, çarpıntı, helecen, tasa, iç sıkıntısı, hafakan (DS C1, s. 68b).

Hazım bozukluğu, çarpıntı, muannit baş ağrısı ve bulantı ile kendini gösteren bir hastalık. *Bu hastalık halk arasında peynir şekeri yedirilmek suretiyle sağaltılır* (SDD, s. 10).

Ağır Güvenk:

Kadın ve erkeklerin beraber oynadıkları bar oyunu (krş. Güvenk DS C6, s. 2240b).

Güvenk oyununun karşılıklı türkü söyleyerek ağır bir şekilde oynanan çeşididir (SDD, s. 10).

Ağırlık:

Başlık parası (DS C12, s. 4407b).

Kız evine, erkek tarafından gönderilen türlü hediye (SDD, s. 10).

Düğünlerde oğlan tarafının kız tarafına verdiği para veya elbiselik eşya (SDD, s. 10).

Akılğan:

Ağacın kabuğu ile gövdesi arasındaki ince tabaka (DS C1, s. 151a).

Çam sakızının adıdır. Nefes darlığı için hap yapılarak yutulur (SDD, s. 11).

Alaşa:

Bir çeşit deri hastalığı (DS C1, s. 200a).

“Beras-abraşlık” hastalığına verilen addır (SDD, s. 13).

Al Basma:

Loğusa kadınlarda görülen bir hastalık, loğusa humması (DS C1, s. 207a).

Halk inanişına göre “Al karısı”nın yaptığı bir loğusa hastalığı. *Bu hastalık, loğusalara en ziyade yalnız bırakıldıkları zaman musallat olur ve loğusalara yedirilen yemeğin ilk lokmasıyla başlayarak ciğerlerinin sökülmesiyle sona erer (SDD, s. 13).*

Al Bastı:

Çok ağlama sonundaki bayılma hâli (DS C2, s. 208a).

Al karısının yaptığı bir çocuk hastalığı. Yeni doğan bir çocuk kırkinci gününe kadar gece karanlıkta yalnız kalırsa hasta olur. Buna da “Al bastı” derler. Bu halde çocuğu, Alciya götürüp yazdırırlar, okutup üfletirler. Al bastı hastalığına “ilikiş” de denir (SDD, s. 13).

Alcı:

Alevi mezhebinden olan (DS C1, s. 208b).

Al basan loğusaları üfürmek, parpılamak suretiyle sağaltan kimse (SDD, s. 15).

Alçı:

Aşık kemiğinin dikine bir yüzü (DS C1, s. 209a).

Aşık kemiğinin üzeri S şeklinde, oyuntulu ve çıkıntılı olan tarafı (SDD, s. 15).

Al Karısı:

Loğusa ve yeni doğmuş bebeklere musallat olarak onları boğduğu sanılan ve samanlıkta dolaşarak atların yelesini ördüğüne inanılan görüntü (bk. Alkarısı DS C1, s. 222b).

Halk inanişına göre "al bastı" hastalığını yaptığı sanılan kötü bir ruhtur. Al karısı, loğusa kadınlarla kısıraklara musallat olur. *Uzun boylu, yağlı, pis vücutlu, siyah ve uzun saçlı,*

memelerini omuzlarından geriye atabilen, el ve ayakları gayet küçük fakat parmak ve tırnakları çok uzun, dişlek, çirkin bir cadı yahut kocakarı suretinde tahayyül edilir. Loğusa kadınların ciğerlerini yemekle geçinir. Al karısının loğusa bulunan evlere ya bacadan inmek suretiyle yahut gece yarısı herkes yattıktan sonra kapıyı açarak girdiğine inanılır. Al karısı, çok vakit ahırlarda; viran, ıssız evlerde; samanlıklarda bulunur. Geceleri atlara, bilhassa kısraklara binerek onları koşturup yorar. Bindiği atın yelesini bir kadın saçı gibi örer (SDD, s. 16).

Arap Oyunu:

Düğünlerde büyükler tarafından oynanan eğlenceli bir oyun (DS C1, s. 299b).

(a) Güneyde Türkmenler, İlbeyliler, Baraklar arasında oynanan temsili bir oyundur. Delikanlılardan bazıları Arap, bazıları Türk kıyafeti giyinerek oynarlar (SDD, s. 17).

(b) Oyuncunun yüzünü boyayıp aba giyerek ve bazı beyitler söyleyerek düğünde oynadığı bir oyundur (SDD, s. 17).

(c) İki adamın kendilerini siyaha boyayıp kadın kılığına girerek düğünlerde oynadıkları bir oyundur (SDD, s. 18).

Aşık Çakmaca:

Bozuk parayla oynanan bir kumar oyunu (bk. Çakmaca DS C3, s. 1045b).

Bir aşık oyunudur: Bu oyunu birkaç çocuk oynar. Çocuklar aşıklarını ellerinde tutarlar. Öncül, yere bir aşık atar. Bu aşığın duruşu tespit edilir. Sonra sıra ile diğer çocuklar aşıklarını atarlar. Atılan aşığın duruşu, öncülün aşığının duruşuna benzerse onun sahibi öncülün aşıklarını alır. Benzemezse kendi aşığını öncüle verir. Öncüller, sıra ile değiştirilir (SDD, s. 21).

Aşıрма Barı:

Bar denilen millî bir oyun (bk. Aşıрма DS C1, s. 356b).

Bu oyunda eller taraklanarak omuz hizasından yukarı kaldırılır. Hareketlerin mühim kısmı bacaklarda ve ayaklardadır. Önce, ayaklar gayet ağır hareket ettirilir. Ayak hareketleri sol ayaktan başlayarak yine sol ayakta biter. Oyunun diz bükerek çömelme ve yürüme hareketleri vardır. Çömelmeden önce sağa ve sola üç defa üçer adım fasılasız bir koşu yapılır (SDD, s. 24).

At Ağrısı:

Sancı yapan ve göğsü dağlayarak geçirilen bir çeşit at hastalığı (DS C1, s. 364b).

Atlarda görülen bir hastalıktır. *Ata tavuk kanını emdirmek suretiyle sağaltılır* (SDD, s. 24).

Ateşpare:

Bir çeşit deri hastalığıdır (DS C12, s. 4428a).

Yılancık hastalığının bir diğer adıdır. Öteden beri ocakta tanınmış kişilerin okuyup üfledikleri ve içine tükürüklerini kattıkları balı üzerine sürmek suretiyle sağaltılır (SDD, s. 24).

Avat:

Hediye, armağan (DS C1 s. 377b).

Düğün hediyesi olarak gelen şeker, filcan gibi eşyanın karşılığında gönderilen pirinç, tencere gibi hediye (SDD, s. 25).

Ayakaltı:

Kapı önü (DS C1, s. 400a).

Söz kesmeden sonra gelin evine götürülen elbiselik hediye (SDD, s. 26).

Ayak İşi:

Kadın donu, don (DS C1, s. 403a).

Düğünlerde gelinin ayağı altına serilen birkaç arşın basma (SDD, s. 26).

Ayak Kösteğini Kesmek:

Sık sık düşen çocukların, düşmesine engel olacağı inancıyla ayaklarına önce bağırsak sarıp sonra da kesmek (bk. Kösteğini Kesmek DS C8, s. 2976a).

Zamanında yürümiyen çocukların yürümesini sağlamak yahut apalamağa (emeklemeğe) başladıkları zaman sık sık düşmelerine mani olmak maksadiyle yapılan bir törendir (SDD, s. 26).

Ayaklı:

Kadınların başlarına taktıkları 5-6 parçalı altın süs (DS C1, s. 403b).

Afşar gelinlerinin ziynet olarak şakakları üzerine sarkıttıkları köşelere takılan altın paralar, gaziler. Her köşeye üç madenî altın veya gazi takılır (SDD, s. 26).

1.2.2.2. -B-

Bacılık:

Kardeş yerine tutulan yakın arkadaş, kardeşlik (DS C2, s. 458a).

Birbirlerini çok seven kadınların kendilerini kardeş saymalarıdır. *Buna “ahiretlik, kardeşlik” de derler. Bacılık iki tarafın birbirlerine hediye vermeleri ile başlar* (SDD, s. 27).

Badaşmak:

Bir iş veya oyun için anlaşmak, uzlaşmak, eş tutmak, ortaklaşmak, arkadaş olmak (DS C2, s. 464a).

Çocuklar oyuna başlamadan evvel, ikiye ayrılmak için, iki tarafın ebeleri karşısına çıkmak üzere ikişer ikişer denkleşip eş tutuşmak ki şöyle olur: *İki taraf olarak oynanacak bir oyun için, meydana bulunan çocuklardan birbirine denk olanlar ikişer ikişer kolkola girerek gizlice kendilerine birer ad verirler. Sonra iki tarafın ebeliğini yapacak olan ve yanyana duran çocukların karşısına gelirler. İki adı birden söyliyerek meselâ: "Taş mı istersiniz, toprak mı?", veya "ağaç mı, yaprak mı?" diye sorarlar. Her gelen çifte bir defa bir ebe, ikinci defa öteki ebe cevap verir; iki addan birini ister. Bu adı almış olan çocuk, onu isteyen ebenin tarafına geçer, öteki çocuk da öbür ebe tarafından olur* (SDD, s. 27).

Bal:

Çocukların oyun oynadıkları aşıkların girintili çıkıntılı kısımları (DS C2, s. 496a).

Aşık kemiğinin say yüzünün karşısındaki düzce tarafa verilen addır (SDD, s. 28).

Bar:

El ele tutuşarak, halka şeklinde oynanan bir millî oyun (DS C2, 523b).

Erzurum ve çevresinde düğün ve eğlencelerde oynanan yerli oyunlara verilen umumî addır. Oyun, davul zurna ile oynanır. Barları oynayacak delikanlılar ayağa kalkarlar, sağdan itibaren sıra ile dizilirler. Sağ taraf baş sayılır. İçlerinden önce en iyi oynayan, sonra yaşça büyük olan ve ondan sonra yiğit tanınıp hatırı sayılan bar başına geçer. Barbaşının yanına geçen ve "koltuk" denilen adamın da aynı vasıfları haiz olması lâzımdır. Bar oynayanlar kendi aralarındaki mertebeyi oyunda muhafaza ederler. Barlarda en sona kalana "Poççık" denir. Bar oyuncularını yarım daire teşkil ederler. Davulcu ve zurnacı da bu dairenin merkezinde bulunurlar. Barbaşının ve poççığin ellerinde birer mendil vardır.

Barlar iki kısımdır. Birinci kısmı: Kolkola girilerek veya el ele tutuşularak yarım daire halinde, en aşağı üç, en çok yedi kişi ile oynanır. İkinci kısmı: İki kişi tarafından karşı karşıya oynanır (SDD, s. 28).

Bazlambaç:

Birdirbir de denilen bir çocuk oyunu (DS C2, s. 589b).

Birdirbir oyununun bir çeşididir. *Çocuğun biri elleriyle dizlerini tutarak eğilir. Öteki çocuklar da üzerinden atliyerek aşarlar. Aşarken ebe: "Bazlambaç, elim hamur karnım aç!" gibi tekerlemeler söyler. Ondan sonra atlayanlar da aynı şeyi söylerler. Çocukların hepsi kusursuz aşarlarsa ebe, atlamanın başlangıç noktasını biraz uzaklaştırır. Atlamak için başlangıç noktasından, eğilmiş çocuğa doğru ilkin bir defa sıçranacak ondan sonraki hızla, ikinci hamle olarak aşılacaktır. Başlangıç noktası uzaklaştıkça sıçrayıp aşamayan ebe olur (SDD, s. 34).*

Beşe:

Şubat (DS C2, s. 642b).

Martın son üç günü ve nisanın ilk iki günü. (DS C2, s. 642b)

Hamsin, 31 Ocakta başlayan elli günlük kış dönemi (DS C2, s. 642b).

Çiftçi halk takvimine göre "yediye"den sonra gelen ve şubat sonları ile mart ayına rastlayan zamandır (SDD, s. 34).

Bezeme:

Vücutta şiş ve kızartılarla beliren bir çeşit deri hastalığı (DS C2, s. 650b).

Vücutta şiş ve kızartılarla beliren ve *kaşıntı yapan bir deri hastalığıdır. "Ocak"tan olan kadınlar bu hastalığı sağıltmak için ellerine bir bakır maşrapa alırlar. Bunu vücut üzerinde, fakat vücade dokundurmaksızın gezdirirler. Yahut vücadun hastalıklı olan kısmını parpırlarlar (SDD, s. 36).*

Bıçak Oyunu:

Büyük bıçaklarla, iki kişi tarafından, yapmacık saldırışlarla oynanan oyun (DS C2, s. 655b).

Yalnız erkekler tarafından oynanan bu oyun, iki kişinin bıçakla mücadelesini temsil eder. Bıçaklar meharetle ve ritimli olarak kullanılır. Hamleler, vuruş kaliteleri bazan hem heyecanlı, hem de tehlikeli geçer. Meselâ: karşısındakinin kalbine bıçak saplayacakmış gibi

davranılırken âni bir hareketle bıçağın bacaklar arasına giriverdiği görülür: Gözle takip edilemeyecek kadar çevik bıçak hareketleri birbirini takip eder. Bütün bu hareketler, musikin ritmine uygun olarak yapılır (SDD, s. 36).

Bire:

Nisan (DS C2, s. 699a).

Çiftçi halk takvimine göre "üçe"den sonra gelen ekin biçme zamanıdır (SDD, s. 37).

Bişi:

Çörek, bayramlarda yapılan yağlı, tatlı ekmek, saç ekmeği (DS C2, s. 705b).

Kandil ve bayram günlerinde yapılan *sevap için çocuklara ve fukaraya dağıtılan küçük pide ve çörektir. Bişi, mayalı veya mayasız hamurdan yapılır; tavada yahut fırında kızartılır. Bunun yağlı, yağsız, şekerli veya şekersiz çeşitleri olur (SDD, s. 38).*

Bölek:

Hediye (DS C2, s. 768a).

Nişanlı kız veya erkek tarafından karşı tarafın akrabasına gönderilen hediye (SDD, s. 38).

Pehlivanlara, seymenlere verilen hediye (SDD, s. 38).

Büyük Öksürük:

Boğmaca (DS C2, s. 833a).

Boğmacanın adıdır. *Büyük öksürüğe yakalanan hastaya kırmızı, yani kalaylanmamış bakır bir kaptan su içirilir. Boynuna ufak bir erkek anahtar asılır. Al bir bezden beş parmaklı el resmi de yapılır hastanın elbisesi arkasına dikilir (SDD, s. 38).*

1.2.2.3. -C-

Cıngıldak: (bk. Cıngırdak) (SDD, s. 40) (DS C3, s. 922a)

Cıngıllak: (bk. Cıngırdak) (SDD, s. 40) (DS C3, s. 922a)

Cıngırak: (bk. Cıngırdak) (SDD, s. 40) (DS C3, s. 922a)

Cıngırdak:

Bir çeşit tahterevalli (DS C3, s. 922a).

Bir eğlence aygıtının ve onunla oynanan oyunun adıdır: Yere şakulî olarak dikilmiş olan ve tepesinde sivri bir mihver bulunan bir metre kadar yükseklikte bir direğin üzerine üç dört metre uzunluğunda ortası delik bir ağaç geçirilmiştir. Ufkî ağacın iki ucuna iki kimse -baş ayak doğrultuları birbirinin tersine olmak üzere- yüzükoyun asılırlar. Ayaklarını yere vurup kendilerini ileriye doğru iterler ve dönerler (SDD, s. 40).

Cıgırık: (bk. Cıgırdak) (SDD, s. 40) (DS C3, s. 922a)

Cıgırlak: (bk. Cıgırdak) (SDD, s. 40) (DS C3, s. 922a)

Cızzak: (bk. Cıgırdak) (SDD, s. 40) (DS C3, s. 922a)

Cibindirik:

Cibinlik (DS C3, s. 956a).

Gelin ata bindirilerek babası evinden güveyinin evine götürülürken üzerine boydan boya örtülen örtü (SDD, s. 42).

Cicoz:

Yüzük oyunu (DS C3, s. 960a).

(a) Bir çocuk oyunudur. Oyuncular bir halka teşkil ederler. Ortada bir ebe bulunur. Halka başı olan oyuncu, elindeki yüzüğü ebeye gösterir ve: "geliyor cicoz, geldi cicoz!" nakaratiyle oyuna başlar, yüzük gösterilmeden elden ele dolaştırılır. Ebe, yüzüğün kimde olduğunu tahmin ederek üstünü arar. Eğer bulursa o kimse ebe olur. Üç defa dolaştığı halde bulamazsa kendisine ceza tertip olunur.

(b) Zıpzip, bilye, taş toprak veya camdan yapılır.

(c) Metelik, kuruş para, düğme veya boncuk ile oynanan bir oyundur. Düğme veya boncuklar, oyuncu sayısına göre, yere belli aralıklarla sıralanır. Oyuna başlayacak olanın seçilmesi için uzağa bir çizgi çizilir. Oyuncular bu çizgiye doğru bilyelerini atarlar. Çizgiye en yakın duran bilyenin sahibi oyuna ilk olarak başlar.

(d) İki kişi tarafından üçer taşla oynanan bir oyundur. Yere bir şekil çizilir. Birinci oyuncu taşlarından birini çizgilerin birleştiği noktalardan birisi üzerine koyar. Bundan sonra ikinci oyuncu ilk taşını yine bu noktalardan birine koyar. Sıra tekrar birinci oyuncuya geldiğinden bu sefer ikinci taşını yine bu noktalardan birine koyar. Onun arkasından da ikinci oyuncu ikinci taşını koyar. Böylece taşlarını koyduktan sonra bir defa biri, ondan sonra öteki oynamak üzere, taşlarını bulunduğu yerden bir ileride bulunan kesişme noktasına götürürler.

Taşa yer değiştirirken köşe atlanamaz. Kendi taşlarını bir çizgi üzerindeki üç noktaya, yani aynı hizaya getirmeğe muvaffak olan oyuncu bir sayı kazanır (SDD, s. 42).

Comat:

Topluluk (DS C3, s. 996b).

Birtakım kimselerin eğlenmek ve oyun oynamak üzere yaptıkları yemekli toplantı (SDD, s. 44).

Cür ve Çür:

Çelik ve aşık oyunlarında sınırlandırılan yerin dışı (DS C3, s. 1028a).

Bir oyunda kabul edilen sahanın dışı. Kullanılış örneği: Çelik cüre gitti (SDD, s. 45).

1.2.2.4. -Ç-

Çakıldak:

İlaç yapmakta kullanılan, zar içinde tohumları olan baklagillerden bir bitki, colutea arborescens (DS C3, s. 1043a).

Sapı yüksek ve tepesindeki torbacığında tohumları bulunan bir ottur. *Çıbanı olan kimse otun torhacıklarını suda kaynatarak bu su ile yıkanırsa çıbanları iyi olur (SDD, s. 45).*

Çakma:

Deri hastalığı, yara, çıban (DS C3, s. 1045b).

Daha çok küçük çocukların yüzlerinde görülen ve önce sulu bir sivilce halinde beliren bir deri hastalığıdır. Az zamanda yüzün her tarafına yayılır. Bu zamanda sivilce sulanır ve üzeri sarı bir kabuk bağlar. Hastalığı sağaltma yolları:

Çakma, ocak sayılan kimseler tarafından sağaltılır. Bu adam, bir eline çakmak taşını, öteki eline de çakmak çakacak demiri alır. Ağzına birkaç tane boza darısı koyar. Çakmağı, çıbanlı yüze yaklaştırarak çakarken ağzındaki boza darılarını da hızlıca çocuğun yüzüne üfler. Bu sağaltma işi, Cumartesi sabahı güneş doğmadan önce yapılır.

Çakma ocaklı kimseler tarafından okunup, çıbanın üstüne hafifçe tükürülmek suretiyle sağaltılır.

Çakmayı sağaltmak işini ancak deniz geçen kimseler "çakmak" çakmak suretiyle yaparlar (SDD, s. 45).

Çatalmatal:

Bir çeşit çocuk oyunu (DS C3, s. 1088a).

Bir çocuk oyunudur. *Çocuklar birbirlerinin üzerine binerler. Binen çocuklar ellerini yukarı kaldırıp parmaklariyle bazı sayı işaretleri yaparak altlarında olan ve bu parmakları görmiyen çocuklara "çatalmatal kaç çatal?" diye sorarlar. Altındaki çocuklar işaret edilen sayıyı bilinceye kadar üzerinden inmezler* (SDD, s. 46).

Çekkem:

Dövüldüğü zaman yapışkan olan bir bitki (DS C3, s. 1114b).

Toparлак bir tohum olup, ezildiği zaman yapışkan bir hale gelir. Çıbanlara yapıştırılır. Cerahati çeker (SDD, s. 46).

Çekem Sakızı:

Bir çeşit ot yağı (bk. Çekkem Sakızı DS C3, s. 1114b).

Toparлак bir tohum olup, ezildiği zaman yapışkan bir hale gelir. Çıbanlara yapıştırılır. Cerahati çeker (SDD, s. 46).

Çellik Oyunu:

Çocukların sopa ile oynadıkları oyun (bk. Çellik DS C3, s. 1123a).

Oyuncular iki gurup olurlar. "Çellik" denilen kısa çubuk, uzunluğuna kazılmış "yalak" denilen bir çukurun üstüne konur. Çelecek kimse elindeki uzun değneği çukurun içine ve çelliğin altına sokar. Çelliği tam ortasından kuvvetle karşı tarafa atar. Karşıdakiler, gelen çelliği ellerindeki değneklerle karşılayıp vurmağa çalışırlar. Vurabilirlerse, çelliği atmış olan oyuncu, oyundan çıkar. Vuramazlarsa yere düşen çelliği alıp "yalak" üzerine yatırılmış olan değnekle atarlar. Değneği vurabilirlerse, çelliği atmış olan yine oyundan çıkar. Değneği vuramazlarsa çelliği atmış olan ilk oyuncu bu defa çelliği başka türlü çeler. Çelliği yalak üzerine yatırır. Değnek ile çelliğin bir ucuna vurur. Çellik yukarı sıçrar. Bu sırada havada bulunan çelliğin ortasına değneği ile vurur. Çellik çok uzağa gitti ise iyi, gitmedi ise ikinci ve üçüncü defa çelmeğe hakkı vardır. Son çelmede çellik uzağa gitmezse yani karşı taraftan birisi üç atlamada çelliğin bulunduğu yerden yalağa kadar kavuşabilirse çelen yine oyundan çıkar (SDD, s. 50).

Çeyreklemek:

Çocuğu yüzüstü yatırıp sağ elini sol ayağı, sol elini sağ ayağı uçlarına dokundurmak (DS C3, s. 1156a).

Kundağı çözülen bir çocuğa şu beden hareketlerini uygulamak âdetidir: Çocuğun sağ kolu sol kolunun üzerine, sol kolu da sağ kolunun üzerine üç defa getirilir. Bundan sonra yüzüstü yatırılarak -yine üç defa- sağ eli sol ayağının uçlarına dokundurulur. Çeyreklemekle çocuğun hafifleyeceğine inanılır (SDD, s. 50).

Çıbık:

Göz hastalığı (DS C3, 1157b).

Meme çocuklarında görülen bir hastalıktır. Bu hastalıkta çocuğun gözleri daima çapaklanır ve akar. Bazan haya veya bacaklarında çıban olur, işler. Anne, baharat, bulgur, fasulye gibi şeylere karşı perhiz yapar. Hastalık bazan üç yaşına kadar devam eder (SDD, s. 51).

Çığırdım:

Düğünlerde, davetlilerin verdikleri bir hediye, üç beş kat fazla olarak söyleme geleneği (DS C3, s. 1161a).

Düğünden birkaç gün evvel oğlan evi tarafından kız evine gönderilen hediyedir. Bunlar, bir veya iki sandık içinde gelin için hazırlanan elbise, mendil ve benzeri şeylerle iki yatak takımı, iki kilim, iki karpuz lamba, dört kapaklı sahan, bir tas, iki tencere, bir sini, bir ayna, liğen ve ibrikten ibarettir. Bu eşya at üzerinde bir alay ile gelin evine götürülür. Sandıklardaki hediyeler kız evine verilir. Boşalan sandıklara gelinin çeyizi konulduktan sonra bütün eşya tekrar gelinden evvel güveyinin evine gider ve duvarlara asılarak teşhir edilir (SDD, s. 51).

Çığıt:

Hamile kadınların yüzünde görülen koyu renkli leke (DS C3, s. 1162b).

Gebe kadınların yüz, göğüs ve ellerinde meydana gelen sarı veya kahverengi ufak lekeler, sis. Kadınlar, çığıtın şekline göre doğacak çocuğun kız veya oğlan olacağını tahmin ederler ve çocuk doğduktan sonra loğusa "ter döşegi"nde iken kullanılmamış bir bez ile yahut kendi saçıyla silinirse bu çığıtın gideceğine inanırlar (SDD, s. 51).

Çıkrancık: (bk. Cıngırdak) (SDD, s. 51) (DS C3, s. 922a)

Çıkırık: (bk. Cıngırdak) (SDD, s. 51) (DS C3, s. 922a)

Çıkrıncak: (bk. Cıngırdak) (SDD, s. 51) (DS C3, s. 922a)

Çıllık:

Koşmaca oyunu (DS C3, s. 1174b).

Bir koşmaca oyunudur: Üçten fazla çocukla oynanır. Çocuklardan birisi ebe seçilir. Ebinin işi diğerlerini kovalamak ve onlara yetişip dokunmaktır. Birine dokunabilirse ebelikten kurtulur. Dokunduğu çocuk ebe olur (SDD, s. 52).

Çingırşak: (bk. Cingirdak) (SDD, s. 52) (DS C3, s. 922a)

Çızılı:

Bir çocuk oyunu (DS C3, s. 950a).

Bir aşık oyunudur: Yere çizilen küçük bir daire içine aşıklar dizilir. İlk oyuncu belli bir yerden elindeki enek ile aşıkları nişan alarak vurur. Çizginin dışına çıkan aşıklar vuranın malı olur. Geride kalan aşıklara tekrar atar. Yine çizginin dışına çıkanlar alır. Vuramazsa veya vurduğu aşıkları daire dışına çıkaramazsa sıra diğer oyuncuya geçer (SDD, s. 52).

Çiftelik:

Bilye oyunu (DS C3, s. 1205b).

Çocuklar arasında oynanan bir zıpzip oyunudur. "Ellik" zıpzip demektir. Her çocuğun en az iki elliği bulunur. Oyuna başlamadan evvel her oyuncu yere "yuva" denilen bir daire çizer ve içine bir ellik koyar. Yuvarlardan birkaç metre uzağa bir başlangıç çizgisi çizilir. Oyuna hangi oyuncunun başlayacağını belirtmek için her oyuncu bu çizgiye doğru bilye atar. Kimin bilyesi çizgiye daha yakın bir yerde durmuşsa oyuna o çocuk başlar: Çizgi üzerinde durarak yuva içindeki elliklerden birine nişan alır. Elindeki bilyeyi fiske ile fırlatır. Vurursa yuvadaki elliği alır. Bundan sonra aynı şekilde öteki elliği vurmağa çalışır. Vurabilirse "çiftelik" diyerek onu da alır. Vuramazsa, oynama sırası başka oyuncuya geçer (SDD, s. 52).

Çintiyan:

İçi astarlı kadın donu, şalvar. (DS C3, s. 1230a)

Basma, keten veya pazenden yapılan, ancak dizlere kadar olan, süslü, işlemeli kısa dondur. Güveyiye zıfakşamı yatsı namazında imam efendi tarafından giydirilir. (SDD, s. 53)

Çitme, (Çıtma):

Eski bakır paraları duvara çarpmak ve birbirine yakın düşürmek suretiyle çocukların oynadığı, bir kumar (DS C3, s. 1247a).

Çocukların ellerindeki çubukları en uzağa atmaya çalıştıkları bir oyundur (SDD, s. 53).

Çivilemek:

Yontmak (DS C3, s. 1248b).

Halk inanışına, göre, ısıtma ve havale hastalıklarını sağaltmak için kullanılan bir usuldür (SDD, s. 53).

Çom Oyunu:

Değneklerle oynanan bir çeşit çocuk oyunu (DS C3, s. 1266b).

Çöte oyununun değişik bir şeklidir. Öküz boynuzu iki metre uzağa konur. Çocuklar nişan alarak boynuzla vurup onu uzağa atarlar. Hangi oyuncu daha çok uzağa atabilirse oyunu kazanır (SDD, s. 56).

Çota:

Değneklerle oynanan bir çeşit çocuk oyunu ve bu oyunda kullanılan sopa (DS C12, s. 4480b).

Gütmeli mucuk oyununun diğer adıdır (SDD, s. 57).

Çöğmek:

Ayaklar üzerine oturmak, çömelmek (DS C3, s. 1279b).

Aşığın say veya kıt yüzünün üzerine oturmasına denir (SDD, s.21).

Çömçe Gelin:

Çocukların süpürgeyi gelin yaparak oynadıkları oyun (DS C3, s. 1285b).

İlkbahar kurak gittiği ve yağmura çok ihtiyaç duyulduğu zaman, eski bir geleneğe uyularak, çocuklar tarafından yapılan bir törendir: Çocuklar, iki değneği haç şeklinde birbirine bağlar ve bunun üzerine elbise geçirerek "çömçe gelin"i yaparlar. Sonra bunu kollarından tutarak bir ağızdan söyledikleri ezgili tekerleme ile kapı kapı gezdirirler. Her kapıda ev sahibi çömçe gelin'in başına bir tas su döker. Bu törenin yapılmasıyla yağmur yağacağına inanılır. Çömçe gelin tekerlemesi şudur:

Çömçe gelin ne ister?

Bir kaşıcık su ister,

Ver Allahım ver,

Yağmuruna seyir! (veya: yağmur ile sel).

Göbekli harman,

Dertlere derman,

Hastaya şifa (SDD, s. 57).

Çöl:

Düz yer, ova (DS C3, s. 1282b).

Aşık kemiğinin çık yüzünün arkasındaki yumru tarafa verilen addır (SDD, s. 57).

Çöte:

Orakla biçilen ekinleri toplamakta kullanılan ucu eğri değnek (DS C3, s. 1296a).

Çocukların ellerindeki değneklerle çatal sehpaları düşürmeye çalıştıkları bir oyundur (SDD, s. 60).

Çur Etmek:

Oyunu bozmak (DS C3, s. 1305a).

Aşık kaçırmak. Aşık oyunları oynandığı sırada oyuna girmemiş olan birtakım çocuklar oyuncuların dalgın bir zamanında aşıkları kapar, kaçarlar. Kaçıran çocuk taş yemeden, yakalanmadan evvelce kararlaştırılmış olan miktar mesafeyi aşabilirse kaçırdığı aşıklar kendisinin olur. Bu gibi çocuklar çapulculukla geçinirler. Kaçırdıkları aşıkları oyunculara satabilirler. Bunun üzerine oyuncular kaçırılan aşıkların yerine üçer beşer aşık koyarak oyuna devam ederler. Bu sefer başka bir çocuğun aşıkları çur etmemesine yani kaçırmamasına dikkat ederler (SDD, s. 60).

1.2.2.5. -D-**Dalak Kesmek:**

Fazla büyümüş dalağı şamanlıktan kalma bir usulle tedavi etmek (DS C4, s. 1336b).

Ocaklı, izinli kimseler tarafından iki şekilde yapılır: (a) Isıtmaya okuyan hoca, dalak üzerine birkaç defa okuyup üfürdükten sonra belindeki karasaplı bıçağı şakulî ve ufkî bir surette dalak üzerinde gezdirir, bu suretle dalağı kesmiş olur.

(b) Bir kütük üstüne bir karaciğer parçası konulur. Dalağı kesecek olanla hasta sahibi şu şekilde konuşurlar:

- Ne kesiyorsun?
- Falanın dalağını kesiyorum!
- Kes gitsin!
- Kestim gitti!

Bu konuşmalar üç defa tekrar edilir. Böylece kesilen ciğer parçası, ev ocağının bir tarafına asılır. Ciğer kurudukça, hastanın dalağının da küçüleceğine ve ısıtmanın geçceğine inanılır (SDD, s. 61).

Daldalar Barı:

Bir bar çeşidi (DS C4, s. 1342a).

Bu oyun, barların en güzellerinden biridir. *Hareketleri dört kısımdır: Birinci kısmı, kolkola ayakları hafifçe hareket ettirmek, diz kırmaktır. İkinci kısmı, eller omuzda olduğu halde ileri geri yürünerek yapılan harekettir. Üçüncü kısmı, eller taraklanmak suretiyle yürüme, dördüncü kısmı ise çömelme hareketleridir. Güftesinin bağlaması şudur:*

Daldalar, daldalar kız ninen geldi.

Kız ninen değil o, kaynanan geldi (SDD, s. 61).

Danışık Yemeği (Ekmeği):

Düğün yapacak olanın danışmak için komşularını davet ettiği toplantı. (DS C4, s. 1361a)

Düğüne hangi köylerden kimlerin çağırılacağı ve davetlilerden bazılarının köy ileri gelenlerinden kimlerce kondurulacağı (misafir edileceği) hakkında danışıkta bulunmak üzere oğlan babası tarafından köy ileri gelenlerine verilen "*buna bayrak kaldırmalık denilir*" birkaç sofralık yemek. *Danışık yemeği bayrak asılması üzerine verilir. Danışıkta misafir kondurmayı kabul edenlere gelin tarafından "yol" verilir (SDD, s. 61).*

Dımık:

Bir şeyin ucu, köşesi, sivri çıkıntısı (DS C4, s. 1460a).

Aşığın "say" ve "kıt" yüzlerinin uzunlamasına iki nihayetlerinde bulunan çıkıntılara (yani dört kenar çıkıntısına) "dimik" adı verilir. (Bazı yerlerde yalnız yuvarlağımsı tepenin iki çıkıntılı ucuna "dımık" denilmektedir) (SDD, s. 62).

Dimik:

Bir şeyin ucu, köşesi, sivri çıkıntısı (DS C4, s. 1460a).

Aşığın "say" ve "kıt" yüzlerinin uzunlamasına iki nihayetlerinde bulunan çıkıntılara denilir. (Bazı yerlerde yalnız yuvarlağımsı tepenin iki çıkıntılı ucuna "dımık" denilmektedir) (SDD, s. 63).

Diş Hediği (Buğdayı):

Çocukların, ilk dişi çıktığı zaman, buğday, bakla, fasulye ve nohut pişirilerek yapılan, eş dostla yenilen aş (DS C4, s. 1523b).

Çocuk ilk dişini çıkardığı zaman pişirilen ve törenle yenilen buğdaydır. *Buğday kaynatılır. Akraba ve tanıdıklar da davet olunur. Herkes toplanınca çocuk orta yere oturtulur, önüne bir tabak buğday ve tabağın etrafına makas, Kuran, bıçak konulur. Çocuk Kuran'ı elini uzatırsa okumuş, makasa uzatırsa terzi, bıçağa uzatırsa katil olacağına inanılır. Sonra tabaktaki pişmiş buğday çocuğun başına serpilir. Çocuk bunlardan alıp ağzına koyar. Davetliler de ayrıca buğday ikram olunur* (SDD, s. 63).

Dittimiç Oyunu:

Topu kazılan çukura sopayla atarak oynanan bir sopa oyunu (bk. Dittimiç DS C4, s. 1526a).

Üç veya daha fazla çocukla oynanılır. Önce kura çekilir, ebe belli olur. Her çocuğun elinde elli santimetrelik bir çomak bulunur. Oyuna başlamadan herkes çomağının ucu ile yerini biraz kazarak işaretler. O işaretin önünde durur. Ebenin elinde elli santimetrelik çomaktan başka daha ince bir de çubuk vardır, adına "dittimiç çubuğu" denir. Oyun ebenin bu çubuğu birisine atmasıyla başlar. Çubuk kime atılırsa o, çomağıyla hemen dittimiçi karşılar ve hızla vurur. Ebe dittimiçin arkasından koşarak alıp gelinceye kadar oyuna katılanlar çabuk, çabuk el çomaklarıyla ebenin yerini kazmağa ve topraklarını atmak suretiyle derinleştirmeye çalışırlar. Atılan dittimiç çubuğunu çomağı ile vuramıyan ebe olur. Oyun bu suretle devam eder. Bir müddet sonra kimin yeri çok kazılmışsa, onun sahibinin ayaklarından itibaren toprağa sıkıştırarak gömerler ve ayakta dimdik gömülü duran cezalının karşısına geçerek onun bu haline gülerler (SDD, s. 64).

Dokurcun, (Tokurcun):

Dokuztaş oyunu (DS C4, s. 1541a).

Dokuz taşla oynanan bir oyundur: *Yere veya bir tahta üzerine dörtgen şeklinde bir çizgi çizildikten sonra, bu dörtgen ayrıca çizgilerle yirmi dört haneye ayrılır ve küçük taşlarla oynanır* (SDD, s. 64).

Domuz:

Çocukların oynadıkları bir oyundur. Bu oyunda çukur üzerine çubuklar dizilir ve üzerinden çukura düşmeden geçilmeye çalışılır (DS C4, s. 1555b).

Daire içinde döndürülen topaca diğer oyuncunun topacı çarptırarak dışarıya çıkarmaya çalıştığı bir oyundur (SDD, s. 65).

Domuz Gürdüğü:

Domuzların çiftleşme günleri (DS C4, s. 1556a).

Zemheri arifesi, zemherinin birinci ve ikinci günleri (SDD, s. 65).

Dumağı:

Nezle, grip, bronşit (DS C4, s. 1600b).

Nezle. Dumağıya tutulan hastaya, şeker tütsüsü koklatılır. Bundan başka külden pişirilmiş soğan da yedirilir (SDD, s. 66).

1.2.2.6. -E-

Elim Elim Epenek:

Küçük çocukların oynadıkları bir çeşit oyun (bk. Elim Elim Öpelek DS C5, s. 1718a).

Yedi sekiz yaşlarındaki kız ve erkek çocukların oynadıkları bir oyundur. Oyunculardan biri baş olur. Çocuklar iki ellerini yere koyarlar. Baş olan çocuk yalnız bir elini yere kor. Öteki eliyle şu tekerlemeyi söylerken birer birer çocukların elleri üstüne işaret eder. "Elim elim epenek, elden gitti kepenek, kepeneğin başına, Süleymanın saçına, bindim deve boynuna, gittim Halep yoluna, Halep yolu gülpazar, içinde arı gezer, arı beni korkuttu, kulağımı sarkıttı, al da getir, bal da getir!" Son kelime hangi çocuğun hangi elinin üzerinde biterse o çocuk o elini geri çeker. Çocukların hepsinin elleri bu tekerleme ile geri çekilip bitinceye kadar oyuna devam edilir. Tekerleme "Kayseri"de şu şekilde söylenir: "Elim elim opalak, elden çıkan topalak, topalağın yavrusu, bir pirenin karısı, adem budem sil bunu, süpür bunu, çek bunu, çıkar bunu" (SDD, s. 69).

El Öpme:

Evlendikten bir hafta sonra gelin, güveyi ve akrabalarına kız babası tarafından verilen ziyafet (DS C5, s. 1727a).

Evlendikten bir hafta sonra güveyinin gelini alarak kayın pederle kayın validenin evine gitmesi ve onların elini öpmesi töreni (SDD, s. 69).

Enek:

Çocukların oynadığı aşığın en büyüğü ve en güzeli (DS C5, s. 1749a).

Baş aşık. Kendisiyle diğer aşıklara vurulan iri aşık. (Enek'in ağır olması için bazan çık çukuru delinerek içine kurşun akıtılır). Buna atmer, damaç, saka, şaka da denilir (SDD, s. 70).

Eyne:

Perşembe (DS C5, s. 1824b).

Perşembe gününe derler. *Eyne günü uğurlu sayılır. Kadınlar çamaşır, dikiş gibi işleri bu güne bırakırlar. Gelin eyne günü evden çıkar (SDD, s. 71).*

1.2.2.7. -G-

Gargari:

Tahtadan yapılmış bir oyuncak (bk. Gargari DS C6, s. 1923a).

Bir çocuk oyunağıdır: *Sapından tutularak çevrildikçe kenarları bir dişliye çarparak "garr, garr" diye ses çıkaran dört köşe ve uzunca bir tahta kutudan ibarettir. Bazı yerlerde kaynana zırlıtısı derler (SDD, s. 71).*

Gıdık:

Boyuna takılan boncuk vb. şeyler (DS C6, s. 2033a).

Yuvarlak taş veya kemik (SDD, s. 73).

Golanga:

Bayram kutlaması (bk. Kolanga DS C8, s. 2907b).

Bayramlarda bir mahallenin başka mahalleye verdiği ziyafet. *Kurban ve ramazan bayramlarında aynı köydeki mahalleler üç dört kısım olurlar. Birbirlerini yemeğe davet ederler. Yabancı birisi bu esnada köye girerse ilk gören onu golangaya götürür (SDD, s. 73).*

Güvenk:

Kadın ve erkeklerin beraber oynadıkları bar oyunu (DS C6, s. 2240b).

Van çevresinde oynanan halay oyunlarının adıdır. Düğünlerde kadınlı erkekli oynanır; başka zamanlarda yalnız erkekler elele tutuşarak oynarlar. Bu millî oyunun çeşitli şekilleri vardır. Bazan soldan bazan sağdan yürünerek oynanır. Bir kısmı çok ağır, bir kısmı çok çevik hareketlidir. İki grup halinde karşılıklı türküler söylenerek oynananları da vardır. "Ağır güvenk, Kersi, Temir ağa, Bapuri, Gülli" bu oyunlardan birkaç çeşidinin adıdır. Güvenk oynanırken eski millî kıyafetler giyilir: Mavi çuha şalvar, kirmani şal kuşak, sırmalı çepken, poşu gibi (SDD, s. 75).

1.2.2.8. -H-

Hatim Yemeği:

Düğünde davetlilere yedirilen yemek (bk. Hatim DS C7, s. 2306b).

Köy düğünlerine davetli olarak gelenler kuzu, şişek, toklu, keçi, koç gibi birer saçı (hediye) getirirler. Toplanan bu saçılarla düğüne çağırılanlara ziyafet verilir. Bu ziyafete "hatim yemeği" denilir. Hatim yemeğine kızın babasından başka bütün akrabaları davet edilir. Davet isim tasrih edilmeksizin " ... Ağanın hatimi var. Allahını seven, kaşığa gücü yeten buyursun" suretinde umumî olarak yapılır (SDD, s. 76).

Hıçır:

Aşık kemiği (DS C7, s. 2357a).

Aşık kemiği ve mendille oynanan bir oyundur (SDD, s. 76).

Hoşbilezik Barı:

Bir çeşit bar oyunu (bk. Hoşbilezik DS C7, s. 2416a).

Bu oyunda eller doğrudan doğruya omuzlardan kavranır. Hareketler sağ ayaktan başlayarak sol ayakta biter. Bunda da diz bükerek çömelme ve yürüme hareketleri vardır. Bu oyunun güftesi de vardır. Bağlaması şudur:

Altın yüzük hoş bilezik kolda nazik uy

Ben yârimden ayrıldım bana da yazık uy (SDD, s. 77).

1.2.2.9. -I-

Irvasa:

Boş inancı olanlarca hastalığı iyi ettiğine inanılan büyü, kocakarı ilacı (DS C7, s. 2488b).

Bazı hastalıkları sağıltmak için başvurulmuş afsun, üfürük, iplik bağlama, kurşun dökme, ırıklama, muska, büyü, kocakarı ilâçları gibi şeyler ve bunlarla yapılan tedavi. Meselâ iki loğusa kırkları çıkmadan karşılaşılırsa çocukları hastalanır. Bu hastalıktan kurtulmak için her iki kadın çocuklarını değirmene götürüp değirmen taşının üzerine koyar ve yavaşça döndürürler. Bu kadınlardan yalnız birisi çocuğunu değirmene götürmüş olsa bile değirmenden aldığı bir parça unu öteki çocuğa yedirmekle onu da hastalıktan kurtarmış olur (SDD, s. 78).

1.2.2.10. -İ-

İlişik:

Boş inanca göre cin çarpmış kimse (DS C7, s. 2527b).

Al bastı hastalığına denilir (SDD, s. 79).

1.2.2.11. -K-

Kakkudaş:

Beştaş oyunu (DS C8, s. 2604a).

Kız çocuklarının çekirdeklerle oynadıkları beştaş oyunu (SDD, s. 80).

Kalağan Dikeni:

Devedikeni (bk. Kalağan DS C8, s. 2607b).

Bir metre kadar büyüyen yabani bir ot olup, çiçeğinin tacı (tüveyci) sigara gibi içilirse basura faydalıdır (SDD, s. 80).

Kalın:

Çeyiz (DS C12, s. 4531a).

(a) *Evlenecek erkeğin kız tarafına verdiği para ve eşya.*

(b) *Geline erkek tarafından gönderilen başlık, taç.*

(c) *Evlenmeden önce verilen eşya ile bu yolda yapılan tören.*

(d) *Evlenecek kızın çeyizi* (SDD, s. 80).

Kan Yeli:

İki üç gün süren şiddetli yel, kasırga (DS C8, s. 2628b).

Ev saçaklarını atacak derecede şiddetli ve iki üç gün devam eden rüzgâr. Bu rüzgârın estiği zaman bir tarafta kan döküldüğüne inanılır (SDD, s. 80).

Karakura:

Kâbus.

Alaca karga.

Esmer, cılız insan (DS C8, s. 2648b).

Kedi büyüklüğünde siyah keçi gibi bir hayvan olarak tasavvur edilen kötü bir ruhtur. Kapı arkasından, süprüntü üstünde yatan insanların üzerine çöker. Bu insan artık bağırılmaz, kımıldayamaz; kâbus içinde kalır. Karakura, cin, peri gibi görünmez. Fakat ışık gördüğü zaman donup kaldığından bazı defalar yakalanır. Fakat pek mahirane hareket lâzımdır. Yakalandıktan sonra "bir daha ahfadıma bile çökmiyeceksin!" diye emir verilmeli ve yemin ettirilmelidir. Karakura, kafasıyla işaret ederek bu yemini yapar. En ziyade alıştığı insanlara çöker. Bunlara gece para da getirir. Fakat gece altın olan bu paralar, sabahleyin soğan kabuğu olur. Bu paraya da "şeytan parası" derler.

Gebe kadınların etrafında - Al karısı gibi - çok dolaşan, onları basmak isteyen kötü bir ruh olarak tasavvur edilir. Karakura, uyurken erkekleri de basar (SDD, s. 81).

Karık:

Kara bakmakla oluşan göz hastalığı (DS C12, s. 4535b).

(a) Her taraf karla kaplanmış olduğu zaman güneşli havalarda kardan akseden ışığın göze zarar vermesinden ileri gelen bir hastalıktır; gözleri kanlanır, sulanır ve ağrır. Bu hastalık gece yatarken gözlere ıslak ve sıcak bir hamur bağlamak suretiyle sağaltılır (SDD, s. 82).

Bir göz hastalığı (DS C8, s. 2661b).

(b) Atların ve başka hayvanların gözlerine inen bir pus hastalığıdır. Şeker tozu serpmek, ölmüş arıları döverek tozunu serpmek ve ağızla ayran, tuz üfürmek suretiyle sağaltılır (SDD, s. 82).

Katlan:

Oyunda başlama çizgisine konulan taş (DS C8, s. 2684b).

Çoban kaydırağı oyununda hedef olarak dikilen taşın verilen addır (SDD, s. 82).

Kendirek:

Düğün (DS C8, s. 2742a).

Düğünlerde Çarşamba gecesi yapılan eğlenti (SDD, s. 87).

Kervan Kıran:

Sabah en erken görülen yıldız (bk. Kervankıran DS C12, s. 4547a).

Mevsime göre bazan güneş doğmadan önce, bazan güneş battıktan sonra görünen çok parlak bir yıldızdır. Çoban yıldızı, Çulpan, Tanyıldızı, Zühre, Şafak yıldızı, Venüs, Seher yıldızı adlarıyla da anılır. "Kervan kıran" adını alması şöyle bir hikâyeye dayanmaktadır: Bir kış

mevsimi bir kervan yola çıkmış. Akşam bir yerde konaklamış, yatılmış. Bir müddet sonra kervan başı uyanmış. Ortalık ağardığı için sabah oldu sanmış. Adamlarını kaldırmış, yola çıkmışlar. Epeyce yol aldıkları halde bir türlü sabah olmamış. Meğer ortalığın ağarmış gibi görünmesi, çok parlak olan bu yıldızın doğmuş olmasından ileri geliyormuş. İşte bu seher ayazında develerden ve adamlardan birçoğu ölmüş. Böyle bir felâkete sebep olduğu için bu yıldızın adına "kervan kıran" denilmiş (SDD, s. 87).

Kıntırmak:

Aşık oyununda, aşığı sıkarak, döndürerek atmak (bk. Kıtırmak DS C8, s. 2848a).

Aşığın enek ile dibinden vurmak (SDD, s. 88).

Kırım:

Köy sandığına yatırılan para (DS C8, s. 2825b).

Gelin olacak kıza, kına gecesi arkadaşları tarafından verilen hediye (SDD, s. 88).

Kırklamak:

Boğaz hastalıklarında boğaza masaj yapmak (DS C8, s. 2830a).

(a) Bir tas içinde el ile kırk defa hafifçe suya çarpmak.

(b) Ocaktan olan kocakarı afsunlu eliyle, boğazından hasta olan kimsenin boğazını ovalayarak okumak.

(c) Kırk günlük bebeğe hamamda son kurna suyuna veya son tas suyuna bir altını veya anahtarı kırk defa batırdıktan sonra o su ile yıkamak.

(d) Murdar sayılan hayvanların mama kabını temizlemek için kırk arpanın okunup suya koyup kabı yıkamak (SDD, s. 89).

Kıt:

Kat, yan, ön (DS C8, s. 2846b).

Aşığın say yüzünün karşısındaki düzce tarafına denir (SDD, s. 90).

Kızıl Kurt:

At ve eşeklerin makatlarında ya da kalın bağırsaklarında yerleşip kanlarını emen kırmızı bir kurt (bk. Kızıl kurt DS C8 s. 2865b).

(a) *Hayvanlarda görülen sancılı bir göğüs hastalığıdır. Bu hastalık, böğür germe hastalığında olduğu gibi, toprak bir testinin dip tarafı ateşte kızdırılarak hayvanın sancılanan yerine birçok defalar basılınak suretiyle sağaltılır.*

(b) *Atlarda görülen bir hastalıktır. Bir köpek yavrusunun başı kesilip kalan kısmı atın ağzına verilir, at o kanı emer ve iyi olur Hayvanlarda görülen sancılı bir göğüs hastalığıdır (SDD, s. 90).*

Kolanka:

Bayram yemeği, bayram kutlaması (bk. Kolanka, Kolanga DS C8, s. 2907b).

Bayramlarda bir mahallenin başka mahalleye verdiği ziyafet. Kurban ve ramazan bayramlarında aynı köydeki mahalleler üç dört kısım olurlar. Birbirlerini yemeğe davet ederler. Yabancı birisi bu esnada köye girerse ilk gören onu golangaya götürür (SDD, s. 92).

Kösküç:

Ucu sivri ağaç, kazık.

30-40 santimetre uzunluğunda, ucu sivri, çocukların oynadığı değnek (DS C8, s. 2973a).

Çamur gibi bir toprağa ucu sivriltilmiş 25-30 santimetre boyunda değnekler saplanarak oynanan bir oyundur (SDD, s. 95).

Kuka:

Bir çocuk oyununda yere çizilen daire içine hedef olarak dikilen kutu, taş vb şeyler (DS C8, s. 2991b).

Çoban kaydırağı ve hellapu oyununda başlama yerine konulan taş denir (SDD, s. 96).

Kulluk:

Evlenecek erkeğin gelin ve akrabalarına verdiği hediye (DS C8, s. 2996b).

Gelinin başına saçılan şeyler (SDD, s. 96).

1.2.2.12. -L-

Loga:

Kuluçka (DS C9, s. 3082a).

Cin-cin oyununun değişik bir şeklidir. Oyunda kazılan top çukurlarına bu ad verilmektedir (SDD, s. 97).

1.2.2.13. -M-

Mam:

Çocukların oynadığı kaydırak oyunu (DS C9, s. 3114b).

Oyunculardan vurduğu aşığın duruşunu eneğin duruşuyla aynı yapanın öne geçtiği bir aşıklık oyunudur (SDD, s. 98).

Mamışık:

Taşlarla oynanan bir çocuk oyunu (DS C9, s. 3115b).

3-8 kişilik bir grupta oynanan çocuk oyunudur: Oyuna başlamadan önce meydana "kubbe" denilen yumurta kadar bir taş dikilir. Bundan beş altı adım uzağa bir çizgi çizilir. Oyuncular kubbenin yanından çizgiye doğru, ellerindeki taşları atarlar. Hangisinin taşı çizgiden daha uzağa düşmüşse o oyuncu ebe olur. Ebe "kubbe"nin başında durur. Oyuncular çizgi yanında durarak sıra ile ellerindeki taşlarla kubbeyi vurmağa çalışırlar. Kubbe vurulunca ebe hem kubbeyi diker, hem de oyuncunun gelip taşını almasına fırsat vermemeğe yani taşını almadan onu vurmağa çalışır. Vurulan ebe olur. Vurulmadan taşının üzerine ayağını basabilen "mamışık" der ve taşını alıp çizgiye doğru gider. Kubbeyi vuramayan oyuncu, elini dokundurmadan taşını ayakları yardımıyla bir ayağı üzerine aldıktan sonra ayağıyla havaya atıp tek eliyle tutmağa çalışır. Tutamazsa ebe olur (SDD, s. 98).

Mayla:

Köşe kapmaca oyununda kapılan köşe (DS C9, s. 3141b).

Ara kesme oyununun diğer adıdır (SDD, s. 98).

Mene:

Çocuk oyunlarında kale olarak kazılan çukur (DS C9, s. 3160b).

Üzerine çelik konmak üzere açılan ince uzun çukur (SDD, s. 98).

Mestiklemek:

Masaj yapmak (DS C9, s. 3172b).

Çocuğu yüzükoyun yatırıp sağ bacağı ile sol kolunu, sonra sol bacağı ile sağ kolunu sırtının üzerinde birbirine üçer defa kavuşturup kaldırmak. Bu hareket, çocuğun bazı hastalıklarına karşı halkın kullandığı bir tedavi usulüdür (SDD, s. 98).

Mire Oyunu:

Aşık oyununun bir çeşidi (bk. Mire DS C9, s.3202b).

Bir aşık oyunudur. *Oyun çizgisinden altı adım kadar bir uzaklığa aşıklar yek halinde sıralanır (yek: dört aşığın dikdörtgen meydana getirecek şekilde sıralanması). Sırası gelen oyuncu, oyun çizgisinden yeki vurmak üzere enegini atar. Yeki vuran enek "bal" gelirse yekte bulunan bütün "bal"ları alır; "çöl" gelirse yekte bulunan bütün "çöl" sayısınca aşık öder (SDD, s. 98).*

Moza:

Bir çocuk oyununda kaleye dikilen taşı vurmak için atılan taş (DS C9, s. 3212b).

Çocukların kuka oynarken ortaya diktikleri yuvarlak şey (SDD, s. 98).

1.2.2.14. -O-**Okuluk:**

Çağrı Yazısı (DS C9, s. 3276a).

Köylülerin düğüne davet için sureti mahsusada yapıp yolladıkları küçük ekmek (SDD, s. 101).

Oma:

Sığır, at vb. hayvanların topuk kemiği (DS C9, s. 3279a).

Aşığın umma tepesinin karşısındaki yuvarlağımsı tepenin oyuğuna denir (SDD, s. 102).

1.2.2.15. -Ö-**Ökçelemek:**

Binici, ayağının ökçesiyle atın karnına vurmak (DS C9, s. 3325a).

Loğusalara hamamda yapılan bir çeşit masajdır ki ökçe ile yavaş yavaş vurmaktan ibarettir (SDD, s. 103).

1.2.2.16. -P-**Parpılamak:**

Hastayı ev ilaçlarıyla ve okuyup üfleyerek, kurşun dökerek, yarayı dağılayarak, iyileştirmeye çalışmak (ocaklı denilen halk hekimlerince) (DS C9, s. 3399b).

Halk hekimliğinin sağaltma usullerinden biridir. *En çok kuduz, bazan kemik iltihabı ve verem gibi hastalıklara karşı uygulanır.* Kurşun dökmek gibi parpılmak da ancak ocaklı ve izinli şahıslar tarafından yapılmak lâzımdır. *İzinli olmıyan bir şahsın yapacağı parpılamanın hiç bir tesiri olmıyacağına inanılır. Parpılama şu suretlerle yapılır: Hastanın sağaltılacak azası üzerine okuyup üflenir ve yarım metre uzunluğunda ince, elâstiki -mutlaka- bir gül değneğı ile hasta uzuv üzerine birkaç defa vurulur. Ocaklı bir parpıcı tarafından, okunmuş bir bıçak ile hastanın, yüzüne, gözüne; başına, omuzuna velhasıl bütün vücuduna, yavaş yavaş vurulur ve okunup üflenir. Parpılamak ocaklı hocalar tarafından yapılır. "Çocuk uğrağa geldi hocaya parpılattık" derler ki, hoca hem okur, hem de "parpı budur, parpı budur!" diyerek elindeki değnekle hastaya yavaş yavaş vurur. Sinir hastaları ustura ile çizilir, iğne ile yakılır. Hasta kızgın yağ, alev, kızgın inci vesaire ile dağlanır (SDD, s. 103).*

Patlangaç:

Çamurdan yapılan ve patlatılan bir çeşit oyuncak (DS C9, s. 3412a).

Taktaki oyuncağının diğeri adıdır. 10-15 santim uzunluğunda 4-5 santim çapında bir ağaç parçasının ortası bir santim çapında boru gibi oyulur. Buna girecek çapta bir başka ağaç piston hazırlanır. Delikli ağacın her iki ağzına ıslak kütük sıkıştırılır. Böylece iki kütük arasındaki boruda hava hapsedilir. Sonra pistonla deliğın bir başındaki kütük kuvvetle itilir. İçerde sıkışmış olan hava öbür uçtaki kütük tıpasını dışarı fırlatır. Bu sırada silâh sesine benzer bir "tak" sesi çıkar (SDD, s. 104).

Patlanguç:

Tabanca gibi ses çıkartan bir çocuk oyuncağı, patlangıç (DS C9, s. 3412a).

Taktaki oyuncağının diğeri adıdır. 10-15 santim uzunluğunda 4-5 santim çapında bir ağaç parçasının ortası bir santim çapında boru gibi oyulur. Buna girecek çapta bir başka ağaç piston hazırlanır. Delikli ağacın her iki ağzına ıslak kütük sıkıştırılır. Böylece iki kütük arasındaki boruda hava hapsedilir. Sonra pistonla deliğın bir başındaki kütük kuvvetle itilir. İçerde sıkışmış olan hava öbür uçtaki kütük tıpasını dışarı fırlatır. Bu sırada silâh sesine benzer bir "tak" sesi çıkar (SDD, s. 104).

1.2.2.17. -S-

Sançmak:

Tasarlamak, içinden geçirmek. Şansını denemek (DS C12, s. 4669b).

Hıdırellez günü kadınların niye tutmasıdır ki ne çıkacağı mâni ile belli olur (SDD, s. 107).

Sarhoş Barı:

Bir çeşit bar, halk oyunu (DS C10, s. 3544a).

Bu oyunda eller birbirine taraklanarak Eller birbirine omuz hizasından yukarı kaldırılır. Hareketler, çalınan havaya göre, ayaktan başlayarak süratlenir. Ayaklarda en çok rol oynayan taban kısmıdır. Oyunda en mühim rol, sonuna doğru bacaklara ve ayakların ayrı ayrı ökçe ve tabanlarına intikal eder. Oyunun sonunda çömelme kısmı da vardır ki, bu hareketler bilhassa süratli yapılır ve birkaç defa tekrar edilir. Oyunun bitmesi barbaşına tâbidir. Bar oyunlarına sarhoş barı ile başlamak hemen hemen âdet olmuştur (SDD, s. 107).

Savu Sağmak:

Ağıt söylemek, yas tutmak (bk. Savu Satmak DS C10, s. 3556b).

(a) Kına gecesinde gelinin kınası yakılırken, anasından, babasından, kardeşlerinden ayrılacağını, onun lisanından, ağılıya ağılıya anlatmak (SDD, s. 108).

Ölünün arkasından ağıt söylemek (bk. Savu Savmak DS C12, s. 4675a).

(b) Ölen genç bir kızın veya erkeğin ahlâkî meziyetlerini hayatını hülâsa hatırasını türkü şeklinde ağılıyarak sayıp dökmek (SDD, s. 108).

Say:

Düz, tabaka biçiminde ince, yassı taş (DS C10, s. 3556b).

Aşık kemiğinin, üzeri S şeklinde oyuklu ve çıkıntılı olan tarafına verilen ad (SDD, s. 108).

Saya Gezmesi:

İlginç giysiler giyip çeşitli görünümde gece evleri dolaşarak aldatmacalı bir çeşit oyun oynamak, beklenmedik davranışlar yapmak (bk. Saya Gezmek DS C12, s. 4675b).

(a) Kış mevsiminin yarısı geçince, köy delikanlılarının geceleyin içlerinden birine gelin elbisesi giydirip şarkı ve türkü ile ev ev dolaşarak bulgur, tarhana, yumurta, ceviz gibi şeyler toplamalarıdır.

(b) Saya gezme, çocukların, Ramazanda Mâni söyliyerek kapı kapı dolaşmalarıdır (SDD, s. 108).

Sekme Barı:

Erzurum barı, bir halk oyunu (bk. Sekme DS C10, s. 3572a).

Bu oyunda eller birbirine taraklanır. En fazla rol sol ayaktadır. Sağ ayak mütemadiyen kendisini yerinde değiştirir. Yürüme hareketlerine başlanınca hava da değişir, oyuncular diz bükerek çömelme hareketleri yapmak suretiyle çalgıya ve oyunun âhengine uyarlar. Oyundaki diz bükerek çömelme hareketleri ya çift ayakla sıçradıktan sonra yahut ayakları ayrı ayrı ileri fırlatmak suretiyle yapılır (SDD, s. 110).

Selmen:

Seymen, düğün alayının başı (DS C10, s. 3577b).

Sırmalı aba giyip silâh kuşanarak ve başına poşu sararak düğün ve alaylara katılan delikanlılar (SDD, s. 110).

Semet:

Düğünde oynanan yumurta oyunu (DS C10, s. 3579b).

Taşköprü köylerinde, düğün sırasında, gelin alayı tarafından tertiplenen, yumurtayı vurma eğlencesi. *Bunun için gelinin kapısı önünde düz bir yere bir yumurta konulur. On, onbeş metre mesafeden silâh atılır. Kim vurursa ödül kazanır (SDD, s. 110).*

1.2.2.18. -Ş-**Şakıldak:**

İçinden şıkır şıkır ses çıkan bir çocuk oyuncacı (DS C10, s. 3736a).

Bir çocuk oyuncacı. *Kendir kabuğundan veya karaağaç, ihlamur kabuğundan iki, iki buçuk metre uzunluğunda bir parçanın ucuna kendir eklenerek yapılır. Çocuk bunu bir o yana bir bu yana iki kere sallar. Sonra geriye doğru kuvvetle silker. Tabanca gibi şak diye ses çıkarır. Böylece eğlenir (SDD, s. 115).*

Şirince:

Nişan töreninde içilen şerbet ve yenilen meyve (krş. Şirincelik DS C10, s. 3784b).

Nişan için yapılan şerbet içme töreni (SDD, s. 116).

Şirinlik:

Nişan töreninde içilen şerbet ve yenilen meyve (krş. Şirincelik DS C10, s. 3784b).

Nişan için yapılan şerbet içme töreni (SDD, s. 116).

1.2.2.19. -T-

Tavara:

Karabasan, kâbus (DS C10, s. 3846a).

Karakoncolos demektir. Tavaranın içinde su bulunan kaplara girdiğine, insanı uykusunda kâbus gibi bastırdığına inanılır (SDD, s. 118).

Tıbika:

Bebeği yaşamayan, hemen ölen kadında olduğu sanılan tinsel bir hastalık (DS C10, s. 3907b).

Çocuğu yaşamayan veya sık sık düşen bir kadının müptelâ olduğunu zannettiği ruhî bir hastalık. *Bu hastalığı geçirmek ve böyle bir kadının çocuğunu yaşatmak için başvuru alan tedbir şudur: Bu kadın, kurbağa yutmakta olan bir yılanın ağzından kurbağayı alır ve:*

-Tıbıkamı sana verdim, kurbağayı ben aldım!

Der. Kadın bu kurbağayı üzerinde taşırsa o zaman çocuğunun yaşayacağına inanılır (SDD, s. 119).

Toka:

İplik makarası (DS C10, s. 3946b).

Oyunda hedef olarak, vurmak için dikilen taş. Taş yerine bazen de makara kullanılır (SDD, s. 120).

Tokurcun:

Dokuztaş oyunu (DS C10, s. 3951a).

Dokuz taşla oynanan bir oyundur: *Yere veya bir tahta üzerine dörtgen şeklinde bir çizgi çizildikten sonra, bu dörtgen ayrıca çizgilerle yirmi dört haneye ayrılır ve küçük taşlarla oynanır (SDD, s. 64).*

Tuç:

Tunç (DS C12, s. 4773b). (krş. Bahraç DS C2, s. 488b)

Tunçtan dökme aşık (SDD, s. 23).

Tura Oyunu:

Düğünlerde oynanan bir çeşit oyun (bk. Tura DS C10, s. 3994a).

Sekiz on kişi halka şeklinde yere otururlar. Birisi "ebe" olarak tura ile oturanlardan birine vurur. Turayı onun yanına bırakır, kaçar. Öteki onu yani ebeyi takip eder. Yetişirse vurur; vurulan yine ebe olur (SDD, s. 121).

1.2.2.20. -U-

Uçtan:

İnce ve uzunca bir değneği yere çarparak atmak yoluyla oynanan bir oyun (DS C11, s. 4022b).

Bir çocuk oyunudur: Kalem kalınlığında birer metre uzunluğunda çubuklar ağaçtan kesilir. Baş tarafında 7-8 santimlik bir kısmı kabuklu bırakılarak geri tarafı soyulur. Oyuna adını veren bu çubuklara "uçtan" denilir. Oyuna katılacak çocuklar iki taraf olurlar ve bu çubuklardan birer deste hazırlarlar. Oyun belli bir çizgi üzerinde durularak 100-200 metre gibi kararlaştırılan bir mesafeye bu çubukları fırlatarak yetiştirmektir. Çubuk bir ucu el ayasına iliştirildikten sonra bir kavis teşkil etmek üzere eğilir. Öteki ucu şehadet parmağının uciyle tutulur. Hedefe fırlatılmak için parmak ucu bastırılarak birden bire kaydırılır. Hedefe yetiştirebilen oyuncular hangi tarafta daha fazla çıkarsa o taraf oyunu kazanmış sayılır (SDD, s. 122).

1.2.2.21. -Ü-

Üçleme:

Bir eşkenar dörtgeni dörde bölen çizgilerin kesişme noktaları üstüne çakıl taşı konularak, karşılıklı oynanan oyun (DS C11, s. 4056b).

İki çocukla oynanan bir oyundur: Bir kare çizilir. Bu kare kenarlara paralel iki çizgi ile dörde ayrılır. Çocukların ellerinde üçer taş bulunur. Birinci çocuk ilk taşını bir köşeye koyar. Sonra ikinci çocuk ilk taşını yine bir köşeye koyar. Bundan sonra birinci çocuk ikinci taşını başka bir köşeye, ondan sonra da ikinci çocuk ikinci taşını başka bir köşeye koyar. Birinci çocuk üçüncü, ikinci çocuk da üçüncü taşlarını koyarlar. Taşlar konduktan sonra nöbetle taşlarını bulunduğu köşeden bir öteki köşeye geçirirler. Hedef, oyuncunun kendi taşlarını bir çizgi üzerindeki üç köşeye sıralıyabilmesidir. Her oyuncu, karşıdakiinin taşlarını bir sıraya getirmemek için kendi taşını onun taşları arasında sürmeğe, aynı zamanda kendi taşlarını bir sıraya getirmeye çalışır. Kim daha evvel bunu yapabilirse bir sayı kazanır (SDD, s. 125).

Üğdül:

Ödül (DS C11, s. 4059b).

Düğüne getirilen hediye hayvan. Güreş veya yarış gibi müsabakalarda derece alanlara verilen mükâfat, bahşiş (SDD, s. 125).

Üzellik:

Tütsüsü nazara iyi geldiğine inanılan kokulu bir ot (DS C11, s. 4084b).

Nazar otu. *Bir kimseye nazar değmesin diye ateşe atılan susam büyüklüğündeki bu tohum, çıtır çıtır ses çıkararak yandığı sırada dumanı koklanır. Bu sırada tekerlemeler söylenir. Kıraç yerlerde mezarlıklarda yetişen nohut büyüklüğünde bir kese içindeki tohumları, ipliğe dizilerek evlerde süs ve göz (nazar) değmesine karşı kullanılan ve ateşe atılıp dumanı koklanan bir çeşit yabani sedef otu (SDD, s. 126).*

Üzerlik:

Tütsüsü nazara iyi geldiğine inanılan kokulu bir ot (DS C11, s. 4085a).

Nazar otu. *Bir kimseye nazar değmesin diye ateşe atılan susam büyüklüğündeki bu tohum, çıtır çıtır ses çıkararak yandığı sırada dumanı koklanır. Bu sırada tekerlemeler söylenir. Kıraç yerlerde mezarlıklarda yetişen nohut büyüklüğünde bir kese içindeki tohumları, ipliğe dizilerek evlerde süs ve göz (nazar) değmesine karşı kullanılan ve ateşe atılıp dumanı koklanan bir çeşit yabani sedef otu (SDD, s. 126).*

1.2.2.22. -Y-

Yalak:

Tavukların su içtikleri kap. Köpeklere yem ve su verilen taştan, ağaçtan oyularak yapılan kap (DS C12, s. 4810a).

Üzerine çelik konmak üzere açılan ince uzun çukur (SDD, s. 128).

Yanaşma:

Uşak, hizmetçi (DS C11, s. 4160b).

Tiko oyununda ebeye verilen addır (SDD, s. 128).

Yediye:

Kasımın ikinci haftası (DS C11, s. 4222a).

Çiftçi halk takvimine göre ocak ayı ile şubatın iki, üç haftasına denir ki tohum ekme zamanıdır. Bu zaman içinde koyunlar kuzular. Bundan sonra "beşe" gelir (SDD, s. 128).

Yergin:

Çiftçilikte, tohum atılması sakıncalı görülen birkaç gün (DS C11, s. 4251a).

Hava elverişli olsa bile çiftçilerin ekin ekmeyi iyi saymadıkları günlerdir. *Yılda iki yergin vardır: Kasımdan on gün evvel ve sonra, zemheriden altı gün evvel ve sonra* (SDD, s. 129).

Yom:

Gelenek, örf. Türkü, nükte (DS C11, s. 4292b).

Gelin alayında söylenen mânalı şiir ve hicviyedir. Bu âdet memleketimizin birçok yerlerinde vardır: Gelinin odasına "yom ağacı" denilen Noel ağacına benzer dallı budaklı bir ağaç konulur. Dallar beyaz ve sarı sırma tellerle süslenir. Üzerine çeşitli renklerde tüller örtülerek davetlilere arzedilir. Gelin davetlilerin getirdikleri düğün hediyeleri Yom ağacına konurken orada hazır bulunan Yomcu, yani hicviyeci hale uygun, tatlı nüktelerle dolu bir iki mısra söyler. Bu sözler odayı kahkaha tufanına boğar (SDD, s. 130).

Yuf:

Boş, karşılıksız (DS C11, s. 4311a).

Çelik çomak oyununda oyuncunun havadaki çeliği vuramaması durumuna denir (SDD, s. 130).

Yüzük Oyunu:

Kışın, evde oynanan bir oyun (DS C11, s. 4338b).

Kış geceleri evlerdeki toplantılarda oynanan bir oyundur. *Oyuncular iki taraf olurlar. Ortaya kahve tepsi ile birlikte yedi fincan gelir. Birinci taraf bu tepsiyi görünmiyen bir köşeye götürür ve fincanlardan birinin altına bir yüzük saklar. Bütün filcanları da tepsi içinde yüzükoyun çevirdikten sonra öbür tarafın önüne getirir. İkinci taraf birinciye hiç sayı vermemek için altında yüzük bulunan filcanı ilk tahminde bulmalıdır. Kaldırdıkları ilk filcanın altında yüzük çıkarsa, birinci taraf hiç sayı alamaz ve saklama sırası ikincilere geçer* (SDD, s. 131).

1.2.2.23. -Z-**Zamah, (Zamak):**

Eğlenti, şenlik. Oyun (DS C11, s. 4345b).

Köy düğünlerinde geceleyin ateş etrafında delikanlılar tarafından, toplu bir halde oynanan sinsin oyununun diğer adıdır (SDD, s. 112).

1.2.3. Derleme Yeri Eksiklikleri veya Farklılıkları Olan Kelimeler ve Kelime Grupları

Bu kısımda “Folklor Sözleri”ndeki kelime ve kelime gruplarının derleme yerleri, “Derleme Sözlüğü”ndeki derleme yerleri ile karşılaştırılmış ve derleme yeri eksikliği veya farklılığı olan maddeler alfabetik olarak sıralanmıştır. Öncelikle her iki eserdeki tanımlar kısaca verilmiş ve parantez içerisinde derleme yerleri gösterilmiştir. Daha sonra açılan parantezde ise sayfa numaraları verilmiştir. “Derleme Sözlüğü”nde yer almayan derleme yerleri ise koyu punto ile gösterilmiştir.

1.2.3.1. -A-

Ağırlık:

Başlık parası. (Afyonkarahisar) (DS C12, s. 4407b)

Kız evine, erkek tarafından gönderilen hediye. (**Mersin**)

Düğünlerde oğlan tarafının kız tarafına verdiği para veya elbiselik eşya. (**Ankara, Gaziantep, Konya, Manisa, Giresun, Aydın, Adana, Manisa**) (SDD, s. 13)

Akarca:

Kemik veremi (Uşak, Isparta, Denizli, Kütahya, Eskişehir, Kastamonu, Sivas, Kayseri, Niğde, Konya) (DS C1, s. 139a).

Osteit tüberküloz fistüle (akan kemik veremi) (**Kırşehir**) (SDD, s. 11).

Akılğan:

Ağacın kabuğu ile gövdesi arasındaki ince tabaka (Çorum) (DS C1, s. 151a).

Çam sakızının adıdır. Nefes darlığı için hap yapılarak yutulur (**Tokat**) (SDD, s. 11).

Alaşa:

Bir çeşit deri hastalığı (Niğde) (DS C1, s. 200a).

“Beras-abraşlık” hastalığına verilen addır (**Çankırı**) (SDD, s. 13).

Al Basma:

Loğusa kadınlarda görülen bir hastalık, loğusa humması (Uşak, Kütahya, İstanbul, Amasya, Gümüşhane, Kilis, Hatay, Sivas, Ankara, Kayseri, Niğde, Konya, Mersin, Antalya) (DS C1, s. 207a).

(a) Halk inancına göre “Al karısı”nın yaptığı bir loğusa hastalığı (**Sinop, Erzurum, Erzincan, Giresun, Gaziantep**) (SDD, s. 13).

Al Bastı:

Çok ağlama sonundaki bayılma hâli (Denizli) (DS C2, s. 208a).

(b) Al karısının yaptığı bir çocuk hastalığı (**Ordu**) (SDD, s. 15).

Al Karısı:

Loğusa ve yeni doğmuş bebeklere musallat olarak onları boğduğu sanılan ve samanlıkta dolaşarak atların yelesini ördüğüne inanılan görüntü (Tokat, Gümüşhane, Erzurum, Erzincan, Sivas) (bk. Alkarısı DS C1, s. 222b).

Halk inancına göre "al bastı" hastalığını yaptığı sanılan kötü bir ruhtur (**Sinop, Samsun, Erzurum**) (SDD, s. 16).

Ana Yolluğu:

Düğünde kızın annesine verilen elbiselik kumaş (Bolu) (DS C1, s. 254a).

Oğlan tarafından kızın anasına armağan edilen kumaş (**Erzincan**) (SDD, s. 17).

Arap Oyunu:

Düğünlerde büyükler tarafından oynanan eğlenceli bir oyun (İğdır, Kars) (DS C1, s. 299b).

(a) Güneyde Türkmenler, İlbeyliler, Baraklar arasında oynanan temsili bir oyundur (**Cenupta Türkmen Oymakları, C1**) (SDD, s. 17).

(b) Oyuncunun yüzünü boyayıp aba giyerek ve bazı beyitler söyleyerek düğünde oynadığı bir oyundur (**Ankara**) (SDD, s. 17).

(c) İki adamın kendilerini siyaha boyayıp kadın kılığına girerek düğünlerde oynadıkları bir oyundur (**Erzurum**) (SDD, s. 18).

Arılık:

Bir hastalığı ilaç veya okuyup üfleyerek geçirmeye çalışan kimseye verilen ücret, bahşış **(Isparta, Niğde)** (DS C1, s. 320a).

(a) Hastayı okuyana, yani üfürükçüye, kurşun dökücüye verilen para, ücret **(Konya, Mersin)** (SDD, s. 19).

Doğum, sünnet gibi olaylarda verilen bahşış (Mersin) (DS C1, s. 320a).

(b) Bir evde doğum olduğu veya eve gelin geldiği zaman göz aydını olarak getirilen hediye **(Konya)** (SDD, s. 19).

Ateşpare:

Bir çeşit deri hastalığıdır (Ankara) (DS C12, s. 4428a).

Yılcancık hastalığının bir diğer adı (Ankara, **Afyonkarahisar**) (SDD, s. 24).

Atmer:

Çukurunun içine kurşun dökülerek ağırlaştırılmış, oyun oynanılan büyükçe aşık (Niğde) (DS C1, s. 372b).

Baş aşık. Kendisiyle diğer aşıklara vurulan iri aşık **(Kahramanmaraş, Kayseri, Konya, Sivas, Kırşehir, Gaziantep, Niğde, Erzurum, Adana, Kütahya, Ankara)** (SDD, s. 21).

Avat:

Hediye, armağan (İzmir) (DS C1 s. 377b).

(a) Düğün hediyesi olarak gelen şeker, filcan gibi eşyanın karşılığında gönderilen pirinç, tencere gibi hediye **(Muğla)** (SDD, s. 25).

Kızı gelin evinden alırken verilen bahşış (Antalya) (DS C1 s. 377b).

(b) Kız, gelin evinden götürülürken istenilen bahşış **(Aydın)** (SDD, s. 25).

1.2.3.2. -B-

Bacılık:

Kardeş yerine tutulan yakın arkadaş, kardeşlik (Afyonkarahisar, Burdur, Ordu, Gümüşhane, Erzincan, Kahramanmaraş, Sivas, Antalya) (DS C2, s. 458a).

Birbirlerini çok seven kadınların kendilerini kardeş saymalarıdır (**Giresun**) (SDD, s. 27).

Bağlamak:

Büyülemek, aldatmak (Amasya, Tokat, Gümüşhane, Malatya, Yozgat, Niğde) (DS C2, s. 483a).

Bir erkeğin kadınla cinsî münasebette bulunmaması için büyü yapılmasıdır (**İstanbul**) (SDD, s. 28).

Belek:

Pehlivanlara veya düğünde at yarışlarına katılan binicilere verilen hediye, bahşış (Afyonkarahisar, Isparta) (DS C2, s. 609b).

(b) Pehlivanlara, seymenlere verilen hediye (**Denizli, Konya**, Afyonkarahisar, Isparta) (SDD, s. 34).

Bellik:

Nişanlanan kıza verilen hediye veya takılan altın (Balıkesir, Sivas) (DS C2, s. 623a).

Söz kesilen bir kıza erkek tarafından gönderilen küçük ziynet eşyası veya başka bir hediye (**Denizli**) (SDD, s. 34).

Bıçak Oyunu:

Büyük bıçaklarla, iki kişi tarafından, yapmacık saldırışlarla oynanan oyun (İstanbul, Trabzon) (DS C2, s. 655b).

İki kişinin bıçakla mücadelesini temsil eden bir oyundur (**Erzincan**) (SDD, s. 36).

Bire:

Nisan (İstanbul) (DS C2, s. 699a).

Çiftçi halk takvimine göre "üçe"den sonra gelen ekin biçme zamanıdır (**Gaziantep**) (SDD, s. 37).

Bölek:

Hediye (Eskişehir) (DS C2, s. 768a).

Nişanlı kız veya erkek tarafından karşı tarafın akrabasına gönderilen hediye (**Denizli**) (SDD, s. 38).

Pehlivanlara, seymenlere verilen hediye **(Denizli, Konya, Afyonkarahisar, Isparta)** (SDD, s. 34).

1.2.3.3. -C-

Can Aşı:

Ölünün ardından, canı için verilen yemek (Artvin, Kayseri, Ordu) (DS C3, s. 854b).

Ölünün canı için, yani sadakası olarak dağıtılan yemek **(Malatya)** (SDD, s. 39).

Cicoz:

Yüzük oyunu (Balıkesir) (DS C3, s. 960a).

Bir çocuk oyunudur **(Çanakkale, Denizli, Sinop)** (SDD, s. 42).

1.2.3.4. -Ç-

Çambuş:

Aşık oynanırken sakalarını birbirini geçmek atan iki tarafın aşıklarının bir çizgiye gelmesi (Nevşehir) (DS C3, s. 1064a).

İki kişinin birbirini geçmek üzere attıkları eneklerin bir hizaya gelmesi **(Kırşehir)** (SDD, s. 46).

Çatalmatal:

Bir çeşit çocuk oyunu (Balıkesir, Erzurum) (DS C3, s. 1088a).

Çocukların birbirlerinin üzerine binip altındakinin görmeyeceği şekilde yaptığı işareti diğerinin bilmeye çalıştığı bir oyun **(Konya)** (SDD, s. 46).

Çekkem:

Dövüldüğü zaman yapışkan olan bir bitki (Diyarbakır) (DS C3, s. 1114b).

Toparlak bir tohum olup, ezildiği zaman yapışkan bir hale gelir. Çıbanlara yapıştırılır. Cerahati çeker **(Gaziantep)** (SDD, s. 46).

Çekem Sakızı:

Bir çeşit ot yağı (Kahramanmaraş) (bk. Çekkem Sakızı DS C3, s. 1114b).

Toparlak bir tohum olup, ezildiği zaman yapışkan bir hale gelir. Çıbanlara yapıştırılır. Cerahati çeker **(Gaziantep)** (SDD, s. 46).

Çeyreklemek:

Çocuğu yüzüstü yatırıp sağ elini sol ayağı, sol elini sağ ayağı uçlarına dokundurmak (Kocaeli) (DS C3, s. 1156a).

Kundağı çözülen bir çocuğa bazı beden hareketlerini uygulamak âdetidir (**Sinop, İstanbul**) (SDD, s. 50).

Çığırdım:

Düğünlerde, davetlilerin verdikleri bir hediye, üç beş kat fazla olarak söyleme geleneği (Çanakkale) (DS C3, s. 1161a).

Düğünden birkaç gün evvel oğlan evi tarafından kız evine gönderilen hediyedir (**Bursa**) (SDD, s. 51).

Çığıt:

Hamile kadınların yüzünde görülen koyu renkli leke (Afyonkarahisar, Isparta, Denizli, Aydın, Manisa, Çanakkale, Eskişehir, Bolu, Çankırı, Elazığ, Malatya, Kahramanmaraş, Ankara, Niğde, Konya, Antalya, Muğla) (DS C3, s. 1162b).

Gebe kadınların yüz, göğüs ve ellerinde meydana gelen sarı veya kahverengi ufak lekeler, sis (Aydın, Ankara, **Yozgat, Sivas**, Kastamonu, Çankırı, Konya, Antalya, Isparta) (SDD, s. 51).

Çızılı:

Bir çocuk oyunu (Çorum) (DS C3, s. 950a).

Bir aşık oyunu (**Kırşehir**) (SDD, s. 54).

Çintiyan:

İçi astarlı kadın donu, şalvar (Erzincan, Gaziantep, Kayseri) (DS C3, s. 1230a).

Basma, keten veya pazenden yapılan, ancak dizlere kadar olan, süslü, işlemeli kısa dondur (**Çanakkale**) (SDD, s. 53).

Çömçe Gelin:

Çocukların süpürgeyi gelin yaparak oynadıkları oyun (Van, Kahramanmaraş) (DS C3, s. 1285b).

İlkbahar kurak gittiği ve yağmura çok ihtiyaç duyulduğu zaman, eski bir geleneğe uyularak, çocuklar tarafından yapılan bir tören (**Gaziantep, Kahramanmaraş**) (SDD, s. 57).

Çur Etmek:

Oyunu bozmak (Amasya, Bayburt, Kars) (DS C3, s. 1305a).

Aşık oyunları oynandığı sırada oyuna girmemiş olan birtakım çocuklar oyuncuların dalgın bir zamanında aşıkları kapıp kaçırmaları (**Erzincan, Erzurum**) (SDD, s. 60).

1.2.3.5. -D-

Dakı:

Nişan ve düğünde geline takılan ziynet (Burdur, İzmir, Tokat, Eskişehir, Kocaeli, İstanbul, Ankara, Kayseri, Kırklareli) (DS C4, s. 1331a).

Düğünde geline, sünnette oğlana, yeni doğan bir çocuğa takılan altın (İzmir, Kocaeli, **Afyonkarahisar, Giresun, Samsun, Bilecik, Bursa, Isparta, Çanakkale**) (SDD, s. 116).

Dalak Kesmek:

Fazla büyümüş dalağı şamanlıktan kalma bir usulle tedavi etmek (Kocaeli, Niğde) (DS C4, s. 1336b).

Ocaklı, izinli kimseler tarafından iki şekilde yapılan tedavi yöntemi (**Sinop**) (SDD, s. 111).

Danışık Yemeği (Ekmeği):

Düğün yapacak olanın danışmak için komşularını davet ettiği toplantı (Balıkesir, Çorum, Amasya, Gümüşhane, Ankara, Kayseri) (DS C4, s. 1361a).

Düğüne hangi köylerden kimlerin çağırılacağı ve davetlilerden bazılarının köy ileri gelenlerinden kimlerce kondurulacağı (misafir edileceği) hakkında danışıkta bulunmak üzere oğlan babası tarafından köy ileri gelenlerine verilen birkaç sofralık yemek (Kayseri, **Bursa**) (SDD, s. 61).

Diş Hediği (Buğdayı):

Çocukların, ilk dişi çıktığı zaman, buğday, bakla, fasulye ve nohut pişirilerek yapılan, eş dostla yenilen aş (Sivas) (DS C4, s. 1523b).

Çocuk ilk dişini çıkardığı zaman pişirilen ve törenle yenilen buğday (**İstanbul, Gaziantep**) (SDD, s. 63).

Dokurcun, (Tokurcun):

Dokuztaş oyunu (Uşak, Isparta, Tokat, Eskişehir, Erzincan, Konya, Mersin, Adana, Edirne) (DS C4, s. 1541a).

Dokuz taşla oynanan bir oyun (**Yozgat**, Eskişehir, Tokat, Konya, **Bursa**) (SDD, s. 64).

Domuz:

Çocukların oynadıkları bir oyundur. Bu oyunda çukur üzerine çubuklar dizilir ve üzerinden çukura düşmeden geçilmeye çalışılır (Bolu) (DS C4, s. 1555b).

Daire içinde döndürülen topaca diğer oyuncunun topacı çarptırarak dışarıya çıkarmaya çalıştığı bir oyun (**Yalova, İstanbul**) (SDD, s. 65).

1.2.3.6. -E-

Elim Elim Epenek:

Küçük çocukların oynadıkları bir çeşit oyun (Sivas) (bk. Elim Elim Öpelek DS C5, s. 1718a).

Yedi sekiz yaşlarındaki kız ve erkek çocukların oynadıkları bir oyun (**Erzincan, İstanbul**) (SDD, s. 69).

Enek:

Çocukların oynadığı aşığın en büyüğü ve en güzeli (Tokat, Eskişehir, Amasya, Gümüşhane, Gaziantep, Sivas, Kayseri, Konya) (DS C5, s. 1749a).

Baş aşık. Kendisiyle diğer aşıklara vurulan iri aşık (**Kahramanmaraş**, Kayseri, Konya, Sivas, **Kırşehir**, Gaziantep, **Niğde**, **Erzurum**, **Adana**, **Kütahya**, **Ankara**) (SDD, s. 70).

Ergencelik:

Dul bir kadının, genç bir erkekle evlendiği zaman kocasına verdiği armağan, tazminat (Sinop, Gaziantep, Kahramanmaraş, Hatay) (DS C5, s. 1768a).

Daha evvel evlenmemiş bir erkeğe varan kadının kocasına verdiği hediye (Gaziantep, Kahramanmaraş, Sinop, **Konya**) (SDD, s. 70).

Erkeği Bağlamak:

Erkeği büyüleyerek cinsî bakımdan iktidarsız kılmak (Amasya, Tokat, Gümüşhane, Malatya, Yozgat, Niğde, Kırıs) (bk. Bağlamak DS C2, s. 483a).

Bir erkeğin kadınla cinsî münasebette bulunmaması için büyü yapılması (**İstanbul**) (SDD, s. 70).

1.2.3.7. -G-

Gelin Uğuru:

Gelin, damadın evine giderken duvağı üzerinden serpilene un, üzüm vb şeyler (Burdur) (DS C6, s. 1982b).

Gelinin, güveyi evine girerken etrafına veya yolu üzerine üzüm, yahut su serpmesi (**Samsun**) (SDD, s. 72).

Gelin Yanısı:

Düğünün ertesi günü yapılan eğlence (Afyonkarahisar, Isparta, Sivas, Konya) (DS C6, s. 1982b).

Zifaf gecesinin ertesi günü gelin evinde kadınların toplanıp yemeleri ve âyenk yapmaları (**Kütahya**) (SDD, s. 72).

Güdek:

Oyunda ebelik (Burdur, Zonguldak, Çorum, Samsun, Amasya, Antalya, Muğla) (DS C6, s. 2211b).

Oyun ebesi (**Edirne**) (SDD, s. 74).

1.2.3.8. -H-

Halfene:

Ortaklaşa getirilen malzeme ile yapılan yemek ve eğlence (Isparta, Gümüşhane, Kars, Erzurum, Erzincan, Elazığ, Sivas, Kayseri) (bk. Halfene DS C7, s. 2344a).

Birkaç kimsenin, beraberce yiyecekleri yemek için yapılacak masrafı aralarında paylaştırmaları veya herkesin kendi evinde yaptırdığı yemeği getirerek hepsini bir sofrada beraberce yemeleri usulü (**Gaziantep**) (SDD, s. 75).

Holla:

Çelik çomak oyununda çomak (Artvin, Erzurum) (DS C7, 2397a).

Çeliği vurmak için kullanılan değnek, çomak (**Ankara**) (SDD, s. 49).

Hot:

Çocukların değnekle, kutu, yuvarlak taş ya da aşık büyüklüğünde bir ağaç parçasına vurarak oynadıkları oyun (Düzce, Bolu, Kars, Çankırı, Sivas) (DS C7, . 2417a).

Çankırı'da çocukların değnekle oynadıkları bir oyun (**İstanbul**) (SDD, s. 77).

1.2.3.9. -I-

Irvasa:

Boş inancı olanlarca hastalığı iyi ettiğine inanılan büyü, kocakarı ilacı (Isparta, Konya, Antalya, Muğla) (DS C7, s. 2488b).

Bazı hastalıkları sağıaltmak için başvuru alan afsun, üfürük, iplik bağlama, kurşun dökme, ırıklama, muska, büyü, kocakarı ilâçları gibi şeyler ve bunlarla yapılan tedavi (**Mersin**, Muğla, Isparta, Konya, Antalya, **Manisa**, **Adana**, **Sivas**) (SDD, s. 78).

1.2.3.10. -İ-

İlişik:

Boş inanca göre cin çarpmış kimse (Isparta) (DS C7, s. 2527b).

Al bastı hastalığına denilir (**Giresun**) (SDD, s. 79).

1.2.3.11. -K-

Kahn:

Çeyiz (Sivas, Kayseri) (DS C12, s. 4531a).

(a) Evlenecek erkeğin kız tarafına verdiği para ve eşya. (**Kilis**, **Gaziantep**, **Adana**, Kayseri, **İzmit**, **Ankara**, **Konya**, **Niğde**, **Kırşehir**, **Urfa**, **Balıkesir**, **Erzurum**)

(b) Geline erkek tarafından gönderilen başlık, taç. (**Malatya**, **Çorum**, **Erzurum**)

(c) Evlenmeden önce verilen eşya ile bu yolda yapılan tören. (**Bursa**)

(d) Evlenecek kızın çeyizi (SDD, s. 80) (**Antalya**, **Sinop**, **Bayburt**, **Konya**, **Sivas**).

Karakış:

Kışın ilk ayları (Çorum) (DS C12, s. 4534a).

Halk takvimine göre, Aralık ayının sonundan yirmi ikisine kadar olan on iki günlük müddete denilir (**Afyonkarahisar**) (SDD, s. 81).

Karık:

Kara bakmakla oluşan göz hastalığı (Kars) (DS C12, s. 4535b).

(a) Her taraf karla kaplanmış olduğu zaman güneşli havalarda kardan akseden ışığın göze zarar vermesinden ileri gelen bir hastalıktır (**Ağrı**) (SDD, s. 82).

Bir göz hastalığı (Rize) (DS C8, s. 2661b).

(b) Atların ve başka hayvanların gözlerine inen bir pus hastalığı (**Ağrı**) (SDD, s. 82).

Kayrak:

Yassı ve düz taşla oynanan kaydırak oyunu (Aydın, Manisa) (DS C8, s. 2706b).

Kaydırak oyununun bir diğer adıdır (**Burdur**) (SDD, s. 86).

Kervan Kıran:

Sabah en erken görülen yıldız (Konya, Yunanistan) (bk. Kervankıran DS C12, s. 4547a).

Mevsime göre bazan güneş doğmadan önce, bazan güneş battıktan sonra görünen çok parlak bir yıldız (**Çanakkale, Bilecik, Antalya, Kayseri, Kütahya, Kocaeli, Çankırı, Erzincan, Sivas, Kastamonu, Konya, Niğde, Erzurum, Kilis, Gaziantep, Malatya, Yozgat, Balıkesir, Tekirdağ, Van, Edirne, Samsun, Denizli, Ankara, Bolu, Afyonkarahisar, Hatay, İzmir, Bursa, Nevşehir, Muğla, Mersin, Amasya**) (SDD, s. 87).

Kıttırmak:

Aşık oyununda, aşığı sıkarak, döndürerek atmak (Niğde) (bk. Kıtırmak DS C8, s. 2848a).

Aşığı enek ile dibinden vurmak (**Balıkesir**) (SDD, s. 88).

1.2.3.12. -M-**Mene:**

Çocuk oyunlarında kale olarak kazılan çukur (Afyonkarahisar) (DS C9, s. 3160b).

Üzerine çelik konmak üzere açılan ince uzun çukur (**Konya**) (SDD, s. 98).

Moza:

Bir çocuk oyununda kaleye dikilen taşı vurmak için atılan taş (**Çanakkale**) (DS C9, s. 3212b).

Çocukların kuka oynarken ortaya diktikleri yuvarlak şey (**Erzincan**) (SDD, s. 98).

1.2.3.13. -O-

Okunculuk:

Düğüne çağırmak için gönderilen armağan (şeker, mendil, terlik, mum vb. küçük şeyler) (Balıkesir) (DS C9, s. 3276a).

Köy düğünlerinde, düğüne davet için gönderilen mum veya şeker gibi hediyeler (**Çanakkale**) (SDD, s. 101).

Okuntu:

Küçük armağanlarla yapılan düğün çağrısı (Isparta, Aydın, Bursa, orum, Antalya) (DS C9, s. 3276a).

Düğüne davet etmek için gönderilen armağan (**Gaziantep**) (SDD, s. 101).

Oma Durmak:

Aşık oyununda aşığın dik durması (Bayburt, Gümüşhane) (bk. Omba DS C9, s. 3279b).

Aşık, tepelerinden biri üzerine dik durmak (**Gaziantep**) (SDD, s. 102).

1.2.3.14. -Ö-

Örfene:

Ortaklaşa para ya da getirilen yemekle yapılan toplantı (Hatay) (bk. Hörfene DS C7, s. 2434b).

Halfene âdetinin diğer adı (**Samsun**) (SDD, s. 103).

1.2.3.15. -P-

Patlangaç:

Çamurdan yapılan ve patlatılan bir çeşit oyuncak (Denizli) (DS C9, s. 3412a).

Taktakı oyuncağının diğer adıdır (**Isparta**, Denizli, **Kayseri**) (SDD, s. 104).

Patlanguç:

Tabanca gibi ses çıkartan bir çocuk oyuncağı, patlangıç (Giresun, Trabzon) (DS C9, s. 3412a).

Taktakı oyuncağının diğer adı (**Sinop**, **Ordu**) (SDD, s. 104).

1.2.3.16. -S-

Sacı:

Düğün armağanı (İzmir, Bursa, Eskişehir, Çorum, Samsun, Amasya, Giresun, Kars, Erzurum, Sivas, Ankara, Kayseri, Konya) (DS C10, s. 3508b).

Düğüne davet edilenlerin ve en çok kadınların getirdikleri koç, koyun, dana veya mutfak takımı gibi hediyeler (Ankara, İzmir, Konya, Giresun, Çorum, **Manisa**, Samsun, **Çankırı**, Bursa, Amasya, **Eskişehir**, Erzurum, **Bayburt**, **Gümüşhane**, Kayseri, Sivas, **Yozgat**, Çorum, **Edirne**) (SDD, s. 104).

Sağır Ay:

Ağustos ayı (Erzincan, Elazığ) (bk. Sağır Ayı DS C10, s. 3513b).

Ağustos ayı (**Nevşehir**, **Niğde**, Erzincan) (SDD, s. 105).

Saka:

Aşık oyununda elde kullanılan büyük aşık (Eskişehir, Erzincan, Ankara, Kırşehir, Niğde) (DS C10, s. 3517a).

Baş aşık. Kendisiyle diğer aşıklara vurulan iri aşık (**Kahramanmaraş**, **Kayseri**, **Konya**, **Sivas**, **Kırşehir**, **Gaziantep**, Niğde, **Erzurum**, **Adana**, **Kütahya**, Ankara) (SDD, s.105).

Samah:

Düğünde yapılan çalgılı, yemekli eğlence (Isparta, Niğde) (DS C10, s. 3530a).

Güveyinin zifaktan bir gece evvel, arkadaşlarıyla birlikte yaptığı çalgılı ve içkili eğlenti (**Bolu**, **Konya**, Isparta, Niğde) (SDD, s. 107).

Sâmen:

Köyden köye gelin almaya giden güvey yanlısı, atlı, davullu, zurnalı, silahlı ve cepken giyinmiş delikanlı alayı (Kayseri, Kahramanmaraş, Adana) (DS C10, s. 3531b).

Köy düğünlerinde, başka köylerden gelerek gelin alma alayına katılan ve kafilenin önünde giden atlılar (Kayseri, **Kırşehir**, Adana, **Hatay**) (SDD, s. 107).

Sançmak:

Tasarlamak, içinden geçirmek. Şansını denemek (Erzurum) (DS C12, s. 4669b).

Hıdırellez günü kadınların niye tutmasıdır ki ne çıkacağı mâni ile belli olur (**Bayburt, Gümüşhane**) (SDD, s. 107).

Savu Sağmak:

Ağıt söylemek, yas tutmak (Samsun) (bk. Savu Satmak DS C10, s. 3556b).

(a) Kına gecesinde gelinin kınası yakılırken, anasından, babasından, kardeşlerinden ayrılacağını, onun lisanından, ağıya ağıya anlatmak (**Sinop**) (SDD, s. 108).

Ölünün arkasından ağıt söylemek (Çorum) (bk. Savu Savmak DS C12, s. 4675a).

(b) Ölen genç bir kızın veya erkeğin ahlâkî meziyetlerini hayatını hülâsa hatırasını türkü şeklinde ağıyarak sayıp dökmek (**Sinop**) (SDD, s. 108).

Saya Gezmesi:

İlginç giysiler giyip çeşitli görünümde gece evleri dolaşarak aldatmacalı bir çeşit oyun oynamak, beklenmedik davranışlar yapmak (Ankara) (bk. Saya Gezmek DS C12, s. 4675b).

(a) Kış mevsiminin yarısı geçince, köy delikanlılarının geceleyin içlerinden birine gelin elbisesi giydirip şarkı ve türkü ile ev ev dolaşarak bulgur, tarhana, yumurta, ceviz gibi şeyler toplamaları (Ankara, **İstanbul**).

(b) Saya gezme, çocukların, Ramazanda Mâni söyliyerek kapı kapı dolaşmaları (**Çanakkale**) (SDD, s. 108).

Semet:

Düğünde oynanan yumurta oyunu (Kastamonu) (DS C10, s. 3579b).

Taşköprü köylerinde, düğün sırasında, gelin alayı tarafından tertiplenen, yumurtayı vurma eğlencesi (**İstanbul**) (SDD, s. 110).

Seviş:

Düğünde güveye arkadaş ve akrabalarının verdikleri armağan (İzmir, Kütahya) (DS C10, s. 3594b).

Düğünlerde davet edilenlerin götürdüğü hediye (**Balıkesir**) (SDD, s. 111).

Sinsin:

Gece ateş çevresinde oynanan bir çeşit oyun (Tokat, Eskişehir, Çankırı, Çorum, Van, Kahramanmaraş, Sivas, Ankara, Kayseri, Niğde, Mersin) (DS C10, s. 3644a).

Köy düğünlerinde geceleyin ateş etrafında delikanlılar tarafından, toplu bir halde, oynanan bir oyun (**Sinop, Samsun, Adana, Kırşehir, Amasya, Çorum, Ankara, Çankırı**) (SDD, s. 112).

Söbe:

Saklambaç oyunu (Isparta) (DS C12, s. 4704b).

Saklambaç oyununun diğer adı (**Ankara**) (SDD, s. 114).

1.2.3.17. -Ş-

Şakıldak:

İçinden şıkır şıkır ses çıkan bir çocuk oyuncağı (Kayseri) (DS C10, s. 3736a).

Bir çocuk oyuncağı (**Ordu**) (SDD, s. 115).

1.2.3.18. -T-

Tay Geldi:

İkinci kez evlenen kadının yanında götürdüğü çocuk (Denizli, Çorum, Malatya) (bk. Taygeldi DS C12, s. 4744b).

Evlenen dul bir kadının üvey baba evine yanında getirdiği çocuk (**Bilecik, Burdur, Manisa, Samsun, İzmir, Balıkesir, Muğla, Antalya, Ankara, Konya, Denizli, Kırşehir, Çankırı**) (SDD, s. 118).

Tohum Kavut:

Oğlan evinden kız evine yollanan armağan (Gaziantep, Kahramanmaraş) (DS C10, s. 3946a).

Oğlan evinden kız evine gönderilen çerez (**Konya, Kahramanmaraş**) (SDD, s. 120).

Toka:

İplik makarası (İzmir, Balıkesir, Çorum, Samsun, Kırşehir, Kayseri) (DS C10, s. 3946b).

Oyunda hedef olarak, vurmak için dikilen taş (**Bilecik**) (SDD, s. 120).

Tokurcun:

Dokuztaş oyunu (Çanakkale, Bursa, Konya, Adana) (DS C10, s. 3951a).

Dokuz taşla oynanan bir oyun (**Yozgat, Eskişehir, Tokat, Konya, Bursa**) (SDD, s. 64).

Tura:

Kimi oyunlarda ebeye vurmak için kullanılan düğümlemiş mendil (Manisa, Bilecik, Bolu, Çankırı, Sivas, Kayseri, Niğde, Konya, Mersin) (DS C10, s. 3994a).

Büyük bir mendili veya birkaç parça bezi büküp kıvırmak suretiyle yapılan ve bazı oyunlarda ebe olanlara veya cezalılara vurmakta kullanılan kamçı (Niğde, **Gaziantep, Sinop, Samsun**) (SDD, s. 121).

Tura Oyunu:

Düğünlerde oynanan bir çeşit oyun (Kahramanmaraş, Kayseri) (bk. Tura DS C10, s. 3994a).

Sekiz on kişinin halka şeklinde yere oturarak oynadıkları bir çocuk oyunu (**Niğde, Giresun**) (SDD, s. 121).

Tutu:

Nişanlılara tarafların gönderdiği armağan (Isparta, Çankırı, Amasya, Ankara, Nevşehir, Niğde) (DS C10, s. 4001a).

Nişanlanan erkeğin kıza gönderdiği altın, küpe, bilezik gibi şeyler ve buna karşılık kızın oğlana gönderdiği çamaşır, havlu gibi hediyeler (Nevşehir, Niğde, Ankara, **Çanakkale, Antalya, Kırşehir**, Amasya) (SDD, s. 121).

1.2.3.19. -U-**Uğrasa:**

Hastalığa, cine, periye karşı okuyup üfleme, afsunlama (Manisa, Çanakkale, Sivas, Niğde, Adana, Mersin) (DS C11, s. 4027a).

Bazı hastalıkları sağıltmak için başvurulmuş afsun, üfürük, iplik bağlama, kurşun dökme, ırıklama, muska, büyü, kocakarı ilâçları gibi şeyler ve bunlarla yapılan tedavi (Mersin, **Muğla, Isparta, Konya, Antalya**, Manisa, Adana, Sivas) (SDD, s. 123).

Urasa:

Hastalığa, cine, periye karşı okuyup üfleme, afsunlama (Manisa, Çanakkale, Sivas, Niğde, Adana, Mersin) (DS C11, s. 4040b).

Bazı hastalıkları sağaltmak için başvurulun afsun, üfürük, iplik bağlama, kurşun dökme, ırıklama, muska, büyü, kocakarı ilâçları gibi şeyler ve bunlarla yapılan tedavi (Mersin, **Muğla, Isparta, Konya, Antalya**, Manisa, Adana, Sivas) (SDD, s. 123).

Urasalatmak:

Okuyup üfletmek, ovdurmak (Niğde) (DS C11, s. 44b).

Okutmak, afsunlatmak suretiyle tedavi ettirmek (**Manisa**) (SDD, s. 123).

1.2.3.20. -Ü-

Üzellik:

Tütsüsü nazara iyi geldiğine inanılan kokulu bir ot (Tunceli) (DS C11, s. 4084b).

Kıraç yerlerde mezarlıklarda yetişen nohut büyüklüğünde bir kese içindeki tohumları, ipliğe dizilerek evlerde süs ve göz (nazar) değmesine karşı kullanılan ve ateşe atılıp dumanı koklanan bir çeşit yabani sedef otu (**Gaziantep, Sivas, Çanakkale, Ankara, Ağrı, Samsun, Yozgat, Şanlıurfa, Niğde, Trabzon, Isparta, Balıkesir**) (SDD, s. 126-127).

Üzerlik:

Tütsüsü nazara iyi geldiğine inanılan kokulu bir ot (Afyonkarahisar, Isparta, Kocaeli, Elazığ, Sivas, Ankara, Kayseri, Niğde) (DS C11, s. 4085a).

Kıraç yerlerde mezarlıklarda yetişen nohut büyüklüğünde bir kese içindeki tohumları, ipliğe dizilerek evlerde süs ve göz (nazar) değmesine karşı kullanılan ve ateşe atılıp dumanı koklanan bir çeşit yabani sedef otu (**Gaziantep, Sivas, Çanakkale, Ankara, Ağrı, Samsun, Yozgat, Şanlıurfa, Niğde, Trabzon, Isparta, Balıkesir**) (SDD, s. 126).

1.2.3.21. -Y-

Yanıt:

Nişanlı yanların birbirine gönderdikleri armağan (Ankara) (DS C11, s. 4169b).

Gelinin güveğiye ve güveğinin yakın hısımlarına getirdiği kumaş, elbise gibi hediye (**Gaziantep**) (SDD, s. 128).

Yediye:

Kasımın ikinci haftası (Kahramanmaraş) (DS C11, s. 4222a).

Çiftçi halk takvimine göre ocak ayı ile şubatın iki, üç haftasına denir ki tohum ekme zamanı (**Gaziantep**) (SDD, s. 128).

Yılancık:

Kasıkta, kol altında ya da boyunda şişkinlik yaparak beliren bir hastalık, akarca (Çankırı, Sakarya, Sinop, Trabzon, Rize, Hatay, Kırşehir) (DS C11, s. 4264b).

Vücudun en fazla alt kısımlarında çıban ve yara şeklinde hasıl olan bir hastalık (**Ağrı, Yozgat**) (SDD, s. 129).

Yom:

Gelenek, örf. Türkü, nükte (Çanakkale, Çorum, Muğla) (DS C11, s. 4292b).

Gelin alayında söylenen mânalı şiir ve hicviye (**Kayseri**) (SDD, s. 130).

Yutuzmak:

Oyunda yenilmek (Hatay) (DS C11, s. 4322a).

Oyunda yenilmek, yutulmak (**Erzurum**) (SDD, s. 124).

Yüz Görümceliği:

Gerdek gecesi, gelinin yüzündeki duvağı açmak için güveyin verdiği armağan (Kütahya, Samsun, Niğde, Amasya) (bk. Yüzgörümcesi DS C11, s. 4336b).

Gerdeğe giren güveğinin, gelinin duvağını açarken verdiği hediye, yüz görümlüğü (**Tokat, Gaziantep**) (SDD, s. 131).

Yüzük Oyunu:

Kışın, evde oynanan bir oyun (Rize) (DS C11, s. 4338b).

Kış geceleri evlerdeki toplantılarda oynanan bir oyun (**Gaziantep**) (SDD, s. 131).

İKİNCİ BÖLÜM

2. “FOLKLOR SÖZLERİ” ADLI ESERİN TEMATİK DİZİNİ

“Folklor Sözleri”nde Türkiye Türkçesi ağızlarına ait önemli folklorik veriler bulunmaktadır. Eserin sonunda yer alan tematik dizinde bazı hatalar bulunmaktadır. Aynı zamanda yeterince detaylandırılmamış olan bu dizinde eksiklikler de söz konusudur. Bu yüzden yeni bir sınıflandırmanın yapılması gerekmektedir. Eserdeki tematik dizinin ana başlıkları şu şekildedir:

1. İnanmalar
2. Âdetler
3. Halk Hekimliği
4. Halk Takvimi
5. Oyunlar
6. Oyuncaklar
7. Süs Eşyası

Bu sınıflandırma çalışmayı oldukça genel hatlarıyla sınırlandırmıştır. Örneğin “Oyunlar” başlığına bakılacak olursa yalnızca “Halk Oyunları” ve “Çocuk Oyunları” olmak üzere iki başlıkta ele alınmıştır. Bu durumda da bütün oyunlar ve oyun terimleri tek başlıkta toplanmış olduğundan kullanışlı bir sınıflandırma olduğu söylenemez.

Sınıflandırmada baskı hatasından veya dikkatsizlikten kaynaklanan önemli hatalar da bulunmaktadır. Örneğin “Halk Takvimi” bölümüne dâhil edilen “yılancık” bir hastalık adı olmasına rağmen yanlış bölümde ele alınmıştır.

Bu çalışmada eserdeki tematik dizin eksik ve hatalı olduğu için eserin tematik dizini tarafımızdan yeniden hazırlanmıştır. Bu bölümde eserde yer alan bütün kelime ve kelime grupları temalarına göre gruplandırılmıştır. Daha detaylı bir sınıflandırma yapılarak 9 ana başlıkta ele alınmıştır. Bu başlıklar da kendi içinde alt başlıklara ayrılmıştır.

Çalışmada Sedat Veyis Örnek’in yaptığı sınıflandırma (1995) esas alınmış, ilgili sınıflandırmada yer alan birçok başlık bizim çalışmamızda bulunmadığı için gerekli yerlerde ufak tefek değişiklikler yapılmıştır.

2.1. OYUNLAR VE EĞLENCELER

2.1.1. Sokak Oyunları

2.1.1.1. Aşık kemiği ile oynanan oyunlar

Aç-Tok Oyunu (SDD, s. 6)

Alçılarım (SDD, s. 15)

Alçılı (SDD, s. 16)

Aşığım Ne Adam (SDD, s. 19)

Aşık Çakmaca (SDD, s. 21)

Aşık Filân Ne Kişi (SDD, s. 21)

Aşık-Gülle Oyunu (SDD, s. 21)

Bacak Altı (SDD, s. 27)

Baht Oyunu (SDD, s. 28)

Benzetme (SDD, s. 34)

Bete Oyunu (SDD, s. 36)

Biricik (SDD, s. 38)

Congazlı (SDD, s. 44)

Cübertme (SDD, s. 44)

Çızılı (SDD, s. 52)

Çizgili (SDD, s. 54)

Çök Oyunu (SDD, s. 57)

Dikişli (SDD, s. 63)

Erkulak (SDD, s. 70)

Fitiş (SDD, s. 71)

Gülle Oyunu (SDD, s. 74)

Hıçp (SDD, s. 76)

Humma (SDD, s. 78)

Kemik (SDD, s. 86)

Kondurma (SDD, s. 92)
Mam (SDD, s. 98)
Meri (SDD, s. 98)
Mire Oyunu (SDD, s. 98)
Muş-Madı (SDD, s. 98)
Sultat Oyunu (SDD, s. 115)
Tıngızlı (SDD, s. 119)
Topuz Ayak (SDD, s. 120)
Tostik Oyunu (SDD, s. 120)
Tök-Çık Atışmak (SDD, s. 121)
Turañ (SDD, s. 121)
Tünzile (SDD, s. 122)
Umma (SDD, s. 123)
Üç Ayak (SDD, s. 124)
Üç Tök Dört Çık Oyunu (SDD, s. 125)
Yıkılı Bamya (SDD, s. 129)

2.1.1.2. Top ile oynanan oyunlar

Ahırtopu (SDD, s. 11)
Anam Boyu Oyunu (SDD, s. 16)
Ara Keskes (SDD, s. 17)
Cennet Cehennem (SDD, s. 39)
Cin-Cin (SDD, s. 43)
Cincintak (SDD, s. 44)
Cinemen Oyunu (SDD, s. 44)
Col (SDD, s. 44)
Cüllü Cüllü (SDD, s. 44)

Çelmece Oyunu (SDD, s. 50)

Çelmeli Top (SDD, s. 50)

Çomçom (SDD, s. 56)

Elin Kılılandı (SDD, s. 69)

Hol Getir (SDD, s. 77)

Köy Göçtü (SDD, s. 95)

Kumbe (SDD, s. 96)

Loga (SDD, s. 97)

Saylı Top (SDD, s. 108)

Üste Binmece (SDD, s. 126)

Varan Gelen (SDD, s. 127)

Yalak Oyunu (SDD, s. 128)

Yer Topu (SDD, s. 129)

2.1.1.3. Taşla oynanan oyunlar

Beklemeli Mucuk (SDD, s. 34)

Beştaş (SDD, s. 35)

Bıh Taşı (SDD, s. 36)

Biççili (SDD, s. 37)

Cicoz (SDD, s. 42)

Cimbiz Oyunu (SDD, s. 43)

Çizgi Oyunu (SDD, s. 55)

Çoban Kaydırağı (SDD, s. 55)

Dokurcun (Tokurcun) (SDD, s. 64)

Hellapu (SDD, s. 76)

Hotak (SDD, s. 78)

Hülü Oyunu (SDD, s. 78)

Kakınç (SDD, s. 80)

Kakkudaş (SDD, s. 80)

Kayasu (SDD, s. 82)

Kaydırak (SDD, s. 82)

Kaykí (SDD, s. 86)

Kayrak (SDD, s. 86)

Kozak (SDD, s. 93)

Kozik (SDD, s. 93)

Kötele (SDD, s. 95)

Kuka (SDD, s. 96)

Mamışık (SDD, s. 98)

Mamsuz (SDD, s. 98)

Maya (SDD, s. 98)

Naknaç (SDD, s. 99)

Panti (SDD, s. 103)

Sekkeleme (SDD, s. 110)

Tıkıt (SDD, s. 119)

Tiko (SDD, s. 120)

Toka (SDD, s. 120)

Tot (SDD, s. 120)

Üçleme (SDD, s. 125)

Yığma Kayrak (SDD, s. 129)

2.1.1.4. Değnekle oynanan oyunlar

Bitti (SDD, s. 38)

Cirnetür (SDD, s. 44)

Col (SDD, s. 44)

Cota (Çota) (SDD, s. 44)

Çatka (SDD, s. 46)

Çatkayır (SDD, s. 46)

Çelik (SDD, s. 47)

Çelik Çomak (SDD, s. 47)

Çelik Çubuk (SDD, s. 50)

Çelle Çeldim (SDD, s. 50)

Çellik Oyunu (SDD, s. 50)

Çey (SDD, s. 50)

Çırakman (SDD, s. 52)

Çıtma (SDD, s. 52)

Çitme (SDD, s. 53)

Çom Oyunu (SDD, s. 56)

Çoş (SDD, s. 56)

Çota (SDD, s. 57)

Çöte (SDD, s. 60)

Çöte Tüzlü (SDD, s. 60)

Dana Küçü (SDD, s. 61)

Dittimiç Oyunu (SDD, s. 64)

Düngölüş (SDD, s. 66)

Ebem Gırgalaç (SDD, s. 67)

Eldeyneke (SDD, s. 68)

Gütmeli Mucuk (SDD, s. 74)

Horpiç (SDD, s. 77)

Hot (SDD, s. 77)

Kallak Oyunu (SDD, s. 80)

Kayır Çeliği (SDD, s. 86)

Kazıklı Met (SDD, s. 86)
Köndek Oyunu (SDD, s. 94)
Kösküç (SDD, s. 95)
Küydüme (SDD, s. 97)
Met (SDD, s. 98)
Met Değnek (SDD, s. 98)
Narlı (SDD, s. 99)
Öbülük (SDD, s. 102)
Şilük (SDD, s. 116)
Tostik Oyunu (SDD, s. 120)
Tot (SDD, s. 120)
Uçtan (SDD, s. 122)

2.1.1.5. Bilye ile oynanan oyunlar

Çifte Ellik (SDD, s. 52)
Çıvtelik Oyunu (SDD, s. 54)
Dim Oyunu (SDD, s. 63)
Ellik (SDD, s. 69)
Kindek Oyunu (SDD, s. 91)

2.1.1.6. Topaç ile oynanan oyunlar

Domuz (SDD, s. 65)
Dozdoz (SDD, s. 65)
Tuka (SDD, s. 121)

2.1.1.7. Diğer sokak oyunları

Aba Atma (SDD, s. 6)
Aba Atmaca (SDD, s. 6)
Aba Dolambaç (SDD, s. 6)

Alçacık Damlar (SDD, s. 15)

Amecik (SDD, s. 16)

Ara Kesme (a) (SDD, s. 17)

Ara Kesmece (SDD, s. 17)

Ara Kesmesi (SDD, s. 17)

Arası Kesme (SDD, s. 18)

Arttırma (SDD, s. 19)

Asker Zıkkası (SDD, s. 19)

Aş Pencik Oyunu (SDD, s. 24)

Atlama Bacak (SDD, s. 24)

Atlama Oyunu (SDD, s. 25)

Avuk (SDD, s. 25)

Ayak Hoplamaca (SDD, s. 26)

Aynu Fuynu (SDD, s. 26)

Balaban Keşkeği (SDD, s. 28)

Balık Kaçtı (SDD, s. 28)

Bazlambaç (SDD, s. 34)

Birdirbir (SDD, s. 37)

Bir, İki, Üç Oyunu (SDD, s. 38)

Bir Top Kendir (SDD, s. 38)

Bohça Atma (SDD, s. 38)

Cıddı Cıddı (SDD, s. 40)

Cıngıldak (SDD, s. 40)

Cıngıllak (SDD, s. 40)

Cıngırak (SDD, s. 40)

Cıngırdak (SDD, s. 41)

Cıngırık (SDD, s. 41)

Cıngırlak (SDD, s. 41)

Cıngırlık (SDD, s. 41)

Cırık Curuk Oyunu (SDD, s. 41)

Cızlağı (SDD, s. 41)

Cızzak (SDD, s. 41)

Citti Bitti (SDD, s. 44)

Cungurgeç (SDD, s. 44)

Cungurluk (SDD, s. 44)

Çatalmatal (SDD, s. 46)

Çatçat Çarığı (SDD, s. 46)

Çatlanbak (SDD, s. 46)

Çekirdek Oyunu (SDD, s. 46)

Çıkrancık (SDD, s. 51)

Çıkırık (SDD, s. 51)

Çıkrıncak (SDD, s. 51)

Çıllık (SDD, s. 52)

Çıngırdak (SDD, s. 52)

Çıngırşak (SDD, s. 52)

Çır Oyunu (SDD, s. 52)

Çindilli (SDD, s. 52)

Çöğlençüş (SDD, s. 57)

Çöğmen (SDD, s. 57)

Çömlek Kapma (SDD, s. 59)

Çömlek Oyunu (SDD, s. 59)

Çöppen Oyunu (SDD, s. 59)

Çöylençok (SDD, s. 60)

Çukur Atma Oyunu (SDD, s. 60)

Çüşbindi (SDD, s. 61)

Darabil (SDD, s. 61)

Deve Dengi (SDD, s. 62)

Deve Oyunu (SDD, s. 62)

Dön Kuyruğum (SDD, s. 65)

Ebe Beni Kurda Verme (SDD, s. 67)

Ebem Geçti (SDD, s. 67)

El El Üstünde Kimin Eli Var (SDD, s. 68)

Elim Elim Epenek (SDD, s. 69)

Epelek Oyunu (SDD, s. 70)

Eşeğim Kürye (SDD, s. 70)

Gancırdak (SDD, s. 71)

Gel De Geç (SDD, s. 72)

Gerede (SDD, s. 72)

Gıcır (SDD, s. 73)

Gıcırın (SDD, s. 73)

Gıldırğaç (SDD, s. 73)

Gızgıncık (SDD, s. 73)

Hamam Oyunu (SDD, s. 76)

İto Oyunu (SDD, s. 79)

Kale Kapmaca (SDD, s. 80)

Keskelle (SDD, s. 88)

Kırcırlık (SDD, s. 88)

Kör Çapar (SDD, s. 94)

Körebe (SDD, s. 95)

Körlebbek (SDD, s. 95)

Kubbe Çötürüm (SDD, s. 95)

Kuku (SDD, s. 96)

Kum Oyunu (SDD, s. 96)

Künt (SDD, s. 97)

Mayla (SDD, s. 98)

Oturmacı Parpar (SDD, s. 102)

Papuç Çitmesi (SDD, s. 103)

Saklambaç (SDD, s. 105)

Savay (SDD, s. 108)

Sayma Oyunu (SDD, s. 109)

Sin Gitti (SDD, s. 112)

Söbe (SDD, s. 114)

Şakı Bilbilim Oyunu (SDD, s. 115)

Teyze Teyze Oyunu (SDD, s. 119)

Tolaka (SDD, s. 120)

Tura Oyunu (SDD, s. 121)

Uzun Eşek (SDD, s. 124)

Ya Şunda Ya Bunda (SDD, s. 128)

Yumucu (SDD, s. 130)

Yumuç (SDD, s. 130)

Yütük Oyunu (SDD, s. 131)

Yüzük Oyunu (SDD, s. 131)

Zıvkaç (SDD, s. 132)

2.1.2. Düğün ve Eğlencelerde Oynanan Oyunlar

2.1.2.1. Seyirlik oyunlar

Ağır Güvenk (SDD, s. 10)

Arap Oyunu (SDD, s. 17)

Ası Kesi (SDD, s. 19)

Ayı Oyunu (SDD, s. 26)

Güllü (SDD, s. 74)

Güvenk (SDD, s. 75)

Karşılama Oyunu (SDD, s. 82)

Kersi (SDD, s. 87)

Semet (SDD, s. 110)

Sinsin (SDD, s. 112)

Tarakul (SDD, s. 117)

Yallı (SDD, s. 128)

Zamah (Zamak) (SDD, s. 132)

2.1.2.2. Halk oyunları ve barlar

Aldım Paran Barı (SDD, s. 16)

Aşıрма Barı (SDD, s. 24)

Bapuri (SDD, s. 28)

Baş Bar (SDD, s. 33)

Bıçak Oyunu (SDD, s. 36)

Bitlis Koççarısı (SDD, s. 38)

Çingeneler Barı (SDD, s. 53)

Daldalar Barı (SDD, s. 61)

Halay (SDD, s. 75)

Hançer Barı (SDD, s. 76)

Heynare Barı (SDD, s. 76)

Hikâri Barı (SDD, s. 77)

Hoşbilezik Barı (SDD, s. 77)

Hoynari Barı (SDD, s. 78)

Kazak Barı (SDD, s. 86)
Kılıç Oyunu (SDD, s. 88)
Köroğlu Barı (SDD, s. 95)
O Olsun Bu Olsun Barı (SDD, s. 102)
Sarhoş Barı (Baş Bar) (SDD, s. 107)
Sekme Barı (SDD, s. 110)
Tamzara Barı (SDD, s. 117)
Tavuk Barı (SDD, s. 118)
Timurağa Barı (SDD, s. 120)
Turna Barı (SDD, s. 121)
Van Koççarısı Barı (SDD, s. 127)

2.1.3. Oyunlarda Verilen Cezalar

Altı Okka (SDD, s. 16)
Calgı Yazmak (SDD, s. 39)
Kızzık (SDD, s. 91)
Of Otuzcuk (SDD, s. 101)

2.1.4. Oyun Terimleri

2.1.4.1. Aşık oyunları terimleri

Aç (SDD, s. 6)
Akat (SDD, s. 11)
Alçı (SDD, s. 15)
Alek (SDD, s. 16)
Almalı (SDD, s. 16)
Apsu (SDD, s. 17)
Aşık (SDD, s. 20)
Aşık Atmak (SDD, s. 23)

Aşıktul (SDD, s. 21)

Atmer (SDD, s. 25)

Bal (SDD, s. 28)

Bali (SDD, s. 28)

Bey (SDD, s. 36)

Bey Dalağına Oturmak (SDD, s. 36)

Cuk Oturmak (SDD, s. 44)

Çambuş (SDD, s. 46)

Çiğ (SDD, s. 52)

Çik (SDD, s. 52)

Çikine Oma Durma (SDD, s. 52)

Çöğmek (SDD, s. 57)

Çöl (SDD, s. 57)

Çur Etmek (Aşık Kaçırarak) (SDD, s. 60)

Dalağı Oturmak (SDD, s. 61)

Dalak Gelmek (SDD, s. 61)

Damaç (SDD, s. 61)

Dımık (SDD, s. 62)

Dimik (SDD, s. 63)

Doğ (SDD, s. 64)

Doğa (SDD, s. 64)

Doğdu (SDD, s. 64)

Domaç (SDD, s. 65)

Eneği Çillemek (SDD, s. 70)

Enek (SDD, s. 70)

Eneke (SDD, s. 70)

Enik (SDD, s. 70)

Eşek Dalağına Oturmak (SDD, s. 71)

Gelbuna (SDD, s. 72)

Honek (SDD, s. 77)

Kâhya (SDD, s. 79)

Kazak (SDD, s. 86)

Kel Ali (SDD, s. 86)

Kınttırmak (SDD, s. 88)

Kıt (SDD, s. 90)

Kilbah (SDD, s. 91)

Konga (SDD, s. 92)

Kör (SDD, s. 94)

Madı (SDD, s. 98)

Mire (SDD, s. 98)

Muş (SDD, s. 98)

Nallı (SDD, s. 99)

Oma (SDD, s. 102)

Oma Durmak (SDD, s. 102)

Sade (SDD, s. 105)

Sağ, Sol Aşık (SDD, s. 105)

Saka (SDD, s. 105)

Sakasıdur (SDD, s. 105)

Say (SDD, s. 108)

Su içmek (SDD, s. 115)

Suluk (SDD, s. 115)

Şaka (SDD, s. 115)

Şek (SDD, s. 116)

Tala (SDD, s. 117)

Tok (SDD, s. 120)

Tök (SDD, s. 120)

Töküne Oma Durmak (SDD, s. 121)

Tuç (SDD, s. 121)

Tüğ (SDD, s. 122)

Yuma (SDD, s. 130)

Zığa (SDD, s. 132)

2.1.4.2. Çelik çomak oyunu terimleri

Altı (SDD, s. 16)

Cür ve Çür (SDD, s. 45)

Çelik (SDD, s. 47)

Çelik Çelmek (SDD, s. 47)

Çıldır (SDD, s. 52)

Düllük (b) (SDD, s. 66)

Güllük (SDD, s. 74)

Holla (SDD, s. 77)

Mene (SDD, s. 98)

Met (SDD, s. 98)

Orta Sayı (SDD, s. 102)

Şibibik (SDD, s. 116)

Yalak (SDD, s. 128)

Yuf (SDD, s. 130)

2.1.4.3. Diğer terimler

Badaşmak (SDD, s. 27)

Cin Kuyusu (SDD, s. 44)

Çür (SDD, s. 60)

Deste Gül Çalmak (SDD, s. 62)

Ebe (SDD, s. 67)

Ebe Ardı (SDD, s. 67)

Ebe Seçme Tekerlemeleri (İncizleme) (SDD, s. 67)

Emen (SDD, s. 70)

Eş Tutuşmak (SDD, s. 71)

Gıdık (SDD, s. 73)

Güdek (SDD, s. 74)

Hahha (SDD, s. 75)

Hota (SDD, s. 78)

Kağhacı (SDD, s. 79)

Kaka (SDD, s. 79)

Kalık (SDD, s. 80)

Katlan (SDD, s. 82)

Kıllı (SDD, s. 88)

Koltuk (SDD, s. 92)

Koltukçu (SDD, s. 92)

Kubbe (SDD, s. 95)

Mede (SDD, s. 98)

Moza (SDD, s. 98)

Mucuk (SDD, s. 98)

Pay Aşı (SDD, s. 104)

Pay Üstü (SDD, s. 104)

Tahme (SDD, s. 116)

Tekerleme (SDD, s. 118)

Tura (SDD, s. 121)

Utuzmak (SDD, s. 123)

Yutuzmak (SDD, s. 130)

2.2. ÂDETLER

2.2.1. Geçiş Dönemleriyle İlgili Âdetler

2.2.1.1. Doğum ve çocuklarla ilgili âdetler

Adağını Kesk (SDD, s. 7)

Ad Verme (SDD, s. 9)

Ayak Kösteğini Kesk (SDD, s. 26)

Beşik Kertiğı (SDD, s. 34)

Çeyreklemek (SDD, s. 50)

Diş Hediğı (Buğdayı) (SDD, s. 63)

Doğum (SDD, s. 64)

Emekleme (SDD, s. 70)

Kertme (SDD, s. 87)

Kırklamak (b) (SDD, s. 89)

Kızılılık Kazığı (SDD, s. 90)

Kütük Atma (SDD, s. 97)

Mestiklemek (SDD, s. 98)

Nefse Emi (SDD, s. 100)

Oğul Yaşı (SDD, s. 101)

Ökçelemek (SDD, s. 103)

Şüdük (SDD, s. 116)

Tuzluk (SDD, s. 122)

Yaş Uzatmasına Gitmek (SDD, s. 128)

Çocuklara verilen isimler

Arap (SDD, s. 17)

Döndü (SDD, s. 65)

Döne (SDD, s. 65)

Dönmüş (SDD, s. 66)

Durdu (SDD, s. 66)

Durmuş (SDD, s. 66)

Dursun (SDD, s. 66)

Habeş (SDD, s. 75)

Ökkâş (SDD, s. 103)

Satı (SDD, s. 108)

Satılmış (SDD, s. 108)

Yeter (SDD, s. 129)

Yeter Kız (SDD, s. 129)

2.2.1.2. Düğün âdetleri

Ara Kesme (b) (SDD, s. 17)

Ayak Eni (SDD, s. 26)

Ayak İşi (SDD, s. 26)

Baba Evine Gitme (SDD, s. 27)

Bal Tası Günü (SDD, s. 28)

Baş Dermek (SDD, s. 33)

Başkına Gecesi (SDD, s. 33)

Başlığa Gitmek (SDD, s. 33)

Bayrak Kaldırmak (SDD, s. 34)

Bereket Buğdayı (SDD, s. 34)

Cıkı Takmak (SDD, s. 40)

Cibindirlik (SDD, s. 42)

Dürü Çıkarmak (SDD, s. 67)

Dürü Getirmek (SDD, s. 67)

Ebede (a) (SDD, s. 67)

El Öpme (SDD, s. 69)

Fiş-Tak-Küt (SDD, s. 71)

Gelin Kıtı (SDD, s. 72)

Gelin Övme (SDD, s. 72)

Gelin Uğuru (SDD, s. 72)

Gelin Yanı (SDD, s. 72)

Gelin Yanısı (SDD, s. 72)

Gelinlik Tutmak (SDD, s. 72)

Gilâbudan (SDD, s. 73)

Gonuk (SDD, s. 73)

Kalın Başlığı Görmek (SDD, s. 80)

Kapı ve Yatak Parası (SDD, s. 81)

Kendirek (SDD, s. 87)

Kırıntı (SDD, s. 88)

Kız Övmesi (SDD, s. 91)

Kulluk (SDD, s. 96)

Ney Ney (SDD, s. 100)

Ortaca (SDD, s. 102)

Oturak (SDD, s. 102)

Oturtma (SDD, s. 102)

Özne (SDD, s. 103)

Pazarlık Görmek (SDD, s. 104)

Saçı (a) (SDD, s. 104)

Saçı Düğünü (SDD, s. 105)

Saçı Saçmak (SDD, s. 105)

Samah (SDD, s. 107)

Sâmen (SDD, s. 107)

Savu Sağmak (a) (SDD, s. 108)

Seğmen (SDD, s. 109)

Selmen (SDD, s. 110)

Semer Kapamak (SDD, s. 110)

Seymen (SDD, s. 111)

Seysene Günü (SDD, s. 111)

Şipindirik (SDD, s. 116)

Şirince (SDD, s. 116)

Şirinlik (SDD, s. 116)

Takı Gecesi (SDD, s. 117)

Takı Günü (SDD, s. 117)

Tay Geldi (SDD, s. 118)

Tel Hamamı (SDD, s. 118)

Ulaşmak (SDD, s. 123)

Yazmak (SDD, s. 128)

Yediliğe Gitme (SDD, s. 128)

Yom (SDD, s. 130)

Yüz Yazıcı (SDD, s. 131)

Zıpçık (SDD, s. 132)

Gelin çeyizi ve takıları

Ayaklı (SDD, s. 26)

Cins (SDD, s. 44)

Dakı, (Dakkı) (SDD, s. 61)

Gelin Aşboğazı (SDD, s. 72)

Hadek (SDD, s. 75)

Kalın Bozmak (SDD, s. 80)

Keklik Kınası (SDD, s. 86)

Kumru (SDD, s. 96)

Salındırık (SDD, s. 107)

Seysene (SDD, s. 111)

Takı (SDD s. 116)

Teybet Kuşağı (SDD, s. 119)

Ulama Çevre (SDD, s. 123)

Yonyoş (a) (SDD, s. 130)

Yönyöş (a) (SDD, s. 130)

2.2.1.3. Cenaze ve ölü ile ilgili âdetler

Can Aşı (SDD, s. 39)

Çapa (SDD, s. 46)

Kıt Ekmeği (SDD, s. 90)

Kıta Gitmek (SDD, s. 90)

Ölü Yemeği (SDD, s. 102)

Savu Sağmak (b) (SDD, s. 108)

2.2.2. Bayram Âdetleri

Golanga (SDD, s. 73)

Kolanka (SDD, s. 92)

Talih Çağırma (SDD, s. 117)

2.2.3. Hediyeleşme

2.2.3.1. Düğün hediyeleri

Ağırlık (SDD, s. 10)

Ana Yolluğu (SDD, s. 17)

Ata Yolluğu (SDD, s. 24)

Avat (SDD, s. 25)

Ayakaltı (SDD, s. 26)

Bağışlama (SDD, s. 28)

Belek (a) (SDD, s. 34)

Bellik (SDD, s. 34)

Benek (a) (SDD, s. 34)

Bölek (a) (SDD, s. 38)

Çeki (SDD, s. 46)

Çığırdım (SDD, s. 51)

Dutu (SDD, s. 66)

Dürü (SDD, s. 66)

Ebede (b) (SDD, s. 67)

El Öpmelik (SDD, s. 70)

Ergencelik (SDD, s. 70)

Gelin Göre (SDD, s. 72)

Honça (SDD, s. 77)

İnandık (SDD, s. 79)

İndirme (SDD, s. 79)

Kalın (SDD, s. 80)

Kayınata Yolu (SDD, s. 86)

Kırım (SDD, s. 88)

Kıvırdım (SDD, s. 90)

Okuluk (SDD, s. 101)

Okunculuk (SDD, s. 101)

Okuntu (SDD, s. 101)

Saçı (b), (c) (SDD, s. 104)

Saçılık (SDD, s. 105)

Sağdak (SDD, s. 105)

Sağırdak (SDD, s. 105)

Sanırdak (SDD, s. 107)

Sapancalık (SDD, s. 107)

Seviş (SDD, s. 111)

Söğüş (SDD, s. 114)

Söüş (SDD, s. 114)

Söviş (SDD, s. 114)

Sövüş (SDD, s. 114)

Söyletmelik (SDD, s. 114)

Tohum (SDD, s. 120)

Tohum Davarı (SDD, s. 120)

Tohum Kavudu (SDD, s. 120)

Tohum Kavut (SDD, s. 120)

Tomgavıt (SDD, s. 120)

Tutu (SDD, s. 121)

Üğdül (a) (SDD, s. 125)

Ülü (SDD, s. 126)

Yanıt (SDD, s. 128)

Yastık (SDD, s. 128)

Yedeklik (SDD, s. 128)

Yırlılık (SDD, s. 130)

Yol (SDD, s. 130)

Yonyoş (b), (c) (SDD, s. 130)

Yönyöş (b), (c) (SDD, s. 130)

Yüz Görümceliği (SDD, s. 131)

Yüz Görümü (SDD, s. 131)

2.2.3.2. Diğer hediyeler

Aratma (SDD, s. 19)

Arılık (b) (SDD, s.19)

Ayrılık Harçlığı (SDD, s. 27)

Başçevresi (SDD, s. 33)

Belek (b) (SDD, s. 34)

Benek (b) (SDD, s. 34)

Bölek (b) (SDD, s. 38)

Gelin Göre (SDD, s. 72)

Üğdül (b) (SDD, s. 125)

2.2.4. Diğer Âdetler

Cihan Göçtü (SDD, s. 43)

Comat (SDD, s. 44)

Çömçe Gelin (SDD, s. 57)

Çullu Kadın (SDD, s. 60)

Dazdaz (SDD, s. 62)

Derder Kınası (SDD, s. 62)

Gezek (SDD, s. 72)

Göde Göde (SDD, s. 73)

Halfene (SDD, s. 75)

Kan Yalayıp Kardeş Olmak (SDD, s. 80)

Kan Yeli (SDD, s. 80)

Karadüzen (SDD, s. 81)

Kepçe Kadın (SDD, s. 87)

Kepçecik (SDD, s. 87)

Ocak Verme (SDD, s. 101)

Örfene (SDD, s. 103)

Sıra Gezmek (SDD, s. 111)

Sohbet Yeme (SDD, s. 113)

2.3. HASTALIKLAR VE HALK HEKİMLİĞİ

2.3.1. İnsan Hastalıkları ve Halk Hekimliği

Afagan Rüzgârı (SDD, s. 10)

Afagan Yeli (SDD, s. 10)

Akarca (SDD, s. 11)

Akılğan (SDD, s. 11)

Alaşa (SDD, s. 13)

Alazlama (SDD, s. 13)

Ateşpare (SDD, s. 24)

Bezeme (SDD, s. 36)

Büyük Öksürük (SDD, s. 38)

Cıfıdı Isıtması (SDD, s. 40)

Çakma (SDD, s. 45)

Çakmak (SDD, s. 45)

Çekem Sakızı (SDD, s. 46)

Çekkem (SDD, s. 46)

Çeler Meler Tutmak (SDD, s. 47)

Çıbık (SDD, s. 51)

Çığıt (SDD, s. 51)

Çivilemek (SDD, s. 53)

Çocuk Eşi (SDD, s. 56)

Dalak Kesmek (SDD, s. 61)

Dışarılık (SDD, s. 62)

Dil Burma (SDD, s. 63)

Dumağı (SDD, s. 66)

Duvaklama (SDD, s. 66)

Dürtme (SDD, s. 66)

Ergenlik (SDD, s. 70)

Göz Batması (SDD, s. 74)

Hıcılalık (SDD, s. 76)

Irıklama (SDD, s. 78)

Irvasa (SDD, s. 78)

Kalkancı Kadın (SDD, s. 80)

Kara Düğüm (SDD, s. 81)

Kardeş Kanı (SDD, s. 82)

Karık (a) (SDD, s. 82)

Kasık Tutmak (SDD, s. 82)

Kırklamak (c) (SDD, s. 89)

Kıyık Ocağı (SDD, s. 90)

Kıyıkçı (SDD, s. 90)

Kıyılma (SDD, s. 90, s. 90)

Korku Basmak (SDD, s. 92)

Mermer İliği (SDD, s. 98)

Otan (SDD, s. 102)

Parpılamak (SDD, s. 103)

Peri Alâmeti (SDD, s. 104)

Samıra (SDD, s. 107)

Sancı (SDD, s. 107)

Sarılık Keskme (SDD, s. 107)

Sınıkçı (SDD, s. 111)

Sıtma (SDD, s. 111)
Siyil (SDD, s. 113)
Tavuk Karağısı (SDD, s. 118)
Tavuk Karanlısı (SDD, s. 118)
Tehnel Yağı (SDD, s. 118)
Temriye (SDD, s. 119)
Tıbıka (SDD, s. 119)
Tıskalama (SDD, s. 119)
Uçuk (SDD, s. 122)
Uğrasa (SDD, s. 123)
Urasa (SDD, s. 123)
Urasalatmak (SDD, s. 123)
Yılancık (SDD, s. 129)

2.3.2. Hayvan Hastalıkları ve Halk Veterinerliği

At Ağrısı (SDD, s. 24)
Ciğer Ağrısı (SDD, s. 43)
Karık (b) (SDD, s. 82)
Kızıl Kurt (SDD, s. 90)
Sekedeni Yarma (SDD, s. 110)
Sıçan Yuvası (SDD, s. 111)

2.3.3. Şifalı Bitkiler

Çakıldak (SDD, s. 45)
Çoban Kesesi (SDD, s. 55)
Çoban Otu (SDD, s. 55)
Kalağan Dikeni (SDD, s. 80)
Kapaklı Ot (SDD, s. 80)

Kara Süpürge (SDD, s. 82)

2.4. HALK İNANIŞLARI

2.4.1. Nazar ve Nazardan Korunma ile İlgili Halk İnanışları

Akrep Yakmak (SDD, s. 11)

Çençi (SDD, s. 50)

Kurt Aşığı (SDD, s. 97)

Nazar (SDD, s. 99)

Soğan Sarmısak Yakmak (SDD, s. 113)

Tuz Çevirmek (SDD, s. 122)

Üzellik (Üzerlik) (SDD, s. 126)

2.4.2. Halk Takvimi

Aprul Beşi (SDD, s. 17)

Ay Üzüğü (SDD, s. 27)

Beşe (SDD, s. 34)

Bire (SDD, s. 37)

Çürüklük (a) (SDD, s. 60)

Domuz Gürdüğü (SDD, s. 65)

Eyne (SDD, s. 71)

İmam Çifti (SDD, s. 79)

Karakış (SDD, s. 81)

Karşılama (SDD, s. 82)

Koçu Günü (SDD, s. 92)

Sağır Ay (SDD, s. 105)

Üçe (SDD, s. 125)

Yediye (SDD, s. 128)

Yenge Yanı (SDD, s. 129)

Yergin (SDD, s. 129)

2.4.3. Cinler ve Kötü Ruhlarla İlgili Halk İnanışları

Al (SDD, s. 11)

Al Basma (SDD, s. 13)

Al Bastı (SDD, s. 13)

Al Karısı (SDD, s. 16)

Al Kızı (SDD, s. 16)

Al Terliği (SDD, s. 16)

Çalınma (SDD, s. 45)

Çarşamba Karısı (SDD, s. 46)

Höncü (SDD, s. 78)

İlişik (SDD, s. 79)

Karakura (SDD, s. 81)

Şeytan Parası (SDD, s. 116)

Taran Baba (SDD, s. 117)

Taran Karı (SDD, s. 118)

Tavara (SDD, s. 118)

2.4.4. Büyü ve Sihir ile İlgili Halk İnanışları

Alcı (SDD, s. 15)

Arılık (a) (SDD, s. 19)

Bağlamak (SDD, s. 28)

Büyü (SDD, s. 38)

Erkeği Bağlamak (SDD, s. 70)

Tütsü (SDD, s. 122)

Urasacılık (SDD, s. 123)

2.4.5. Cansız Maddelerle İlgili Halk İnanışları

Ayna (SDD, s. 26)

Beşik (SDD, s. 34)

Kıptı (Tıpkı) Taşı (SDD, s. 88)

Mushaf (SDD, s. 98)

Su (SDD, s. 114)

2.4.6. Bereket, Uğur ve Uğursuzlukla İlgili Halk İnanışları

Adak (SDD, s. 8)

Ahıra Diş Atmak (SDD, s. 11)

Ateş (SDD, s. 24)

Çamaşır Yıkama (SDD, s. 45)

Çocuk Alnından Öpme (SDD, s. 56)

Çürüklük (b) (SDD, s. 61)

Gece Uğursuzluğu (SDD, s. 71)

Kırk Bastı (SDD, s. 89)

Kırkı Karışmak (SDD, s. 89)

Kısmet Açmak (SDD, s. 90)

2.4.7. Çocuklarla İlgili Halk İnanışları

Bıngıldak (SDD, s. 37)

Çocuğun Alnından Öpme (SDD, s. 56)

Çocuğun Denizden Geçmesi (SDD, s. 56)

Çocuğun Uykuda Gülmesi (SDD, s. 56)

Çocuğun Üzerinden Atlamak (SDD, s. 56)

Çocuk Apış Arasından Bakmak (SDD, s. 56)

Çocuk Göbeği (SDD, s. 56)

Gömleği Ters Giydirmek (SDD, s. 74)

Korku (SDD, s. 92)

2.4.8. Hayvanlarla İlgili Halk İnanışları

Kırklamak (d) (SDD, s. 89)

Kuluçka (SDD, s. 96)

Kurbağa Ötmek (SDD, s. 97)

2.4.9. Gökyüzü Cisimleri ve Doğa Olaylarıyla İlgili Halk İnanışları

Ay Ağılanmak (SDD, s. 25)

Ay Anası Koynunda (SDD, s. 26)

Ay Harmanlamak (SDD, s. 26)

Gök Gürlemek (SDD, s. 74)

Orumçu (SDD, s. 102)

Ülker Vurması (SDD, s. 126)

Yağmur (SDD, s. 127)

Yıldız Bakıcı (SDD, s. 130)

2.4.10. Diğer Halk İnanışları

Kırklamak (a) (SDD, s. 89)

Sançmak (SDD, s. 107)

Tohumu Dökülmek (SDD, s. 120)

2.5. YEMEKLER

2.5.1. Düğün Yemekleri

Baş Yemeği (SDD, s. 34)

Bayrak Kaldırmalık (SDD, s. 61)

Bayrak Yemeği (SDD, s. 34)

Cinlincop (SDD, s. 44)

Çeyiz Yemeği (SDD, s. 50)

Danışık Yemeği (Ekmeği) (SDD, s. 61)

Evirli (Evirlik) (SDD, s. 71)

Hatim Yemeği (SDD, s. 76)

Kına Yemeği, (Baş Yemeği) (SDD, s. 88)

Kişi Yemeği (SDD, s. 91)

Nikâh Yemeği (SDD, s. 101)

Saçı Yemeği (SDD, s. 105)

Taş Aşası (SDD, s. 118)

Taş Aşma (SDD, s. 118)

2.5.2. Bayram Yemekleri

Bayram Aşı (SDD, s. 34)

Bişi (SDD, s. 38)

İçli Kômbe (SDD, s. 79)

Kômbe (SDD, s. 93)

Külürçe (SDD, s. 97)

Nokul (SDD, s. 101)

Pişi (SDD, s. 104)

Sokuşturma (SDD, s. 114)

Tütsü (b) (SDD, s. 122)

2.5.3. Diğer Yemekler

Adak Aşı (SDD, s. 9)

Can Aşı (SDD, s. 39)

Çapa (SDD, s. 46)

2.6. ARAÇLAR VE GEREÇLER

2.6.1. Oyuncaklar

Çıkşa (SDD, s. 51)

Çıngırdak (SDD, s. 52)

Çıvga (SDD, s. 52)

Dığa (SDD, s. 62)

Düllük (a) (SDD, s. 66)

Gargari (SDD, s. 71)

Patlangaç (SDD, s. 104)

Patlanguç (SDD, s. 104)

Şakıldak (SDD, s. 115)

Taktakı (SDD, s. 117)

Vızılık (SDD, s. 127)

2.6.2. Eğlence Araçları

Cıngıldak (SDD, s. 40)

Cıngıllak (SDD, s. 40)

Cıngırak (SDD, s. 40)

Cıngırdak (SDD, s. 41)

Cıngırık (SDD, s. 41)

Cıngırlak (SDD, s. 41)

Cıngırlık (SDD, s. 41)

Cızlağı (SDD, s. 41)

Cızzak (SDD, s. 41)

Cungurgeç (SDD, s. 44)

Cungurluk (SDD, s. 44)

Çatlanbak (SDD, s. 46)

Çelken (SDD, s. 50)

Çıkrancık (SDD, s. 51)

Çıkırık (SDD, s. 51)

Çıkrıncak (SDD, s. 51)

Çingirçak (SDD, s. 52)

Çöğlençüş (SDD, s. 57)

Çöğmen (SDD, s. 57)

Çöylençok (SDD, s. 60)

Gancırdak (SDD, s. 71)

Gıcır (SDD, s. 73)

Gıcıran (SDD, s. 73)

Gıldırğaç (SDD, s. 73)

Hanak (SDD, s. 76)

Höngülmeç (SDD, s. 78)

Ilıncak (SDD, s. 78)

Kırcırlık (SDD, s. 88)

Yel Beşiği (SDD, s. 129)

Zıvkaç (SDD, s. 132)

2.6.3. Diğer Araç Gereçler

Çıkma (SDD, s. 51)

2.7. ÜNVAN VE LAKAPLAR

Büyük Başağa (SDD, s. 38)

Kivre, (Kirve) (SDD, s. 92)

Küçük Başağa (SDD, s. 97)

Yamak (SDD, s. 128)

2.8. GİYSİLER

Çintiyan (SDD, s. 53)

2.9. YILDIZLAR

Çoban Yıldızı (SDD, s. 55)

Çulpan (SDD, s. 60)

Kervan Kıran (SDD, s. 87)

Tan Yıldızı (SDD, s. 117)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR

Çalışmanın ilk bölümünde yapılan karşılaştırma sonucunda önemli verilere ulaşılmış ve bu veriler tablo haline getirilmiştir.

Tablo 1: Karşılaştırmadan Elde Edilen Sayısal Verilerin Tablosu

Folklor Sözleri’ndeki Toplam Kelime ve Kelime Grupları	Derleme Sözlüğü’nde Olmayan Kelime ve Kelime Grupları	Derleme Sözlüğü’nde Aynı Şekilde Geçen Kelime ve Kelime Grupları	Derleme Sözlüğü’nde Ses, Anlam veya Yer Bilgisi Farkıyla Bulunan Kelime ve Kelime Grupları
813	390	119	Derleme Sözlüğü’nde Ses Farkıyla Bulunan Kelime ve Kelime Grupları 41
			Derleme Sözlüğü’nde Tanım Eksiklikleri Olan Kelime ve Kelime Grupları 155
			Derleme Sözlüğü’nde Derleme Yeri Eksiklikleri Olan Kelime ve Kelime Grupları 97

Tabloda görüldüğü üzere Folklor Sözleri’nde bulunan kelime ve kelime gruplarının birçoğu Derleme Sözlüğü’nde bulunmamaktadır. Derleme Sözlüğü’nde bulunan kelime ve kelime gruplarının da büyük bir kısmı tanım, derleme ve varyant eksiklikleriyle bulunmaktadır.

Folklor Sözleri’ndeki 813 kelime ve kelime grubundan yalnızca 119 tanesi Derleme Sözlüğü’nde eksiksiz bir şekilde bulunmaktadır. 41 tanesi ses farklarıyla, 155 tanesi tanım eksiklikleriyle, 97 tanesi ise derleme yeri eksiklikleriyle bulunmaktadır. Eserdeki kelime ve kelime gruplarının 390 tanesi Derleme Sözlüğü’nde bulunmamaktadır ki bu durum Derleme Sözlüğü hazırlanırken “Folklor Sözleri”nden yeterince faydalanılmadığını ortaya koymaktadır. Derleme Sözlüğü’nde bulunmayan önemli verilerin Derleme Sözlüğü’ne aktarılması büyük önem arz etmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Folklor Sözleri'ndeki bütün kelime ve kelime grupları incelenerek tematik bir dizin oluşturulmuştur. Dizin tablolaştırılarak sayılarıyla birlikte verilmiştir.

Tablo 2: Tematik Dizine Ait Sayısal Veriler Tablosu

TEMATİK DİZİN		SAYILARI
BAŞLIKLARI		
Oyunlar ve Eğlenceler		389
	Sokak Oyunları	232
	Aşık Kemiği ile Oynanan Oyunlar	40
	Top ile Oynanan Oyunlar	22
	Taş ile Oynanan Oyunlar	34
	Değnekle Oynanan Oyunlar	42
	Bilye ile Oynanan Oyunlar	5
	Topaç ile Oynanan Oyunlar	3
	Diğer Sokak Oyunları	106
	Düğün ve Eğlencelerde Oynanan Oyunlar	38
	Seyirlik Oyunlar	13
	Halk Oyunları ve Barlar	25
	Oyunlarda Verilen Cezalar	4
	Oyun Terimleri	115
	Aşık Oyunları Terimleri	70
	Çelik Çomak Oyunu Terimleri	14
	Diğer Terimler	31
Âdetler		201
	Geçiş Dönemleriyle İlgili Âdetler	114
	Doğum ve Çocuklarla İlgili Âdetler	19
	Çocuklara Verilen İsimler	13

Düğün Âdetleri	61
Gelin Çeyizi ve Takıları	15
Cenaze ve Ölü ile İlgili Âdetler	6
Bayram Âdetleri	3
Hediyeleşme	66
Düğün Hediyeleri	57
Diğer Hediyeler	9
Diğer Âdetler	18
Hastalıklar ve Halk Hekimliği	73
İnsan Hastalıkları ve Halk Hekimliği	61
Hayvan Hastalıkları ve Halk Veterinerliği	6
Şifalı Bitkiler	6
Halk İnanışları	83
Nazar ve Nazardan Korunma ile İlgili Halk İnanışları	7
Halk Takvimi	16
Cinler ve Kötü Ruhlarla İlgili Halk İnanışları	15
Büyü ve Sihir ile İlgili Halk İnanışları	7
Cansız Maddelerle İlgili Halk İnanışları	5
Bereket, Uğur ve Uğursuzlukla İlgili Halk İnanışları	10
Çocuklarla İlgili Halk İnanışları	9
Hayvanlarla İlgili Halk İnanışları	3
Gökyüzü Cisimleri ve Doğa Olaylarıyla İlgili Halk İnanışları	8
Diğer Halk İnanışları	3
Yemekler	26
Düğün Yemekleri	14
Bayram Yemekleri	9
Diğer Yemekler	3

Araçlar ve Gereçler	44
Oyuncaklar	13
Eğlence Araçları	30
Diğer Araç Gereçler	1
Ünvan ve Lakaplar	4
Giysiler	1
Yıldızlar	4

Tabloda görüldüğü üzere en geniş kısmı “Oyunlar ve Eğlenceler” başlığı altında toplanan veriler oluşturmaktadır. Özellikle “Sokak Oyunları” alt başlığında önemli bir yoğunluk olduğu görülmektedir. Bu durum çocuk oyunları ve terimlerinin halk kültüründe önemli bir yeri olduğuna işaret etmektedir. Tablonun ikinci büyük kısmını ise “Âdetler” teması oluşturmaktadır. Özellikle düğün ile ilgili olan veriler önemli yer kaplamaktadır. Âdetler temasını “Halk İnanışları” ve “Halk Hekimliği ve Hastalıklar” teması takip etmektedir. Diğer kategorilerde ise diğerlerine oranla daha az veri bulunmaktadır. Verilerin miktarı, her bir tematik kategorinin toplumsal yaşamın hangi yönlerinde daha etkili olduğunun göstergesidir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sonuç

Bu çalışmada, "Folklor Sözleri" adlı eserin “Derleme Sözlüğü” ile karşılaştırması yapılmış ve eserin Türkiye Türkçesi ağızlarına sunduğu katkılar incelenmiştir. Araştırma bulguları, "Folklor Sözleri" eserinde yer alan birçok sözün “Derleme Sözlüğü”nde bulunmadığını ortaya koymuştur. Ayrıca “Derleme Sözlüğü”nde yer alan bazı kelimelerin tanımlarının oldukça yetersiz olduğu da tespit edilmiştir. “Folklor Sözleri” tanımlama ve tanıklama açısından oldukça zengin bir içeriğe sahipken “Derleme Sözlüğü” bu bakımdan zayıf kalmıştır.

Derleme yeri ve varyantlar konusunda da “Derleme Sözlüğü” ve “Folklor Sözleri” arasında önemli farkların bulunduğu tespit edilmiştir. Ayrıca “Derleme Sözlüğü”ndeki birçok maddede tanık cümle yer almamaktadır. Folklor Sözleri’nde yer alan tanık cümlelerin bir kısmı Derleme Sözlüğü’ne aktarılmamıştır. Tanımlanan kelimenin açık bir şekilde anlaşılabilmesi için tanık cümlelerin önemi çok büyüktür. Bu sebeple Folklor Sözleri’ndeki tanık cümlelerin Derleme Sözlüğü’ne aktarılmamış olması büyük bir eksikliklerdir.

Çalışmanın ikinci bölümünde yapılan tespitlere göre oyunlar, inanışlar ve günlük yaşamda kullanılan terimlerin Folklor Sözleri’nde yoğun olarak yer aldığı görülmüştür. “Folklor Sözleri”nde en fazla “Oyunlar ve Eğlenceler” ve “Âdetler” temasına ait veriler bulunmaktadır. “Oyunlar ve Eğlenceler” temasında en fazla “Aşık Kemiği ile Oynanan Oyunlar ve Terimleri” bulunmaktadır. “Âdetler” temasında ise en fazla “Geçiş Dönemleriyle İlgili Âdetler” yer alır. Ayrıca “Halk İnanışları”, özellikle nazar, kötü ruhlar ve bereket gibi konuların dilde yaygın bir kullanım alanının olduğu görülmektedir. Bu durum da hem halk bilimi hem dil bilimi alanında çalışma yapacak olanlar için “Folklor Sözleri”nin önemli bir kaynak olduğunu gösterir.

Tartışma

Araştırma sonuçları, "Folklor Sözleri" eserinin dil bilimi ve halk bilimi açısından büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgular, Derleme Sözlüğü’nün hazırlanmasında "Folklor Sözleri" eserinden yeterince faydalanılmadığını ortaya koymaktadır. Örneğin, Derleme Sözlüğü’nde bulunmayan bazı kelime ve kelime grupları "Folklor Sözleri" eserinde detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu durum, Derleme Sözlüğü’nün kapsayıcılığını sorgulamamıza neden olmuştur. Ayrıca, "Folklor Sözleri" eserindeki verilerin, bölgesel ağızların kelime hazinesini ve kültürel ifadelerini daha kapsamlı bir şekilde ortaya koyduğu

anlaşılmaktadır.

Öneriler

Bu çalışmanın, ağız araştırmalarına ve sözlük bilimi alanındaki çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Derleme Sözlüğü'ne dâhil edilmeyen kelime ve ifadelerin belirlenerek bu sözlüğe eklenmesi gerekmektedir. Gelecekte yapılacak araştırmalar, "Folklor Sözleri" eserindeki verilerin dilbilimsel ve kültürel açıdan daha derinlemesine incelenmesini içermelidir. Özellikle, bölgesel ağızların kültürel ve sosyal tarihine katkı sağlayacak çalışmalar teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, A. (2013). Dünyada ve Türkiye Türkçesinde Ağız Çalışmaları ve Yöntemler. *Turkish Studies*, 8(9), 387-401.
- Akalın, Ş. H. (2002). Atatürk Döneminde Türkçe ve Türk Dil Kurumu. *Türk Dili*, 607, 1-58.
- Akar, A. (2006). Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunları. *Turkish Studies*, 1(2), 37-53.
- Akar, A. (2009). Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunlar -1. *Turkish Studies*, 4(4), 1-11.
- Büyükakkaş, A. (2009). Türkiye Türkçesi Ağız Sözlükleri Üzerine Bir Deneme. *Turkish Studies*, 4(4), 184-195.
- Demir, N. (2002). Ağız Terimi Üzerine. *Türkbilig*, 4, 105-116.
- Ercilasun, A. B. (2000). Ağız Çalışmalarına Toplu Bir Bakış. *Türk Dili*, 584, 115-118.
- Gürses, R. (2002). Türk Dil Kurumunda Yapılan Ağız Çalışmalarına Genel Bir Bakış. *Türk Dili*, 607, 175-188.
- Güzel, F. (2019). Derleme Sözlüğü'nde Tanımlama ve Tanıklama Yanlışları. *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(4), 55-70.
- İlhan, N. (2007). *Geçmişten Günümüze Sözlükçülük Geleneği ve Türk Dili Sözlükleri*. Elazığ: Manas Yayınları.
- İnan, A. (1952). Söz Derleme Dergisi, Cilt 6, Folklor Sözleri, (Kitaplar - Tenkit), *Türk Dili*, S: 11, s. 642-643.
- Kaynak, M. (2020). Türkiye Türkçesi Ağızları Üzerine. *Kafdağı*, 5(2), 292-309.
- Koraş, H. (2002). Derleme Sözlüğü'ne İlaveler. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 12, 171-208.
- Korkmaz, Z. (1976). Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 23-23 (1975-1976), 143-172.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2000). Türkiye'de Ağız Sözlükleri. *Türk Dili*, 583, 7-14.
- Levend, A. S. (1960). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Örnek, S. (1995). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TDK (1993). *Derleme Sözlüğü I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK (1993). *Derleme Sözlüğü II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK (1993). *Derleme Sözlüğü III*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK (1993). *Derleme Sözlüğü IV*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK (1993). *Derleme Sözlüğü V*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK (1993). *Derleme Sözlüğü VI*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK (1993). *Derleme Sözlüğü VII*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK (1993). *Derleme Sözlüğü VIII*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- TDK (1993). *Derleme Sözlüğü IX*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK (1993). *Derleme Sözlüğü X*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK (1993). *Derleme Sözlüğü XI*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK (1993). *Derleme Sözlüğü XII*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK (1939). *Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi Cilt:1*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- TDK (1952). *Türkiyede Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi Cilt:6 Folklor Sözleri*. Ankara: TTK Basımevi.
- TDK (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÖZ GEÇMİŞ

... yılında ...'ta dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini de burada tamamladıktan sonra 2022 yılında Bayburt Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. Aynı yıl içerisinde Bayburt Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı bölümü Türk Dili ve Edebiyatı alanında yüksek lisans öğrenimine başladı ve eğitimine burada devam etmektedir.

